262980

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

PAUL BOURGET

**

A KÉK HERCZEGNŐ.

REGÉNY KÉT KÖTETBEN.

FORDITOTTA

SZOMORY EMIL.

I. KÖTET.

OSZK

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.
1899.

OSZK

262980

R 2

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1954 év 2202 sz.

R 1965

Budapest. Az Athenaeum r. t. könyvnyomdája.

Serao Matild asszonynak.

Asszonyom és tisztelt barátnőm!

Ugy szerettem volna, ha az Ön nevét, Asszonyom, olyan mű fölé irhatom, mely méltóbb arra, hogy a *Pays de Cocagne* zseniális szerzőjének ajánltassék. Az olyan könyvekben, mint a milyen az Öné is, Asszonyom, egész nemzedékek lelke dobbant, s e nagyszerü hang mellett oly lényegtelennek, oly soványnak tünik az egyéni érzések tanulmányozása, mint az a *Kék Herczegnő*-ben történt. Egy zsáner-kép ez, azokhoz az óriási freskókhoz, melynek alkotói a tizenötödik század olasz mesterei voltak. Ön, Asszonyom, tőlük örökölte azokat a széles ecsetvonásokat, s az alkotó-erőnek azt a spontanitását, mely százával állitja talpra az alakokat, s azzal a könnyedséggel teremti meg őket, a melyben nem multák felül napjainkban sem az *Assomoir*, sem a *Bel-Ami* szerzője, a nagy tömegek e bámulatos festői. Nem akarom azt mon-

dani, mintha az ő műveiknek s az Ön művének tanulmányozása közben valaha megingott volna a hitem annak az irodalmi formának életrevalóságában, melynek állandó igyekezetem volt a tárgya: az analitikus regény; de mindenkor éreztem e műfaj körülhatároltságát, mely szinte végzetszerüleg nélkülözi az Önök prestigé-t, igéző hatását a Scott, a Balzac, a Tolstoi széles kezelésének a lüktető élet szineiben.

És mégis, ha ugy irom meg e könyvet, a hogy elgondoltam volt, bár nélkülözze is a tágabb értelemben vett emberiséget, mégis meg lett volna az az érdeme, hogy egy fölöttébb érdekes pszikologiai problémát vett fel. A mikor ezelőtt néhány esztendővel hozzáfogtam a megirásához, tulajdonképeni czélom az vala, hogy a Diderot *Paradox sur le Comédien* czimü hires művének kérdését veszem fel ujra s tárgyalom a magam módja szerint. Ez ambiciómat a *Kék Herczegnő* korábbi czime is elárulta. Mert a mikor e regény a *Journal* czimü párisi ujság, tárczarovatában megjelent, *Három művészlélek* czimet viselte. A probléma pedig nem egyéb a kifejezésnek és a benyomásnak egymásközti viszonyánál. A művésznek — itt a szó a legtágabb értelemben veendő — tehát annak, a ki az emberi érzések visszaadására hivatott, szobrász és festő a formák-, színész a hang és arczjáték-, zenész az akkordjain-, iró a szavain által, — vajjon át kell hogy érezze valójában azo-

kat az érzéseket, a melyeknek kifejezője, avagy az egyéniség kettős megoszlásának tüneménye megy végbe benne és a tehetség *én*-je föltétlenül megkülönböztethető az élet *én*-jétől? Más szóval a nagy művésznek vajjon szükségképen a műve emberének kell-e lennie? Szükségtelen e theoriát igazoló vagy megtagadó bizonyitékokat azonban anekdotákban keresni, a melyeket az irodalomtörténet többékevésbbé koholtaknak jelentett ki. Elegendő arra emlékeztetni, hogy Shakespeare és Molière visszatudták adni a Jago és Tartufe érzelmeit, a nélkül, hogy ez érzelmeket valaha átérezték volna. És másrészről vajjon megtörtént-e, hogy a leggyöngédebb vagy legfönségesebb érzések rajzát néha olyan irók nyujtották, a kik ez emelkedett érzelmeket csak a képzeletökben ismerték? Balzac hitt ebben. Az *Illusions perdues* és *Modeste Mignon* czimü művében e gondolat fonódik keresztül. Rubempré és Canalis csodálatos éleslátással bonczolgatott példányai annak a költőnek, a kinél a nemes érzelmek elképzelése egészen különállva s mintegy független organum módjára működik, olyannyira, hogy náluk az iró és cselekvő ember, a gondolkodó fő s az érző sziv nemcsak hogy tökéletes szakadásban állanak egymással de egymásnak éles ellentétei.

E ponton az egyéniség megoszlásának tüneménye szinte félemletes erkölcsi eltorzulássá lesz, a melynek meg kell tartani, — s Balzac korántsem

felejtette el ezt — a maga kivételes jellegét. Bizonyára van egy normális pont, mely a művészre nézve az egészséges állapotot jelenti: ez esetben a kifejezés s a benyomás hatalma egyensulyban tartja egymást s a tehetség, a maga fejlődése közben korántsem mond ellent az életnek, de sőt tökéletesbiti azt és megkoronázza. Ez egészségi pontot keresni, s megmaradni ott, ime, ebben rejlik Goethének egész ethikája. És bátran állitható, hogy az igazi művész-természet majdnem mindenkor és egészen ösztönszerüleg eljut e pontig, a mi csak becsületére válik. Ámde, ha áttanulmányozzuk, akár a legőszintébb férfiak műveit, ez egészségi ponton tul, könnyü föltalálni azokat, a hol a kifejezés s a benyomás közötti egyensuly meghamisittatott, majdnem megszakadt, vagy épen megtörött egészen. Hogy csak egy nevet czitáljak, egy távoli nevet, az On hazájának dicső alakjai közül: ime, Perugin, vén korában, az efajta szakadásnak legjelentőségteljesebb példáját szolgáltatta azzal, hogy csak továbbra is a maga misztikus madonnáit festette, ugyanazokat a rajongástól szinte nehézkes fejeket, ugyanazokat az égnek meresztett boldog nézésü szemeket és a naiv ájtatosságnak ugyanazt a félszegségét, a mikor pedig ő maga már nem hitt Istenben többé . . . E nagy ember vajjon micsoda uton jött végig, hogy idáig lekerült? Vajjon micsoda uton jönnek végig mindazok, a kiket, ha kevésbbé nevesek is, de hasonló vég-

zet ér, és a művészetöket nem tudják többé összhangzásba hozni a szivökkel? Én mindig ugy gondoltam, hogy egy fölöttébb pathétikus tanulmány anyaga rejlik annak az érdekes zseninek történetében, a ki a káros befolyások alatt odáig jut, hogy immár képtelen átérezni azt, a mit kifejezni még képes.

A *Három művész-lélek*-ben tanulmányt kisérlettem meg. Három művész-typust akartam bemutatni egymás mellett: az első, a művészet és élet közötti szakadásnak immár befejezett esetét szolgálja és a kettéválást a legkegyetlenebb utilitarizmussal köti egybe, — a második viszont, mindazokat az érzelmeket, a melyekről az első csak ékes szavakat tud — teljességgel a szivében hordja, a nélkül azonban, hogy ki tudná fejezni azokat, — s a harmadik ott áll az egyensulynak ama pontján, a melyről beszéltem, de már-már elhagyja és eltávolodik innen . . .

És hogy e tanulmányban a művészet különböző formái képviselve legyenek, e művész-typusok közül az elsőből egy divatos irót csináltam, regény- és dráma-irót, a másodikból festőt, a harmadikból szinésznőt, és arról álmodoztam, hogy az ellentétek egész drámáját fogom kihozni, mig e három lélek ott áll egymással szemben, a tragikus szenvedély fergetegében.

Ez első regény töredékeit, meg fogja találni Asszonyom a *Kék Herczegnő*-ben — s a mennyi-

ben az irásközben való akaratlan eltéréseket tapasztalásból méltóztatik ismerni — viszont fel fogja ismerni azokat az okokat is, a melyek az eredeti tárgyat egy másik kompoziczióba változtoztatták át. Az intellektuális élet egy tanulmányát terveztem, s aztán utközben, a regény meséje elragadt, s az, a mi csak másodrendü jelentőségü vala, mindjobban-jobban az előtérbe került. Azontul e regénytárgyban nem láttam egyebet egy elbeszélendő szerelmi regénynél, s e könyv egyszerü története lett egy kezdő színésznő naiv és szerencsétlen szerelmének egy hires iró iránt, a kit a siker veszélyes tűzpróbája teljesen megrontott. És ugyanakkor e regény ambicziózus czimét is megkellett változtatnom, mert mig az első tervemet kifejezte, már ahhoz kevésbbé illett, a mit e tervből megvalósítottam. Remélem, hogy valamelyik napon egy nálamnál erőteljesebb regényiró ujra fel fogja venni a művészi pszikhologia e problémáját, a melyet én nagyon érdekesnek és jelentőségteljesnek tartok, mindazt, a mi a szellemi zsenialitás körébe tartozik. Kartársaink közül talán csak Henry James-nak vannak efajta analizisei az ő *Terminations* czimü oly figyelemreméltó novellagyüjteményében. És reá emlékezve mig Önnek Asszonyom e sorokat irom, oly örömteljes érzéssel gondolom el, hogy a regény-irás tágas és szép művészetének, annak a művészetnek, mely oly tökéletesen alkalmazkodik a modern lélekhez, még

erőteljes képviselői vannak mindenütt napjainkban. E csodálatos zsánert nem tudták kimeriteni azok a zseniális férfiak, a kik Scott-tól kezdve egészen Maupassant-ig és Daudet-ig, hogy csak a holtakról beszéljek, a lelkök javát költötték el benne ...

Az élők között alig van iró, a kitől többet várnánk, mint Serao Matild asszonytól, a *Beteg Szív* szerzőjétől, a kinek elküldöm innen őszinte csodálatom e gyönge tanubizonyságát.

Páris, 1898. julius 6.

Bourget Pál.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Az utóbbi napokban egy szerelmi kaland váratlan befejeződésének voltam tanuja. E kaland miközben tragikus fordulatot látszott venni, szinte nevetséges módon ért véget. És bárha jó magamnak mindebben csak jelentéktelen részem akadt, a történetek mégis oly közelről érintették a szivemet, hogy ez órában, mig elmerengek a váratlan vég részletei fölött, keserü érzésem támad arról, a mit a dolgok iróniájának nevezünk. Hatásában kegyetlen-e, vagy jótékony, ki tudná azt megmondani? A kés aczéljának hideg érintése, mely kinoz, de ugyanakkor gyógyit is. Ugy gondoltam, hogy meg fogom kisérleni e történet elbeszélését. Kétségtelenül okosabb cselekedet volna, ha befejezném megkezdett festményeimet, ezt a *Psyché*-t például, mely az egyik állványról immár évek óta rámmered. És okosabb cselekedet, ha folytatnám a *Hüséges Barátok* czimü képeim sorozatát; melyben egész raj csendéletet akartam fösteni: elkopott butorok mozdulatlan állnak, ódon ezüst-dolgok, meggyötört, össze-vissza forgatott könyvek fáradtan hevernek. »A festő csak az ecsetjével gondolkodjék«,

mondogatta volt Miraut mester, hajdani mesterem. Ámde én (fájdalom! nagyon is tudom) csak olyan festőféle ember vagyok és a festményeim dolgában inkább a jó szándék, az intenciók vezetnek, mint a művészi temperamentum. Évek óta, miközben résztveszek a különböző képtárlatokon, festőtársaim tartózkodó megjegyzései, de főleg dicsérő szavai, nem-e azt jelentik, hogy a sors nem áldott meg igazi művészi természettel, eredetiséggel, a világ és az emberek megpillantásának bizonyos látnoki képességével. De hát az önmagam megbirálásához vajjon szükségem van-e társaimra! Mit sugall a lelkiismeretem? Ha az ecsetem kifejezést tudott volna adni minden érzésemnek, ugy hát Spanyolországból, Maroccóból, Olaszországból, Egyptomból miért hoztam volna magammal majdnem ugyanannyi utleirást, mint rajzot és vázlatot? Műkedvelő, dilettáns, laikus — hányszor ismételtem magamnak e szavakat, a melyek többé-kevésbbé jóhangzásu elnevezései a müvészetekben czéltvesztett hajótörötteknek.

Mindössze talán még jogom volna megjavitani e szavakat azzal, hogy előkelő hajótörött vagyok és kimutatnom magamnak, hol rejlenek az okok, a melyek belőlem nagyon is kultivált s tulfinomult alakot faragtak az erő és alkotó képesség rovására. Ugy van. Ingadoztam tizenöt éven keresztül a művészeti fordulatok megszámlálhatatlan s egymásnak ellentmondó sokaságában. De hát?

Nem kellett volna a Bonaparte-liczeumban megkezdenem azokat a nagyon is hosszadalmas, nagyon is teljes és mindenkor a könyvek szellemében való tanulmányokat. Azután pedig, a miért egy-egy csinosabb rajzot hoztam össze, még nem kellett volna beiratkoznom a Szépművészeti akadémiába, s Miraut tanitványának lennem, Rómába utaznom, ragaszkodnom ehhez a tökéletlen hivatáshoz. És még mi? Az sem kellett volna, hogy nagykoruságom idejekor negyvenezer frank évi járulékom, női-idegrendszerem s tökéletlen egészségem legyen, szeressem a gondolataim mulatságos elkószálását egy-egy eszme vagy tárgy irányában, imádjam a gondolkodás gyönyörüségét és hajszoljam, szinte beteges epedéssel, a gyöngéd, s nagyon finom érzéseket. Ime, ez a lényeg lényege: valamivel több vér az ereimben, keményebb izmok a bőröm alatt, jobb gyomor és lettem volna az életnek közönséges és boldog élvezője! E helyett hát csatangoltam volt országról-országra a napfény s az egészség keresésében, muzeumról-muzeumra a Szépség titka után, később pedig, véges-végig egy egész raj művészi kompánián, a magam művészeti *credó*-ját kutattam, — s kerestem szerelmet az álmaimon által. A megfeneklett kezdet, a sziv és szellem életében való eltorzulások embere voltam s mindenkor egy és ugyanazon, talán fizikai okból: gyógyithatatlanul képtelen a megállapodásra, a miben ma a természetem sajátságos eredetiségét

ismerem fel. A mikor az ember ezzel a kérlelhetetlen fontossággal pillantja meg azokat a legyőzhetetlen föltételeket, a melyekkel a természet körülsánczolta, nem-e legjobb engedni, meghajolni? Az érett kor e nagy törvényére gondolva, magam is engedtem, legalább egy lényeges pont: a munkám tekintetében. Már ez is valami.

Szavamat vettem, hogy hiu ambiczióval nem fogom többé gyötörni magam. Afféle közepes festő leszek: rendben van. Ez esetben pedig miért fosztanám meg magam az irás örömétől, a melyről hajdan a művészi fegyelem szempontjából le akartam mondani!

Lévén pedig kétségtelen, hogy a Gustave Moreau, a Puvis de Chavanne és Burne Jones nevek között a Vincent La Croix név sohasem fog ragyogni a dicsőség egén, miért is tagadná meg magának Vincent La Croix ur azt a kárpótlást, hogy kedve szerint tékozolja el az idejét, csakugyan gazdag műkedvelő legyen (a minthogy nem is más), csakugyan dilettáns maradjon, s a maga művészetének siralmas kárvallottja . . .

És ime, ez okok inditanak arra, hogy papirt, tollat és tintát készitsek magam elé, miután gondolatban ujból átéltem volt azt a valóságos kis regényt, a melynek kalandjaiban egy véletlen folytán részem akadt. Ezen közben ujabb bizonyitékával szolgálok annak az igazságnak, hogy sorsom nem áldott meg az őszintén fakadó zseniálitással,

mert ime, hosszasan elsorolom, mi mindenféle okom és szempontom van az irásra, a helyett, hogy bátran és egyszerüen megkezdeném a történetem.

Minden legapróbb részletét e történetnek oly tisztán látom magam előtt és valóban nem tudom, mi szükségem van arra, hogy önmagam előtt védjem e munkát, mely annyira kisért? Ha restelleni fogom, végre is lesz időm megsemmisiteni, a mikor elkészültem vele. Hányszor kapartam le a festéket gyarló vásznaimról! Ezuttal két nyaláb fa a kandallóban s egy gyufa elegendő lesz. Ez az irodalomnak egyik tagadhatatlan fensőbbsége a festőművészet fölött.

I.

Egy sarkalatos kiindulási pontja van az elbeszélendő történetemnek. Azon a napon volt, a melyen harminczhatodik életévemet betöltöttem. Immár huszonkilencz hónapja van ennek. Ez az évforduló, megszokott szomoruságomnál is nyomasztóbb hangulatban, keserü buskomorságban talált. Az okaim? Mindenkor ugyanazok: a képességeim tétlenségének és körülzárt voltának érzése; a tehetségem határa, a melyhez nap-nap után eljutottam. A kifogásaim? Ezek mosolyra késztetnek. Pedig a fiatalság boldogságában majdnem minden ember, ha rávitte a képzelődés, együgyü és hősi álmokat szőtt. Minden művész belátta előre a di-

csősége utját és gondolatban nem egy kiváló emberrel hasonlitotta össze magát. Czézár, a ki ért annyit mint bárki más, remegőn szólott: »Az én koromban Nagy-Sándor már meghóditotta volt a világot.« Hősi sikoly, ha a még rejtőző erő hatalmas önérzete buzdul fel benne, de kegyetlenül megindító hang, ha a meddő tehetetlenség leheli ki benne ostoba sóhaját a diadal felé. Én nem vagyok Czézár, de bizalmas napló-jegyzeteim — istenem! mennyi van belőle — tele vannak bizonyos napok és órák megörökitésével, s melyeken a Hirnév-vel valának találkáim, a nélkül, hogy e kaczér remény felém került volna. Gyakran lapozgattam e szegény füzetekben, (naivitásom tanui) s ez időnek egy-egy fordulópontján legyőzhetetlen vágygyal előkerestem őket: január elsején, s a születésem napjának évfordulóján. Régi versekre akadtam bennök, a melyeket az iskolából kikerülve irtam, a mikor egyszerre kezdtem verselni s festeni. A verselés dolgában, gondolom, elég korán s elég helyesen itélkeztem magam fölött. Két évszám kisértett életemben, az egyik, mely lantpengetésem ideje, a másik azt az esztendőt jelenti, a melyben harminczhat éves lettem: 1874. és 1890. Ez utóbbi esztendőt elértem volt; és ép oly ismeretlen valék, mint első ifjuságom idején, ép oly szegény a dicsőséges művek tekintetében, — sőt még szegényebb a reménységgel. És hogy ott állottam egész friss nyoma mögött az oly messzi s

oly jogosulatlan ambiczióknak, hirtelen a szivem vérzett bele. Annál inkább, hogy ugyanazon reggel valami ujság-vállalat, a melynek elég ostobán előfizetője voltam, két hirlapi czikket zuditott reám, a melyekben egy klubbeli kiállitás alkalmából meg volt emlitve a nevem, nem épen hizelgő magyarázatok kiséretében. Az elbátortalanodás, a lemondás keserüségének ujabb rohama támadt bennem; félelem szállott meg, miközben e komor őszi délután sápadt elmulásán által egyedül maradtam a gondolatommal. Ekkor szórakozni akartam, a minthogy a banális szórakozásnak elég hatásos módja volt elsietni a Boissy d'Anglas klubhelyiség vivó-termébe. Itt, kétségbeesett viaskodás, szilaj támadások közben, szinte megtöröm az idegeimet. Erre egy jó hideg zuhany s tagjaimnak alapos megdörzsölése, — azután pedig, ha egy-egy pajtásomra akadok, akivel ebédközben elbeszélgethetek, s ebéd után eljátszhatom egy pokert, — valahogy csak elmulik az este. Tizenegy óra felé hazamegyek, lefekszem, elalszom. E programmnak a sportot illető első részén már túl voltam ez este, harminczhetedik életkorom első estéjén!

A második részt is betartottam volna, ha a klub éttermének küszöbén nem fog el egyik régi, talán legrégibb párisi pajtásom: Jaques Molan, a hires regényköltő és drámairó.

— Jössz ebédelni? — kérdezte. — Ugy hát magammal viszlek, nekem van asztalom.

Más körülmények között, közös emlékeink, s a Quartier Latinbeli élményeink daczára, csak találtam volna rögtön valami *alibi*-t. Alig van ember, a kit oly alaposan s oly hamar megtudnék ummi, mint épen Jaques-ot. Nagyon is látom benne (hibák mellett, a melyeket utálok) épen azt a tulajdonságot, a mely, fájdalom! oly távol állott tőlem: azt a föltétlen imponálni tudást, azt a szellemi vakmerőséget, azt az alkotó férfiasságot, azt az önbizalmat, a mely nélkül nagy művész nem képzelhető. A zseniálitásnak e szép erényei vajjon szükségképen magokkal hozzák-e az ember »én«-jének azt az elfajulását, a melynek ez iró bámulatos példányképét nyujtotta! A jó Isten tudja csak, vajjon egotisták voltak-e Julien Dorsenne és Claude Larcher urak, két másik iróember, a kiket nagyon jól ismertem. A szerénység ibolyáinak tüntek, szentséges és félénk ibolyáknak, a fü közé rejtőzött kicsiny s beteges ibolyáknak a Jacques szomszédságában. Az *ő* számára nem létezik más, csak az *ő* könyvei, az *ő* szinművei, az *ő* ellenségei, az *ő* tervei, az *ő* szeretői, az *ő* egészsége és nem beszél csak önmagáról. Ez volt, a mi épen az én szegény Claude barátomat a következő megjegyzésre birta: »Hogyan kivánhatja ön, hogy Molan valaha szomoru legyen?« Minden reggel, miközben a tükörbe pillant, igy szól magához: »De boldog is vagyok én, hogy a század legnagyobb iróját öltöztethetem fel! . . .« Ámde Claude, Jacques-

nak irigye volt, s ime ez utóbbi felsőbbsége: az ő határtalan elbizakodottsága nem ismert irigységet. Nem helyezi önmagát a többiek fölé, mindössze nem vesz róluk tudomást. Már most tessék megfejteni ezt a rejtélyt: azzal a szinte beteges hiúsággal, a melyet nem szárnyal túl csak az érzéketlenség, ennek a fiunak csak le kell ülnie a papirja elé és a tolla alatt jönnek s mennek, beszélnek és cselekednek, élveznek és szenvednek, lázas és ékesszóló alakok, vérből és husból való teremtések, forrón szerelmes, vagy gyülölködő emberek, csakugyan élők és létezők. Egy egész világ kisért, mely annyira való, annyira mély, oly mulatságos, vagy oly megható, hogy magamat is elragad a csodálkozás, valahányszor egy könyvét olvasom. Ámbár tudom, hogy itt csak prestige-ről, bizonyos varázslatos hatásról lehet szó és e regényhősök s hősnők szellemi atyja a legtökéletesebb irodalmi szörnyeteg, egy tinta-üveggel a szive helyén. Azaz hogy tévedek. Szenvedélyes szerelmese ez ember a sikernek. És milyen bámulatos ügyességgel, micsoda virtuozitással játszik az ezernyi meglepetések orgonáján: a közönség izlésén s szivén! Jacques befejezett tipusa annak az embernek, a kit mi a festő-műtermek tolvajnyelvén *kihasználó*-nak nevezünk; művészember, a ki némely ügyes módositással a mások eszméjét s törekvését kitünően a magáévá tudja tenni. Irodalmi müködésének kezdetén a naturalizmus győzedelmeskedett. Ez idő-

tájt jelent meg Zola bámulatos *Assomoir*-ja, a melyet követtek azok a parasztokról és örömleányokról irt megdöbbentő tanulmányok, megismertetvén a világgal a szerencsétlen és zseniális Maupassant nevét. Jacques megértette, hogy e formulán kivül nagy siker nem képzelhető s ugyanakkor kitalálta, hogy meddő dolog volna ugyanarról a triviális vagy népies millieux-ről irni, a melyből e mesterek vették alakjaikat. Az olvasó már mást akart. Molan-nak akkor az a zseniális eszméje támadt, hogy a naturalista iskola kedvencz módszerével, kemény megfigyeléssel és brutális reálizmussal, a magasabb körökről szóljon. Regényeinek és elbeszéléseinek négy első kötetét hajkenőcsös Zolá-nak és illatos Maupassantnak nevezték, (megengedem, elég rosszakaratulag) a megjelenésök idején. De hát a siker, a siker. A Molan-é nagyon élénk volt, s mindenki emlékszik rá. Nemsokára elvitázhatatlan jelek azt értették meg vele, hogy az olvasó izlése ujból megváltozott, a mennyiben az analizis s a lélektani tanulmányok felé hajlik. Akkor Molan is hirtelen irányt változtatott és egymásután három könyve jelent meg, a melyeknek igaz szerencséjét köszönheti. E könyvek a *Csendes vértanuság*, a *Tört szív* és a *Hajdani szerelmek*. Itt is el tudta kerülni a műfaj kezdeményezőinek hibáit: a szentimentális szószátyárkodást, a terjengős elmélkedéseket, a minden apró-cseprő szerelmi epizódra meresztett bölcselkedő szemüveget,

s főleg a pazar és nagyvilági diszleteket. Mint naturalista, a magas körök életét irta le. Most pedig a szegény emberek lelkét bonczolgatta, a polgári világról, a közepes néposztályokról beszélt. Később a győzedelmeskedő erény kerülvén napirendre, *Liliomfehérke* czimü könyvében ő irta meg ez időknek egyetlen regényét, mely tisztességes siker dolgában versenyezhetett *Constantin abbé*-vel. És a mikor a magas és alantas kritika a szocziális kérdések szempontjából birálgatta e könyveket, Molan ujra köpenyt forgatott és megirta a maga munkás regényét, egy szegény munkás családról, *Ez idők epopéeája* czimmel, s melyből (a könyvkereskedők még emlékeznek erre) hetvenötezer példány adódott el! Ime az esztétikai elméletek hiu volta. Ezek a könyvek sorról-sorra más-más művészeti elvben fogantattak. A divat változatainak történetét lehetne követni bennök.

Egyetlenegy sincs közöttük, mely a szónak mély értelmében őszinte volna, ellenben valamennyi felragyog forró színében annak az emberi igazságnak, a melyet ellesni s visszaadni, ugy látszik, öntudatlan képessége ennek az oly czéltudatos irónak. Ugyanez a képesség csillog fel szinműveiben is, a melyeket sietve irt meg, úgy gondolván, hogy regényeinek sebes sorozatába beleunhat az olvasó. A Français-ban az *Adéle*-t adatta elő, mely valóságos diadal vala, viszont az Odeon-ban a *Legyőzött asszony* került szinre ugyancsak dia-

dalmasan, s legutóbb azt olvastam a lapokban, hogy az oly talányosan hangzó *Kék herczegnő* czimü szinművével ért el roppant sikert a Vaudeville-szinházban. Már most, elgondolva azt, hogy az iskolából egyszerre kerültünk volt az életbe, ez óriás munkásság: vagy tizenkét kötet regény, két kötet novella, egy verses könyv, három szinmű alig tizenhat esztendő műve volt! És Jacques módot talált arra, hogy magát az életet is élvezze a lázas munka közepett. Szeretői voltak, bejárta a külföldet s nagy utazásai lehetővé tették, hogy hazugság nélkül irhassa le a különböző előszavakban az ilyen Chateaubrian-szerü mondásokat, mint: »A mikor a Pamphili villának virágait téptem . . .« vagy: »Láttam behajlott térdével a bikák halálát a sevillai czirkuszokban . . .« A mellett a barom istápolta az összeköttetéseit, rendbehozta a vagyonát! És a jókedve megmaradt s a jó étvágya is, hajdani jó étvágya az iskolai ebédlőasztal előtt, hol egymás mellett ültünk. Jóétvágyáról ez este is meggyőződhettem, a mikor, titkos ellenszenvem daczára, szinte gépiesen engedtem a meghivásának, mintha áradó életereje, mely minden kézmozdulatát kisérte, valósággal lenyügözött volna. Alig foglaltunk helyet, a mikor kérdezte:

— Micsoda bort parancsolsz, champagne-it vagy bourgogne-it? Jó itt mind a kettő . . .

— Én csak vals-i vizet kérnék, — feleltem.

— Hát neked nincs jó kis gyomrod? —

vetette közbe nevetve; — én alig lelem a magamét... Ugy hát champagne-it nekem, *extra dry*-t és vals-i vizet..., — folytatta a pinczérhez fordulva. Az önzésnek megvan az a kényelmes vonása, hogy sohasem hadakozik a mások szeszélyei ellen, a minthogy nem is engedi, hogy az övéit tegyék vita tárgyává. Azután az étlapot vizsgálva: »No, nekem tetszik, hát neked?« És a válaszom be sem várva: »A darabomat láttad-e a Vaudeville-ben? Mit szólsz hozzá? Ugy-e, hogy soha jobbat nem irtam?«

— De hiszen, tudod — jegyeztem meg kissé zavartan — én alig járok szinházba.

— Annál jobb — csattant ki jókedvü kézmozdulattal. Ma este elviszlek. Ily módon megtudom első benyomásaidat. Őszinte leszel?... Meg fogod látni, ez immár nem az *Adéle* keserü tónusa, vagy a *Legyőzött asszony* néhány ékesszóló tirádája. Ha az ember győzni akar, az elve az legyen: felültetni, mindig felültetni a várakozást... A kik szememre vetették, hogy nem vagyok szellemes és fogalmam sincs a mesterségemről, no hát, hé! hé! a körmükre kellett koppintani. Te ismersz engem. Mindig ki szoktam mondani a gondolataimat. A mikor a mult évben, a *Gyöngéd árnyalatok* megjelenése idején, emlékszel, találkoztunk, azt mondtam volt neked: »Ezt a kötetet nem érdemes elolvasni...« A *Kék herczegnő*, no, ez egészen más... Egyébként a közönség egy

véleményen van velem: ötezer kétszáz frank tegnap, s ez már a hatvanhetedik előadás . . .

— De honnan veszed te a czimeidet? — kérdeztem.

— Hogyan? — kiáltott föl, — te kérdezed ezt, te, a ki festő vagy?! Nem ismered hát a Gainsborough festményét, a Blue Boy-t, a »kék gyermek«-et, mely Londonban, a Westminster-House képtárlatában látható. Az én darabomnak egész egyszerüen ez asszony a főalakja, a kit egy festőtársad, jobban ismervén az angol dolgokat mint te, a Gainsborough gyermekének módjára, a kék tónusok harmóniájában festett le. Ezt az asszonyt, herczegnő lévén, a maga környezete, a maga világa a kis kék herczegnőnek nevezi — a portrait-je révén. Mindössze csak ez . . . no látod. De hát mondd csak, ugy-e, hogy ennek olyan Watteau-szerü zománcza van . . . Pompadour s a galáns ünnepek tündéri zenéje . . . *A Kék herczegnő.*

— Vannak emberek, a kik Londonban mosatnak. Te meg a szavaidért mégy oda mostanában? — jegyeztem meg.

— Te meg úgy beszélsz, a hogy ujságiró társaim a czikkeiket irják — folytatta nevetve. — Bezzeg volt részem a czudar ujságczikkekben! Ámde én keveset aggódtam. Ezekkel az én párbeszédeimmel és a kis Favier-vel! . . .

— A kis Favier? hát az kicsoda? — kérdeztem.

— Ugyan! — kiáltott fel — 'te nem ismered a kis Faviert? És te Párisban élsz!... Nem mintha rosszallanám, hogy nem jársz szinházba. Azért, a mit ott játszanak... Már ideje volt hogy egy kicsit beleszóljunk mi, fiatalok...

— Ezzel még nem tudom meg, kicsoda a kis Favier? — inszisztáltam.

— Nos hát, a kis Favier, Favier Kamilla, a kék herczegnő... És micsoda tehetség, mennyi fantaisie, mennyi báj a játékában!.,. Én fedeztem volt fel. Még egy esztendeje a Conservatorium növendéke volt. A vizsgáján láttam és itéltem fölötte. A mikor vittem a darabomat a Vaudeville embereinek, azt mondtam nekik: »Azt a kicsikét akarom.« Szerződtették, s ez órában immár hirneves szinésznő. Az én szerencsém ragadós. Nézd, te megfesthetnéd nekem az arczképét, azt az arczképet, a melyről szó van a darabban, azt a kék durban zengő szimfoniát! Ez neked először is szép kis reklám volna a jövő Szalon tárlatán. És ismétlem neked, én szerencsét hozok. Aztán pedig ez neked való fej: huszonkét esztendő, tea rózsa arczszin, bánatos ajak, ha mozdulatlan, és gyöngéd, ha mosolyog, kék szemek, s kék szinök halvány, halvány, halvány, egy fekete ponttal a közepökben, mely néha megnő s beönti az egész szemet, szőke haj, a Kelet dohányának szőkesége, karcsú nyulánk alak és fiatal, fiatal... Él pedig ez a mamájával egy harmadik emeleten a Barouillére-utczá-

ban, a te kerületedben. No, ez aztán az emberi dokumentum mi, az a harmadik emelet a mamával? Az emberek beszélnek a színészélet czudarságairól: kilenczszáz frank házbér, egy mindenes cselédleány s a kicsiny lakás ablakából kilátás egy zárda kertjére. És ez hisz a maga művészetében, és ez hisz a drámairókban . . . Nagyon is hisz! . . .

Utolsó szavait mosolyogva ejtette s oly könnyü volt megérteni e mosolyt. Az egész beszédét különben arczátlan és érzéki tekintet kisérte, csillogón a megelégedéstől. S az a folytonos *ez*, a melyekkel kiszögellte a mondatait, ép oly ismert volt előttem, mint a tekintet, mely sohasem maradt volt el, a mikor hóditásairól beszélt. S ezuttal is elegendő volt ahhoz, hogy egyszeriben megtudjam, mi érzésekkel lehet iránta a szép Favier Kamilla. És hogy ez érzéseket ő hogyan viszonozza, arra nézve fürge villa-csapásai, a melyek sürün követték egymást beszéd közben, a pezsgős poharának gyakori felhajtása, megadták a kellő felvilágositást.

Bizalmas természetü dolgait nagyon is hangosan tárgyalta, beszélvén róluk, a csalárdul indiszkrét férfiak ama látszólagos nyiltszivüségével, mely a könnyelmüség benyomását teszi, voltaképen pedig bizonyos számitásokat rejt. Az efajta fecsegés mindenkor megtalálja az óvatosság határát. Egyébként a szomszéd asztalnál három nyugalmazott tábornok ebédelt, a katonai Évkönyvről beszélgetve. S ezek a jó emberek talán csak az esetben

fordultak volna felénk, ha épen dörejt hallottak volna. És az étterem zaja — vagy harminczan lehettünk a két teremben — különben is elfojtotta a Jacques mondatainak éles csattogását. Ily módon nevetségesnek tünhetett, hogy jó magam olyan halkan beszéltem.

— Te udvarolsz neki, a mit könnyü kitalálni, a mikor azt mondod, hogy nagyon is hisz — jegyeztem meg.

— Inkább ő udvarol nekem — válaszolt nevetve — vagy helyesebben: udvarolt . . . Ámde miért is ne mondanék el neked mindent, annál is inkább, mert ezt a kis Favier kétségkivül meg fogja cselekedni, ha bemutattalak neki. . . . A kis Favier a kedvesem . . . A mivel, azt hiszem, ujabb baklövést követtem el. Az én nevemmel s vagyonommal, a könyveimmel, az összeköttetéseimmel azt vehetném el, a ki nekem tetszik . . . s ez már idején is volna. A körte megérett . . . Ámde ha mindig okosan cselekednénk, csak nyárspolgárok volnánk, nem igaz? . . . Aztán pedig ő kezdte . . . Ha láttad volna! Szinte megevett a szemével a próbák alatt. Én nagy büszkén ugy tettem, mintha észre sem venném. Drámairó, a kinek szinésznő szeretője van, a nélkül, hogy erre szinrekerülés szempontjából szüksége volna, vaskos ortografiai hibát jelent. Te ismered a közmondást: az ur nem iszik a kocsisával, de hát látod, az első előadás után, egyszer, hogy a csata meg volt nyerve, mégis

csak engedtem . . . És ime, még egy emberi dokumentum: a kis Favier végig járta a Conservatoriumot, végigjött a szinfalak között, és erényes volt, *tökéletesen erényes* . . . Érted? . . .

— Szegény leány! — mondottam akaratlan.

— Dehogy is! dehogy is! — szólott vissza Jacques, a vállát vonogatva. Az első szeretőnek végre is csak elő kell kerülni s egy Jaques Molan ér annyit, mint a Conservatorium akármelyik színész-tanoncza vagy tanárja, a mint az szokás rendszerint . . . De hát én e kicsikének a költészete vagyok, az átélt regénye, a melylyel egy napon majd elkérkedhetik barátnőinek, a mikor ezek egy-egy könyvemre fognak akadni, néhány sornyi ajánlással diszitett könyvemre, mely mintegy véletlenül kallódott el egy pamlag sarkába: »Jaques Molan? Be bolondult értem szegény! . . .« Mert e fiatal rimák az ilyen stilusban beszélnek az emlékeikről . . . Ámde én nagyon, nagyon kedves voltam. Mindenekelőtt azt akarta, hogy rejtőzködjünk az anyja elől, s ime, rejtőzködünk előtte. És találkákat akart a temetőben, a nagy emberek sírjánál, és én mentem a temetőbe, a nagy emberek sírjához . . . De hát csakugyan, nem-e bolond dolog, én, az én koromban, a mint egy ibolyacsokorral a kezemben a kis barátnőmet várom, émelygősen a sírhely vasrácsához támaszkodva, a Musset Alfréd szomorufüze előtt, én, a ki ezt a rossz poétát ki nem állhatom. Egy valóságos diák-idylle. Azonban ismétlem

neked: képtelenség. Kezdetben oly kedvesnek, oly üdének találtam az idylleket. És megpihentette bennem Páris gondolatát, felejtette a nagy várost, a hol minden csak hiuság.

— És most? kérdeztem, — egyben elgondolva: csakugyan be kitünően ismerik magukat az emberi szivnek e hivatott megfigyelői! Ez az ember itt hiuságról mer beszélni!

— Most pedig? — ismételte, — és szemei ujból felvillogtak a maguk czudar és érzéki tekintetével. Te ki akarsz vallatni engem, betyár? Hát most, hogy immár két hónapja tart ez az idyll, bizony kevésbbé üde, kevésbbé kedves és kevésbbé pihentető. De a szerelem olyan, mint a főzés: ismerni kell a maradékok felhasználásának művészetét.

Néhány percz, azután minden átmenet nélkül, csak a hangját változtatva meg, mely hirtelen engedett volt kihivó akczentusából, és bizalmassá lett kérdezte: »Ismered te a szép Pierre de Bonnivet asszonyt?«

— Te megint elfelejted — válaszoltam — hogy én nem vagyok divatos festő, nincs fényes szállásom a Parc Monceau körül, nem szoktam lovagolni reggelenként a boulogne-i erdőben s nem járok az előkelő városrész szalonjaiba, bárha magam is a nemes faubourgban lakom . . .

— Ne zavarjuk össze a dolgokat, — válaszolt szokott biztonságával. — A Parc Monceau,

uram, a Bois. Nos hát, mindennek alig van köze az előkelő faubourghoz s a főnemességhez, és nincs köze ahhoz a bájos teremtéshez sem, a kiről beszélek, mert ez a bájos teremtés mindössze csak névrokona az igazi Bonnivét-knek, a főnemes családnak, a melynek őse hajdan I. Ferencz király barátja volt.

— Egy szamárral hát kevesebb a Bonnivet-asszony távoli dédapái között — vetettem közbe. A talmi-nemességnek egyik előnye ez, az igazi nemesség fölött.

— No, jól van — mondotta Jaques, a vállait vonogatva e tréfás megjegyzésre, a melyben, elég ostobán különben, attól a rosszkedvü idegességtől akartam szabadulni, a melyet a pretenzióí okoztak. Hát te is radikális bogyót nyeltél — folytatta — s beszélsz a vidéki kávéházak nyelvén, *tu quoque mi fili?* Ez alig hasonlit rád. Egyébként nem én leszek, a ki meg fogja védeni előtted, a mit te a nemes faubourgnak nevezel. Sokkal jobban ismerem e városrészeket, mintsem hogy ujra feléjük kivánkoznám. Az én izlésemnek nagyon is finom hangon beszélnek ott. A nagy stilü szalonok, a melyekben bizonyos esztetikai elvek hangoztatnak, különben sem az én zsánerem. Ámde ha valaha megmutatom neked ezt a Pierre de Bonnivet asszonyt, meg fogod látni, hogy érdemes foglalkozni vele. Mindenekelőtt vidám csevegés zeng a házában, a konyhája pedig kitünő. Kérlek,

ne csinálj ilyen undorodó arczot. Tiz esztendei párisi tartózkodás után valóságos rabmunka vendégségbe menni, még az olyan gyomorral is, mint az enyém. Ámde Bonnivet-nél, ismétlem, kitünő az ebéd s pompásak a borok. Bonnivet apó, minden *de* nélkül, milliókat keresett lisztek eladásával, meg is mondták nekem, hány milliót, tán tizet, vagy tizenkettőt ... Lehet, hogy ezenközben elrejtette nemesi czimerét, mint az angol *peerage* üzérkedő ifjai. Mindenképen e lisztes ember nejének a kis ujjában több arisztokratikus vonás van, mint egy authentikus herczegnőnek az egész személyében, a mellett szép is és szellemes, és ravasz és kaczér! Korántsem elégszik meg azzal, hogy azok a hires emberek, a kikre kiváncsi, jelenlétökkel megtiszteljék a szalonját, vagy a szalonja által érezzék megtisztelve magukat, ha ezt jobb szereted. Ellenben követeli, hogy szerelmesek legyenek belé, a mit — azt hiszem — meg is cselekedtek eddig ...

— No rajta, — biztattam, hogy nem folytatta, — beszéld el nekem ezt a másik kalandot ...

Nagyon jól sejtettem, hogy ez az »eddig« s a türhetően czinikus előadás a nemességi hiuság egy közönséges esetéről, ujabb titkot rejt és e czinizmus bántott, s e durván parasztos mód, a maga dilettáns allürjeivel, irtózattal töltött el; de másrészről e bizalmas természetű dolgok nagyon érde-

keltek és Jacques nem nagyon kérette magát. Megnyitja a lelkét előttem, ugyanazzal az élvezettel, a melylyel én hallgatom őt, bárha alapjában véve ő sem szeret sokkal jobban engem, mint én szeretem őt. Ösztönszerüleg érzi varázslatos hatását fölöttem s ebben tetszeleg magának. Ez a sajátságos kötelék füzött egymáshoz bennünket már az iskolától fogva, és fűz össze a halálig mindeneken által és mindenek daczára. Jacques folytatta hát:

— Nincs mit elbeszélnem neked, ha csak az nem érdekel, hogy Anna királynő — a mint bizalmasai nevezték, kitréfázva a keresztnevét — nem tudom mennyi időn keresztül, épenséggel nem akart ismerni. Zárjelek között mondva, ez az Anna név nemde hogy jól van megválasztva, s olyan kaczérul heraldikus? . . . Néha Ethorel asszonynál, a cousine-jánál, a kit Anna ki nem állhat, vagyok hivatalos ebédre. Itt találkoztam vele, s magam is ugy szinleltem, mintha épenséggel nem kivánnám, hogy bemutassanak neki. Fünek-fának csak arról beszélt, hogy nekem semmi tehetségem, a könyveim vagy untatják vagy undorra gerjesztik, — szóval az ünnepelt asszony klasszikus játéka a hirneves emberrel szemben, a kit izgatni próbál, ugy mutatva, hogy épenséggel nem csatlakozik a bámulóinak hadához. Az embernek mindenkor vannak barátai és barátnői, a kik e kedvességekről beszámolnak . . . A *Kék herczegnő* szinrekerül, hogy micsoda sikerrel, azt már elmondtam

neked, s erre, miért? hogyan? nagy változás áll be az egész vonalon. Az egyik hajtója, — mert hajtói vannak csak ép ugy, mint a vadászaton, s a már-már megszelidült udvarlók közül választja őket — tehát az egyik hajtója, Senneterre, de hiszen ismered? az a nagy szőke fiu, a bankot szokta adni itt, bekeresi értem a klub összes termeit. Rendesen azt mondjuk egymásnak: jónapot, jóéjt s ez minden. E helyett egy csomó bók zudul reám, és Senneterre meginvitál a kis Club-ban tartandó ebédre, a női-vendégek külön termében. Épen öt hete van ennek . . . »Vajjon kinek fognak feltálalni!« töprengtem magamban, a lépcsőn haladva fel. És ime, az ebédlő előtermében — mellesleg mondva ez az előterem Páris legszebb és legelegánsabb zuga, s ha valaha egy gyönyörü aquarelle-t akarnál festeni egy ragyogó társaságról — igen, ebben az előteremben legelsőbben is Pierre de Bonnivet asszonyt pillantottam meg . . .

— Aztán pedig ugy lőn, a hogy a kis Favier Kamillával, — vetettem közbe. Mióta ismerlek téged, a történeteid mindig ugyanazok: játszol az asszonyokkal arra, hogy kettőtök közül kinek lesz kevesebb szive és tiz eset közül, tiz esetben te nyersz . . .

— Ez véletlenül nem épen ilyen egyszerü, — válaszolt harag nélkül; — csakugyan azzal mulattattam magam, hogy megkezdjem a játszmát Anna királynővel, de nem ugy, a hogyan te azt

gondolod. A hajtó az asztalnál egymás mellé ültetett bennünket. Szavamra mondom, azt szerettem volna, ha te körülöttünk rejtőzöl valahogy és hallod, mit beszélgetünk. Szelid, egyszerü, megható beszélgetés vala . . . két nemes lélek találkozása. Ő közös női ismerőseinket dicsérte, én tengernyi jót mondottam irótársaimról. Közös megegyezéssel kijelentettük, hogy ennek a nagy czéda de Sauve asszonynak egyetlenegy szeretője sem volt, és hogy ennek a Dorsenne nevü egyénnek minden regénye egy-egy remekmű, hogy ez a pokoli Moraines asszszony valóságos angyala az érdektelenségnek, s ez a hülye Vincy René lánglelkü poéta. Ebből itéld meg őszinteségünk mértékét . . . Ámde azóta már pótoltuk ezt, s jelenleg abban az éles háboruskodásban állunk egymással, a melyet oly kedvesen rejt a flirt elnevezés. Megkiméllek a részletezéstől. A lényeg az, hogy Bonnivette ismeri a kis Favier Kamillával való viszonyomat, e mellett pedig ugy hiszi, hogy én őrülten szerelmes vagyok Kamillába, miért csak az a vágya van, hogy ellopjon engem tőle.

— És Favier Kamilla? — kérdeztem.

— Természetesen mindent kitalált, helyesebben én elmondtam neki mindent — nem tudok tagadni — ugy hogy ez órában ő ép oly féltékeny Bonnivette-re, mint Bonnivette reá. Hidd el, hogy nem unatkoztam ez utóbbi hetekben. Mert mindez gyorsan, nagyon gyorsan ment. Ez a mi időnk a

lázas sebességre hajlik, a galantériák dolgában csak ép ugy, mint minden egyébben . , .

A dessert-et szolgálták fel és miközben Jacques finnyásan hámozott egy, a villájára tüzött körtenegyedet, konfidencziáinak kegyetlenül durva konkluziója szólásra késztetett:

— Tehát ujra két asszony között vagy . . . A játszma veszélyes . . .

— Veszélyes? — kérdezte bizakodó jovialitásával. — És kire nézve? . . . Rám nem? Szerencsére, vagy szerencsétlenségemre, én biztositva vagyok az efajta tüzveszedelmek ellen. Vagy veszélyes Bonnivet asszonyra nézve? Ha nem szeret engem, hát mit koczkáztat? Ha pedig szeret, no hát csak hálás lehet irántam. Szenvedni annyit jelent, mint érezni, s az efajta asszony számára ebben rejlik minden. Gondold csak meg: *érezni!* . . . De én azt hiszem, hogy ő is biztositva van . . . A mi pedig Kamillát illeti, nos hát, ez majd fejleszti a tehetségét . . .

— Istenem, ha a *Hajdani szerelmek* czimü könyvedért rajongó olvasónőid hallották volna ezt a beszédet! Mert végre is, a mit az imént mondottál, körülbelül az ellenkezője az utóbbi időben irt könyveid tartalmának és irányzatának . . .

— Ej! — szólott, ha az ember keresztül élné a maga könyveit valóban, szükségtelen volna megirni őket . . .

Már ekkor befejeztük volt az ebédet. Jacques ujra szólott:

— Menjünk le gyorsan, igyunk meg egy kávét. Én ugyan szeretném, ha látnád az első felvonás kezdetét. Nekem csak egy jó tulajdonságom van, de ez aztán meg van alaposan. Én komponálok. Egy regényem vagy egy szinművem, no hát ez meg van csinálva, s jó gyorsan, minden fölösleges czikornya nélkül. Különben is az első és a harmadik felvonás a legjobb a darabban. Bonnivet asszony a másodikat, Kamilla a negyediket szereti jobban . . . Mindenki megtalálhatja benne a maga izlésének tetszőt . . . Inas, hamar két csésze kávét és szivarokat . . . Aztán egy szempillantást csak a tőzsdei árfolyamra s rendelkezésedre állok . . . Nagyon jó . . . az Egyesült Egyptomok emelkednek . . . Vagy két ezer frankot nyerek, egy sornyi irás nélkül? És te miképen jövedelmezteted a pénzeidet?

— Én nem jövedelmeztetem őket, — mondottam bánatosan. — Jóféle családfő részvények — az apámtól kaptam őket — három és harmadfél százalékkal . . .

— De hisz ez képtelenség! — szólott Jacques, a szivarjára gyujtva. — Én majd adok neked jó tanácsot. Nekem vannak jó barátaim, a Mosé bankárok egyike többek között, a kiktől kitünő értesüléseim vannak. De ma már magam is tudok annyit, mint ők . . . Ha nem volnék iróember, financier szeretnék lenni. Egy jó szempillantás, csak,

épugy, mint a vadászaton, és mint mindenben . . . Siessünk . . . Anna királyné hátha ott van ujra a szinházban . . . Már vagy négyszer látta a darabot. S ha csakugyan a szinházban van, egy szindarab helyett kettőben lesz részed. Akárhogyan legyen, be örülök, hogy megtaláltalak ma este? . . . Be sok bolondságot beszéltünk össze hamarjában, ugy-e? . . . A barátság olyan, mint a bor, egy csomó esztendő kell neki, hogy jó legyen, aztán pedig az olyan kitünő fajtájut, mint a tiéd, már nem is csinálnak többé . . .

II.

E sajátságos bók csakugyan dicsérni akart, mert Jacques Molan, a ki a maga órájában a lelki finomságok festője volt, viszont épenséggel nem birt volna jogczimmel arra, hogy valamely mértékletességi-egyesület elnöke legyen. Ez este is, mig az ebédlő asztala mellől a Vaudeville-szinház kaczkiás terme felé robogtunk, sokkal vidámabb volt, mintsem azt azok a szép asszonyok gyanitották volna, a kik elegáns fogataikon ugyancsak a szinházba hajtattak Páris előkelő városrészeiből. Jó magam pedig továbbra is annak a megmagyarázhatatlan vonzalomnak rabja voltam, a melyet ez ember gyakorolt reám, a mely az ellenszenv és csodálat keveréke volt. Egyébként pedig ugy tünt előttem, hogy csakugyan igaza volt, a mikor pseudo-

clubman zsargonjában azt mondotta volt, hogy szerencsét hoz; a görnyedésig fáradtan a magam lelki unottságától, nem-e szerencse-számba mehetett az estének ilyeténkép való eltöltése? A szinmű szerencsére érdekelt. Bizony van tehetsége ennek az elbizakodott egoistának. S már magában véve az is élvezetes látvány volt, mint siklott be a Vaudeville-szinházba.

— A szinészek kapuján menjünk be — szólott, — a Chaussée d'Antin-utczában. Két bájos kis páholyt tudok arra, magán a szinpadon, a függöny mögött. A bejárat a szinfalak között van. csak üres legyen egyik a kettő közül . . .

A kocsiról leszállva, beszélt a kerülőről; köszöntötte a kapust, végig jött a bolthajtásos folyosón, a szük csigalépcső irányában, a divatos és ünnepelt irónak ama, e világon páratlan járásával, sajátságosan könnyed lépéseivel, a melyekkel az ujságja szerkesztőségébe, a kiadójához, vagy a szinházába jön be. Mintha minden kézmozdulatával, a botja forgatásával, a vállai könnyed és akaratlan rengésével azt mondaná: »az én házam . . .« Semmiségek ezek: a mint köszönt a segédeknek, a mint pártolólag mosolyog, a mint hátraveti a kalapot a fején, a mint jóakarólag pislog a szemével. Nekünk, festőknek, a kik tanulmányoztuk az arczképfestés művészetét, a mesterségünkhöz tartozik ellesni e semmiségeket . . . És ezek a segédek, az elsőtől az utolsóig, s ezek az öltöztetőnők,

ezek a rendezők az egész lelkök öntudatlan tiszteletével adóznak az »ő szerzőjük«-nek, s mig elhalad mellettök, azzal a megindultsággal nézik, a melylyel tőkepénzes bámulná meg egy életre kelt szelvényét. Hol van a képkereskedő, a ki nekem az efajta tisztelet gyönyörüségét fogná nyujtani valaha? S mikor érezhetem majd magam is, a festményeim kiállitásába vezetve egy barátomat, ugyanazt a nyugodt s oly ártatlanul gyermekes büszkeséget, a melylyel Jaques a kis páholyt nyitotta fel előttem. Szerencsére nem volt elfoglalva; helyet foglaltunk, s Jacques halkan szólott:

— Az első felvonás öt percz óta folyik. Mindjárt meg fogod érteni ... Ez a herczegnek egy hajdani szeretője, a ki féltékenynyé akarja tenni a herczegnőt ... Hazudtam-e, a mikor azt mondtam volt, hogy a kis Favier nagyon szép leány? E perczben megpillantott .., Szerencsére olyankor, a mikor annak a másiknak kell beszélnie. Mert én elhibáztattam volna vele a maga replikáját ... Most téged néz. Te érdekled őt. Tudniillik ismeri azt a három-négy pajtásomat, a kikkel rendesen eljövök a szinházba. Most beszélni fog ... hallgasd csak. Már magában véve a hangjának zenei csengése nem-e gyönyörüség? Hallgasd csak ... És azt is figyeld meg egy kissé, hogy mit mond. Ez első klasszikus Jacques Molan ...

Nem egyszer néztem végig azóta a *Kék herczegnő* előadását, s már-már kivülről tudom

minden mondatát. Nagyon kényes s nagyon finom dolog, keresett czime daczára. Egy ritka, de azért nagyon is emberi féltékenységet tanulmányoz benne a szerző. Egy fiatal ember szerelmes a barátja feleségébe, de hű marad a szerelemben való barátsághoz. Sohasem szólott az asszonynak szerelméről. Önnönmagának sem vallotta be soha és nem tudja elviselni, hogy egy más ember udvaroljon a fiatal asszonynak. És megmenti őt az örökre végzetes bukástól, anélkül, hogy az asszony tudná, hogy megmentője a fiatal ember és hogy miért mentette meg. S az első jelenet, a melyben a gyermekes herczegnő megnyitja szivét férjének hajdani kedvese előtt, anélkül, hogy csak gyanitaná is, hogy a saját boldogságáról beszélve, micsoda fájdalmas emlékeket támaszt emennek szivében, — valóságos csodája a napfényes analizisnek, tele hévvel, s bizonyos gyöngéd kegyetlenséggel! De e szinmű nagy értékét az első este még nem ismertem fel, bárha Molan ott is volt mellettem s minden részletet megmagyarázott. Favier Kamilla megjelenése a festőt ragadta meg bennem. Páholyunkból, mely magán a szinpadon volt, kitünően követhettem arczjátékát, a szemének minden tekintetét, a pilláinak minden remegését. Még azt is észrevettem, hogy orczáin aránytalanul terjed a festék s láttam a fekete irónnak sötét vonalát a szempillákat rajzolva ki, a piros irónt az ajkakon tul. És ebben a kendőzésben, a többi szinész kö-

zött, két lépésnyire játszva a páholyunktól, megdöbbentőn adta vissza azt az eszményi tipust, a melyet az angol művészek legraffináltabbjai: Rosetti, Burne Jones, Morris keltettek volt életre a Rafael előtti firenczei festők vásznain keresztül. A szinpad keretében finom vonásai szinte tulkicsinyeknek tüntek. Széles és kissé domboru homlokát mintha álmok kisértették volna. Az arczának megnyult, tojásdad formája enyhe mosolyt lengetett orczáin. Egyenes, kissé rövid orra az arczélét nemessé tette. S a végökben meghajlott ajkak egyszerre birtak a szomoruság s érzékiség, a kéj és keserüség kifejezésével. Ennek a ritka szépségnek még a kendőzés is különleges bájt kölcsönzött ... Az orczák rózsaszinét érezte az ember a festék pirja alatt, az ajkak friss biborszinét a carmin alá rejtőzve, a minthogy játékán is egy igaz, őszinte s szerető asszony tetszett át. Egyszóval az impresszióm oly élénk vala, hogy Jacques rögtön észrevette s kaczagva szólott:

— Ez a mennykőcsapás, barátom, beléd ütött! beléd ütött! Egyébként meg fogjátok érteni egymást, a mennyiben neki csak ép ugy nincs helyes itélete, mint neked. És most fordulj meg, vedd a látcsövedet, és nézz — a nélkül, hogy néznél — az első emelet negyedik páholyába, balról ... Látod azt az asszonyt egészen fehérben, s egy fehér mousseline-legyezőt forgatva, a melyet ő talált fel? ... Ime, Pierre de Bonnivet asszony. No, mi-

lyennek találod? Nemde mulatságos ez a játék, a szerelem s a véletlen játéka az ilyen két gyönyörü partner-rel? . . .

Óvatosan a jelzett irányba néztem, és látcsövem lencséi előtt hirtelen ott láttam a bohéme Favier Kamillának mondaine vetélytársnőjét. És akkor Molan pajtásom arczátlan henczegése jogosultnak tünt, túljogosultnak e csodaszép asszony által, a kinek bizalmasabb kaczérkodásáról aligha számolt be nekem. Sokkal merészebb legénynek ismertem, mintsem hogy sok mindent meg ne engedett volna magának. Ha Kamilla, a festék daczára is, e preraphaelita mesterek galatéire emlékeztetett, viszont a Pierre de Bonnivet asszony szépsége, nemesen hajló orr, az orczák keskeny vonala, a büszke ajkak finomsága még arisztokratikusabb eredetünek tünt, mintha a ragyogó teremtésnek csakugyan nagynevü ősei lettek volna a távoli századokban. Egyszerü, polgári családból származván — azóta megtudtam azt is, hogy egy vidéki városkából való — miért is idézte fel legyőzhetetlen, amaz édes herczegnők emlékét, a kiket Van Dyck szeretett, Van Dyck a tökéletlen, bárha senki meg nem tudta közeliteni, visszaadni, mint ő, a fajnak jellegét, évszázadoknak fékezhetetlen gőgjét s hősi energiáját, rejtőzve az asszonyi báj törékeny szépsége alatt. A megszokott gazdagság két-három nemzedéken át teremti az ilyen csodát. Bizonyos, hogy az isteni Paola Brignole

festője sohasem akadt volt a zsenijéhez méltóbb modellre. Csak az ő ecsetje tudta volna visszaadni ez arcznak sajátságos ragyogását, a szinek halvány fehérségében, a mi korántsem volt vértelenség, — a piros ajkak vérben voltak — s a hajnak nagyon szőke árnyalatát, a mint halványult a lámpafényen. E hamvas arany-haj, vastag gömbölyegben fakadva ki a nyakszirt fölött, a mikor félarczczal fordult az asszony, már magában véve is hatalmas életerőről tanuskodott, a minthogy e ragyogó teremtés egyike volt ama csalfán sovány asszonyoknak, a kik szirén karcsuságuk alatt egy dragonyos kapitány gyomrát rejtik. A szürke kalap szalagjai nem födték el teljesen kissé megnyult, de izmos nyakát, s a keztyükön által egy ideges kéz látása támadt, ugyancsak megnyult ujjaival; s a fehér derék lágy szövete a mellnek minden mozgását kisérte, a mint édesen kirajzolódott ifju, telt vonalaival. De a mi e nagyszerü teremtésnek valóban isteni varázsa volt, a jelentőségteljes szemekben csattant elő s valósággal üldözött. Szemek . . . kék szemek, mint az a másik szempár . . . De mig a Favier Kamilla szemei a virágszirom kékségét, a buzavirág enyhe és élő azurját idézték, a Bonnivet asszonyéi az ércz fényében égtek, vagy ragyogtak, mint a drágakő. Rögtön, az első tekintetükre valami könyörtelenség meredt a káprázatukon keresztül, mozdulatlan s hidegen veszélyes csillogás a varázsuk mélyén. Szemek, a melyeket lehe-

tetlen elképzelni, a mint merev fönségöket igaz, fájdalmas és forró könyek öntik el. És betöltéséül a szépségben áradó kegyetlenségnek, a fiatal asszony nevetése közben az ajkak vége kissé magasra huzódott és a nagyon fehér, egymásnak szorongó fogak látszottak, éles apró fogak, mint harapós állaté.

Ma, hogy keresem azokat a benyomásokat, a melyek megejtettek volt, a mikor először pillantottam meg a Jacques Molan kedvencz játékának, a sziv nélkül való szerelmi játéknak két női partnerét, nagyon jól tudom, hogy az első találkozás emléke szenved az által, hogy ez órában immár teljesen ismerem e két nő lelkületét. Ámde azért nem hiszem, hogy lényegesen eltérek az igazságtól. Még emlékszem a szavaimra, a melyekkel Jacques felé fordultam, miközben a frakkok fekete tömegétől sötét földszint s a pazar női ruhák szépségében tündöklő páholyok a kis Faviert ünnepelték. Igen, még hallom a saját szavaimat:

— Te csakugyan jól válogatsz, ha akarsz.

— Csak amennyire képes vagyok.

— Érdekes azonban, — folytattam, — hogy az ilyen csodaszép szeretőkkel . . .

— Szerető, — vágott szavamba. — Bonnivet asszony nem a szeretőm.

— Arra nézve, a mit mondani akarok, — ez egyre megy. Az érdekes tehát az, hogy miképen kerülöd te ki az irótársaid krónikáit, azokat a

czélzásokkal teli epés czikkeket, azokat a kedves czikkeket...

— Én ugy vagyok, mint Proudhon, — felelte nevetve, — a kiről Hugó azt állitotta, hogy varangyos béka bőrét hordta a zsebében. Ugy tetszik, hogy ez a talizmán minden veszélytől megóv . . .

— És te azt hiszed, hogy ez a szerencse örökké fog tartani? . . . Aztán vannak mások is az iró társaidon kivül . . . az asszonyok maguk . . .

— Az asszonyok? Axioma, a hogy az a mafla Larcher mondaná: az asszony a legjobb ellenméreg egy másik asszonynyal szemben. Ime, ezért . . .

És botjának arany fogójával előbb a terem, aztán a szinpad felé mutatott.

— Hát a csalódás bosszui? És a vitriol és a revolver? És a többi? . . . A te helyedben e két teremtés egyikében nem biznék.

E szavakat mondva, magam is a terem felé mutattam, magyarázataképen annak, hogy Bonnivet asszonyt értem.

— Csakugyan! a szép Anna királynő reád is egy kedves ragadozó madár, egy kis dühös sólyom benyomását teszi, a melylyel nem jó tréfálni. No, hát ha akarod, a felvonásnak vége van, be foglak mutatni az egyiknek is s a másiknak is, — mondotta felállva. Ez nagyon sajátságos, de hinnéd-e, hogy nekem az én történeteimben többé-kevésbbé

mindig szükségem van egy nézőre. Ha elgondolom, hogy vannak emberek, a kik elég ostobák kifogásolni a konfidensek szerepkörét klasszikus tragédiákban. Szerintem nincs természetesebb ennél . . .

Karonfogott, e szavakat mondván, a melyekkel kiosztotta nekem a tanu szerepét, — bolygó a nap körében. És én csakugyan annyira rátermettem ezekre a másodszerepekre, — Pylades Orestes mellett, Horatio Hamlet nyomában. De hát micsoda Hamlet is volt ez a kegyetlenül önző ember, a ki most a kis Favier öltözője felé vezetett. És én szeliden követtem őt a szinfalak között, a melyeket a gépészek nagy sietve helyükből tologattak, aztán egy lépcsőt másztam meg utána, a melyen egy egész raj figuráns és öltöztetőnő tolongott, majd ballagtam utána egy folyosón, a melynek ajtói mögül kaczagás, egy népdal, vitatkozás, s egy mosdótál vizének sebes kiüritése hallatszott. Végre kopogott az egyik ajtón. Egy hang válaszolt: »Ki az?« De aztán rögtön meg is nyilt s Favier Kamilla megjelent. Boldogan mosolygó arcza hirtelen fanyarrá vált, a mikor látta, hogy szeretője nincs egyedül.

— Ah! — szólott, — én nem tudtam, hogy hoz magával valakit s öltözőm csupa rendetlenség.

— Ez nem tesz semmit, — szólott Jacques s csak jött előre, maga után vonván. — Ez az ur nem valaki, a hogy ön azt gondolja kis

Kék herczegnő... Ez az ur az én barátom, egy nagyon régi barátom, a mellett pedig festő is, egy nagy festő, tetszik hallani?... — A mi barátaink csupa nagy emberek. Köszöntsön... Ő hozzá van szokva a saját műterme rendetlenségéhez. Legyen hát nyugodt... Arra birt engem, hogy mutassam be kegyednek, mert már rég ideje, hogy le akarja festeni. Ezzel könyökön lökött, hogy valahogy le ne czáfoljam ezt a kis hazugságot. — De hát a nevét sem mondtam meg: Vincent La Croix ur... Ne mondja neki, hogy látta valamelyik festményét, ezt ugy sem hinné el. Ő nem állit ki. Ő a félénkek iskolájához tartozik. Most pedig, hogy a jég meg van törve, leülhetünk...

— Tessék, — mondotta immár nevetve a fiatal asszony — de azért megengedi ugy-e, hogy egy kis rendet csináljak? És szinte hihetetlen ügyességgel és gyorsasággal egy törülközővel elfödte a szappanosvizes mosdótálat, a melyben az imént a kezeit mosta meg. S az asztal alá hajit egy-egy festékfoltos rongyot, egy rózsaszin selyemdarabbal elfödi az egyik széket, a melyen egy eléggé hervadt vászon-füzőt vehettem volna észre, azt, a melyet takarékoskodásból a szinházon kivül hordott. Gyermeki mosolylyal az ajkán végezte azt a kis takaritást, és a mint megkönnyebbülten felénk fordult volna, egy halk, apró sikolya hallatszott.

A zárt ablak peremén, szépen kirakva, egy pár halványzöld, ezüstvarrásos harisnyát vett észre, azt, a melyet a felvonás alatt viselt. Hirtelen, szilaj ijedtséggel, mintegy a szemérmetessége pillanatnyi borzongásában, utánok kapott, elrejtette őket. E selyemharisnyák, a melyeken a karcsu láb formája még jobban kirajzolódott, egy kissé a meztelenségét jelentették. — No, de most meg vagyok — fordult Jacques felé. — Sejtettem, hogy felkeres, és képzelje, tiz perc alatt ruhát cseréltem. Ily módon ön meg lesz kimélve attól a szegény öltöztetőnőtől, a kit annyira gyülöl. — És egyben félénk és szerelmes hangon: Meg volt velem elégedve az este? Jól játszottam a nagy jelenetemet?...

Ha tetszett nekem abban az első pillanatban, a melyben megpillantottam, most, ebben a durva s édes szépségéhez méltatlan keretben csak még jobban hatott rám... Ez az egyszerü öltöző, amugy rendetlenül, minden elegánsabb diszités nélkül, szegényesen, a takarékoskodást hirdette, s mennyire ellentétes volt annak a fényesen s pazarul berendezett öltözőnek a Theâtre francais-ban, a melyben a rosszlelkü Colette Rigaud, Claude barátom kedvese trónolt... Ah, ha Colette is azonkép fogadta volna azt a szerencsétlen fiut, a mint a Kék herczegnő a Molan látásának örvend, minden szavában a szerelem akczentusával, minden tekintetében bizonyos lázas boldogsággal! Imádandó gyermek és hogy tudott szeretni, hogy tudta átadni

magát, az egész lényével természetesen, őszintén. Isteni ragaszkodás, a melyet Molan az este csak hiuságból élvezett. A szemeinek tekintete csillogó volt, a gyöngédség kifejezése helyett, ugy láttam, hogy a szegény szerelmes leány helyett engem néz és engem tanulmányoz abból a tükörből, mely a teremben lévő falat diszitette. De azért válaszolt Kamillának:

— Kegyed ma este is kitünő volt, mint mindig. Vincent, nem mondtam-e neked?

— Igazán mondta önnek? — kérdezte a szinésznő.

— Igen, kisasszony, — feleltem.

— Ugy hát valóban jól játszottam a nagy jelenetemet! — kiáltott fel — és naiv megelégedés csillanása futott végig a szemein. De aztán elborult homlokkal, lehajtva szép fejét, még hozzátette: ezt csodálom . . .

— Vajjon miért? — kérdeztem.

— Ezt nem kellett volna kérdezned — szólott Jacques nevetve. — Én tudom előre, mit fog válaszolni neked.

— Nem! Nem! — kiáltott fel s remegő ajka végén egy bánatos redő látszott. — Ne hallgasson rá, uram, mert ő nagyon rosszul cselekszik, a mikor ezuttal is gunyolódni akar egy érzésem fölött, a melynek pedig mindannyian, ő is, ön is, uram, néha a rabjává szoktunk lenni . . . Nemde, ön ismeri az ellenszenvnek azt a borzongását, a melyet bizo-

nyos személyeknek már a puszta látása okoz s megfagyasztja a szót, a lelket az emberben. Mintha meg kellene fulladnunk attól a levegőtől, a melyet velök együtt lehelünk magunkba . . .

— Hogy ismerem-e azt az ellenszenvet? . . . — kiáltottam fel. — Bizonyos emberek, a kikkel véletlenül találkozom, anélkül, hogy valaha láttam volna őket, hogy ismerném őket, már a puszta közeledtökre elviselhetetlen érzést támasztanak a lelkemben, mintha nyilt ellenségeim volnának . . .

— No látja — szólott Kamilla, Molan felé fordulva, — ebben nincsen semmi nevetséges.

Rögtön kitaláltam, ki lehet az, a kinek a teremben való puszta jelenléte annyira megzavarja a Burne Jones lenge nimfáját, a ki most, a sorsának a rossz tündére által egy szegény, szánalmas színésznővé változott, szerelmes szivvel Párisnak amaz irója iránt, a ki legkevésbbé tudott szeretni. Pedig ő sem volt rosszabb, mint más. Tudom, hogy jószivü cselekedetei is valának, hogy nem egyszer segitett szükölködő irótársain, a rágalmaik daczára. Hogyan egyeztethető ez össze azzal a tapintatlansággal, azzal a kegyetlenséggel, mely képes volt megnevezni a kedvese vetélytársnőjét, s éppen akkor, a mikor a szegény leányt gyötrődni látta? Ez nagyon egyszerü. Az ő számára nincs sem jó, sem rossz, sem kegyetlenség, sem jószivüség. *Csak karzat van,* s ha a karzat nem is jelent többet egyetlenegy tanunál, már az is elegendő

ahhoz, hogy beteges hiuságát felváltva a legszebb és a legundorabb cselekedetekre, egyszer nagylelküségre, másszor czudarságra gerjeszsze. A »néző« szerepében (a mint ő mondotta volt) valóban megértettem, mennyire igazuk van a cazuistáknak, — mondván, hogy a cselekedeteink: az semmi s inditó okok az minden. S az ő inditó okait olyan világosan láttam, mint egy óra szerkezetét üvegburok alatt.

— Ő neked talányokban beszél — mondotta, hozzám fordulva, — mig csillogó szemei azt jelentették: »Meg fogod látni: vajjon helyes-e a diagnozisom és hogy mennyire szeret.« Két hiuságot akart kielégiteni egyszerre: a megfigyelő és a hóditó hiuságát. — Ha tetszik neked, meg fogom mondani annak az asszonynak a nevét, a ki annyira zavarja ma este ... Mert mindössze egy asszony gyakorolja reá azt a büvös benyomást.

— Jacques! — kiáltott fel a szinésznő könyörgő hangon, nem törődve azzal, hogy a vezetéknév alkalmazása teljesen elárulja a viszonyok titkát.

— Figyelmeztetem magácskát, hogy Vincent egyik bámulója *neki*, — folytatta a könyörgő hang daczára.

— Ah! — szólott Kamilla, hirtelen tartózkodással nézve engem, — ő ismeri?

— Ő tréfálni akar kegyeddel, kisasszony — válaszoltam — mert egyetlenegy arczot sem lát-

tam a teremben, mely fölé egy nevet tehetnék . . .

— Igy hát én hazudok — szólott Molan — és te nem mondtad nekem az imént, hogy Pierre de Bonnivet asszony a legtökéletesebb Van Dyk, leszökve a falról, a mint hogy a kék herczegnő, — mindig a te szavaid szerint — a Burne Jones egy lépdegélő alakja . . . E fölött ne csodálkozzék Kamilla. Ez olyan festő-mánia, ez a képekkel való hasonlat. Nekik hol egy asszony, hol egy táj, — egy darab vászon mindössze, a melyhez csak az aranyos keret hiányzik. De hát mondtad ezt vagy sem, Bonnivet asszonyról? . . .

— Igen, én mondtam ezt — válaszoltam sietve — de tedd hozzá, hogy azt az asszonyt te mutattad nekem s hogy engem sohasem mutattak be neki. És még azt is mondtam neked, hogy a szemeit ijesztően kemény nézésünek találom s ugy gondolom, hogy rosszlelkü lehet. A szépsége, az elegánciája, egész alakjának minden finomsága daczára, nekem inkább rútnak tünik, visszataszitónak . . . És nagyon is jól értem Favier kisasszony benyomását . . .

A leány hálás szempillantása ujabb vallomása volt az iróval való viszonyának. Emez észrevette a pillantást és tréfálódzva szólott:

— No hát Kamilla, ugy-e, hogy kedves vagyok? Hoztam itt magának valakit, a kivel elbeszélgethet. Már is értik egymást. Hátha még

megcsinálja az ön portrait-jét. Mert meg fogja csinálni, még pedig nekem, és számitok rá ... No, rendben van?

— De hát ön nem tudhatja, vajjon ehhez van-e ideje jelenleg az ön barátjának? ... Ön csak megy ... csak megy ...

— De ha mondom, hogy csak azért jöttünk — válaszolt, megismételve a hazugságot, a melyet ezuttal is csak rajta hagytam. Inkább attól remegtem volna, ha az a hirtelenében talált portrait-terv nem valósulna meg. — De az idő mulik, magácskának már a felvonás elején a szinpadon kell lennie. A viszontlátásra ... És hogy én azt mondtam: »Jó éjt, kisasszony!« — Jacques közbevágott: »Mondd te is azt, hogy viszontlátásra. Ugy-e Kamilla? ...«

— Kétségkivül — szólott nevetve. De láttam, hogy kissé izgatott. Megengedi, hogy egy szót szóljak az ön barátjának? — kérdezte, hozzám fordulva.

Ugy gondoltam, hogy szemrehányást fog tenni neki és erre csak joga lehet. Imádandó teremtés, s be kevéssé érdemli meg ... És bánatos merengésbe fogtam, a mi alig volt helyén itt a folyosón, a hol most lázas sietség hirdette a függöny közeli felgördülését, s az elkésés félelme terjedt. Az ügyelő jött most, kopogtatott az ajtókon. Rövid kiáltások feleltek neki. A látogatók gyors bucsuzása volt. Az egyik öltözőben néhány színésznő, a maga

késő jelenését várva, besigue-t játszott, s a folyosó lázas sietségét még érezhetőbbé tette a szokásos formulák békés felsorolása, a lassu számitással: »Negyven. Kétszázötven. Nyolczvan király. Kétszázötven...«

— Itt vagyok — szólott Jacques, a vállamat érintve. — Siessünk vissza a páholyba... Ha Kamilla nem lát ott, a mikor bejön a szinpadra, a Bonnivet asszony páholyában fog keresni és rosszul fog játszani...

— De hát micsoda kegyetlen mulatság a féltékenységét izgatni ennek a szegény leánynak — válaszoltam. Az imént megszenvedhetett. S megharagudott...

— Megharagudott! Ugyan... Ime, a bizonyság: az anyja nem jön érte ma este s igy arra kért, hogy én kisérjem haza... Megharagudott! De hiszen az asszonyok imádják az efajta czihelődést. Először is ez foglalkoztatja őket, azután pedig, a haragos állatok módjára, csak úgy szelidülnek meg, ha rosszul bánik velök az ember. A felvonás közepe táján Favier elhagyja a szinpadot én felmegyek Bonnivet asszonyhoz s megkérem őt, hogy bemutathassalak neki. Meglátod, ez egészen más asszony...

III.

Ma, hogy felidéztem a lelkemben ez emlékek minden részletét, ugy érzem, hogy Molan-nak csakugyan igaza volt, a mikor tréfálkozva a villám-

ütésről beszélt. Mert alig hogy megpillantottam volt Kamillát a szinpadon, szerelmes lettem abba a finom szépségü leányba, a kinek szenvedő vonásai annyira emlékeztettek egy imádott mester alkotta művészi tipusra.

Szerelmes ... Villámütés ... Ezek a nagyon is komoly, nagyon is tragikus szavak nem nagyon illenek ahhoz a megindultsághoz, mely szinte álomnak maradt meg. Pedig az a kis szinésznő, akiről legfölebb csak azt tudtam, hogy gyönyörüen beszél és egy divatos párisi iró kedvese, mégis csak a szivemet érintette. És a Molan henczegő szavai ellenére, gyermekies bájossága daczára, ravasz és fondorkodó teremtés is lehetett. Mindenképen nem tulságosan makacskodó ártatlanság, minthogy erényének bevételének, barátom elbeszélése szerint, nem igen volt közös vonása hosszadalmasság vagy nehézség dolgában Trója városának, de még Páris ostromával sem. De hát az ember nem sokat okoskodik, ha a szive van megejtve, s az enyém meg volt sebezve csakugyan. Igen, e gyermek már oly mély nyomot hagyott a lelkületem érzékenységén, hogy a szinházból való távozása gondolatára, a mint megy a Molan karján, sajátságos szomoruságot éreztem. Ismétlem, hogy impressióimat immár távlatból nézem; akkor megelégedtem volt azzal, hogy átengedjem magam nekik.

A mikor a kis kék herczegnő ujra megjelent a szinpadon, szánalom fogott el a szemeinek bol-

dog tekintetét, játékának vidámságát, nervozus és nyulánk alakjának boldogságteljes borzongását tapasztalva, a mi abból a tévhitéből eredt, hogy a kedvese szereti. És a mikor eltünt a szinfalak mögött, a szánalmam egészen a megbotránkozásig fokozódott: barátom azzal a maliciózus arczkifejezéssel emelkedett fel helyéről, a melylyel az iskolás gyerek játszsza ki a felügyelő kellemetlen figyelmét. És a mikor innen messziről, a Bonnivet asszony páholyában láttam megjelenni, ekképen monologizáltam magamban, nem minden keserüség nélkül: »Miért csak akkor tetszik a férfi az asszonyoknak, ha a férfi is van annyira asszony, mint ők, a szónak legszorosabb értelmében«. Ez a bájos Kamilla boldog e perczben. Olyan szépen eljátszotta neki azt az egész felvonást... S ime, alig hogy megfordult, már megcsalja. De a legkaczérabb asszonynak csillogtak-e valaha annyira a szemei, igyekezett-e valaha annyira tetszeni, mint ez a neves iró e perczben? Kezet fogott volt azzal a két emberrel, a ki az asszony mellett ült, kezet fogott és micsoda szivélyességgel... Az egyik bizonyára a férj, a másik egy vetélytárs lehet... No, most rólam beszél, mert a rossz nézésü kék szemek engem látcsöveznek. Kövessük a darabot. Ez méltóbb és kellemesebb dolog. Rég ideje tudom már, hogy a költőknek, regény- és drámairóknak nincs szivök, csak a maguk irásaiban. Pedig oly édes dolog volna tisztelni nemes érzékeny lelkü-

letét annak, a kinek tehetségét csudáljuk . . . E helyett kilencz esetben tiz között minél gyöngédebb az iró a műveiben, annál gyöngédtelenebb az életben . . . Micsoda nyomorúság! . . .

Vajjon őszintén beszéltem-e magamban? . . Nem, fájdalom A Molan turpissága még magában véve talán nem botránkoztatott volna meg annyira, talán nevettem is volna egynémely részletén, ha nem a Vaudeville-szinházbeli Burne Jones festményről lett volna szó. De különösképen kinlódó arczkifejezése mulattatott volna, a melylyel visszatérve páholyunkba, ujra mellettem foglalt helyet.

— Te nem látszol nagyon diadalmasnak — szólottam — pedig innen nézve, az ügyed úgy látszik, mintha kitünően haladna. . . .

— Túlkitünően — felelt, a vállát vonogatva — Bonnivet asszony meghivott magához vacsorára, szinház után . . .

— S a kis Favier? — kérdeztem.

— Ah! te a sebet érted — válaszolt. — Megigértem volt neki, hogy haza kisérem s csak nem hagyhatom a faképnél az utolsó pillanatban. Ha pedig már most értesitem, ugy hát felrugja a darabom végét.

— Te mindenre gondolsz — mondottam ironikus czélzattal, a melyet nem látszott észrevenni. — De hát hadd ott Bonnivet asszonyt. Ez neked nem játszik darabot, aztán pedig a te methodusod: kaczérságra, kaczérság . . . Majd mégy hozzá vacsorára másszor.

— Egyelőre elfogadtam a meghivását — vágott közbe — s most csak arról van szó, hogyan szabadulhatnék Kamillától? ... Egy módot tudok ... ha te segiteni akarnál ... Megteszed?... Ugy hát be foglak mutatni Bonnivet asszonynak, ő meg fog híni téged is vacsorára. Már ő ilyen asszony ... De te nem fogod elfogadni.

— Én nem fogadtam volna el a te tanácsod nélkül sem ... Mindössze nem értem az összefüggést.

— Majd megérted később — szólott a szemei örömével, hogy e *performance* kivitelének tanuja vagyok: hadd meg nekem azt az örömet, hogy intrigálhassalak, s igérd meg, hogy egy más dologban is rendelkezésemre fogsz állani. Oh! ne félj, nemes lélek, semmi rossz ... Ime a szünetköz. De mielőtt felmennénk Anna királynéhoz, nézzük meg Kamillát. Ez benne van a tervben... S micsoda jó közönség ma este, mi? Minden hat, minden hat! ...

A függöny csakugyan roppant taps közepett gördült le, miközben Jacques ily módon a maga csalárd tervének czinkosává avatott. Egy pillanatra meg akartam tagadni a bünrészességet, mely alig vágott össze iménti felháborodásommal, de a kiváncsiságom legyőzte a skrupulusaimat. Tudni szerettem volna, hogy az irodalomnak e Celiméne urja hogyan fogja kikerülni azt a hálót, a melyet önnönmagának vetett ki. Akkor legalább ezt a kifo-

gást faragtam magamnak. Ma ugy tudom, hogy ha engedtem, egyszerüen a szép szinésznő iránti vonzalmamból történt. Emez várakozott reánk, — már ahogy a szinésznők várakoznak. Akármennyire szerette is őszinte szerelemmel kedvesét, mégis csak az ünnepelt szinésznő maradt, a ki nem zárhatta el bámulói előtt szerény öltözőjének ajtaját. Élénk beszélgetés hallatszott, a mikor ide értünk. Jacques kiment néhány perczig s arczkifejezésének idegességéért sok mindent elnéztem volna neki. Ha boszankodott, tehát féltékenynek kellett lennie. Következéskép közönyös tréfálkodása: tettetés. Az ő példáján meg kellett tanulnom még egyszer, hogy a szerelem és a féltékenység között nincsen semmiféle szükségképeni kapocs.

— Kamilla nincs egyedül — szólott.

— Ugy hát majd visszajövünk — válaszoltam. Ő jobb szeret egyedül beszélni veled, s ez jobb neked is, tekintve, hogy mit akarsz mondani neki.

— Ellenkezőleg, — szólott hirtelen vidámsággal. Majd halk hangon folytatta: A kövér Tournade és Figon vannak odabenn, hallom a hangjukat. Nem ismered őket? Figon óriás alak, meglátod. A legőrültebb snob s hiuság. Tournade pedig a hires gyertyakereskedő fia — a Tournade-gyertya, te is azt égeted. Természetesen több millió . . . Én ugy gyanitom, hogy adna egy darabot ebből Kamillának . . . Ah! szegény szegény fiam! — folytatta még maliciózusabb hanghordo-

zással — te csakhamar el fogod veszíteni első benyomásaid virágát... A kicsikének több szive s több gyöngédsége van, mint a mennyi a metierjéhez szükséges, de azért az ember nincsen hiába a szinháznál, s a kis Kamilla nem beszél mindig olyan hangon, mint ahogy velünk beszélt előbb.... Előre, bátorság...

Két lámpa s több gyertya égett most a szük és fojtó levegőjü öltözőben, a hol a szinésznőn és öltöztetőnőjén kivül két fiatal ember volt: az alantas viveur két tipusa, a melyet Forain oly gyönyörüen megrajzolt. A kövér Tournadeot könnyü volt megismerni vörösfoltos széles ábrázatáról, mely egy jól táplált kocsis arczának tünt; sulyos ajka, undok száj, mely a fekete s nehéz szivart idézi, ravasz és brutális szemek, fenyegető kopaszság... S micsoda vastag ujju, gyürüs kezek! A másik, Figon, sovány és beteges, hosszu orr, zöld szemek, a melyek a gyulladásos pillák alatt pislogták be a mindenféle titkos gyógyszerektől rothadt szinü arczbőrt. Az öltöző nyers világában, a falnak támaszkodva, mintegy bárgyultan, a botjukat szopogatták s nézték a kis szinésznőt, a ki tükre előtt a következő felvonásra festette ki magát. Abban a felvonásban tetőtől talpig kékben kellett megjelennie, abban a kék selyem topánban, azzal a kék szalaggal a hajában, szóval annak a portrait-nek szineiben, a melytől a szinmű a czimét nyerte. A kék ruha s a kék felöltő az öltöző

egyik pamlagán és karszékén pihent. Ez emberek nyilván betolakodtak hozzá s még helylyel sem kinálta meg őket, de sőt azon volt, hogy szabaduljon tőlük. A magam részéről is, rögtön, első látásukra már, legyőzhetetlen ellenszenvet éreztem iránt uk, s különösképen Tournade gyertyás iránt, a kivel Jacques meglehetős hideg köszöntést váltott. A Figon nevü lény pedig folyton »kedves mester« kezdetü ostoba bókokat hadart a darabról. Jacques elég szivesen hallgatta őket, a mig Figon oda nem konkludált, hogy: »szóval, az én két legkedvesebb iróm, ön és . . .«

Nem is akarom ismételni itt annak a meggyalázóan közönséges irodalmárnak nevét, a kivel szegény Jacques-et ekképen összehozta. Emez ágaskodott egyet, a min majd elkaczagtam magam, de a szinésznő brutálisan közbekiáltott:

— Ugyan fogja be már azt a baklövéses száját! — különben már megmondtam magának, hogy csak ugy türöm meg itten, ha nem beszél sem könyvről, sem szinházról. — E szavakat mondva, finom csengésü hangjában durva rikkantás csattant: Egyébként, ha Molan nem figurázza ki önt legközelebbi darabjában. ugy hát valóban nagyon is elnéző lesz. — És hirtelen Jacqueshez fordulva: »tudja, mit beszélt el az imént? Gladys, a hajdani kedvese, de hiszen ön ismeri, az, a kit ön a Gotha Gothon-jának nevezett el, a miért olyan előkelő szeretői voltak . . . annak idején

otthagyta volt egy kereskedősegédért. Ma a kereskedősegédet hagyta ott s egy lorddal állott össze . . . Most aztán lehet neki megint köszönteni, mondotta nekünk Figon ur . . . Nem csinos dolog ez?

— Ugyan, — vetette közbe Tournade a clubman tekintélyes hangján, nem akarva, hogy egy clubtársát az ilyen egyszerü iró vagy művészi emberek előtt megszégyenitsék: »kegyed tudja jól, hogy Lajos tréfált és nem szép kegyedtől, hogy gúnyolódik . . . Kegyed volna az első, a kinek boszúságot okozna, ha a Figon nevét e pletyka kiséretében valami ujságban kiirva látná . . .«

— No lássuk a másikat — válaszolt Tournade felé fordulva. — Mindenekelőtt ezek az urak nem ujságirók, tanulja meg, hogy kikhez beszél kicsikém. Erre az egy napra, hogy nem ivott, valóban jobb tenné, ha nem is beszélne . . . Aztán pedig, ha nem tetszik . . . én itt otthon vagyok . . .

Ezeket a szellemtelenül bántó beszédeket oly kegyetlen tekintettel kisérte s oly élesen, oly meggyalázóan harsant bennök a kidobási szándék, hogy magam restelkedtem értök és szinte sajnáltam Tournade-ot, a kinek durva és brutális kinézése mégis mintha férfiasságot rejtett volna: vért és önérzetet. A vállait vonogatta szegény, s felelet helyett nevetgélt, miközben Jacques, szólott:

— Mi jöttünk dicsérni magát, kis herczegnő

de hát úgy tetszik, ez este nem az édes szavak járják . . .

— De igen . . . az ön s a barátja számára mindig — felelte, — mig ujból gyöngéd arcza felénk fordult s a szemei csillogva mondták: »Ime a szeretőm, a kit imádok, a kire büszke vagyok és azt akarom, hogy az egész világ tudja . . .«

— Köszönöm — szólott Jacques.

És a mikor néhány perczczel később kijöttünk az öltözőből, a nélkül, hogy Tournade és Figon távoztak volna, nevetve fordult felém:

— No, hallottad? . . . a kis utczakölyök ott rejtőzik a preraphaelita profil alatt, mint nem egy kollégájánál.

— Gyakran beszél az ilyen kegyetlen hangon? — kérdeztem — s ez a két ember hogy türheti az ilyen bánásmódot?

— Bah! -- válaszolt szokott szerénységével — még egyebet is mondott volna nekik, hogy bebizonyitsa, hogy csak engem szeret. A mi pedig őket illeti, hát az sem utolsó dolog, a mikor a szinház után az ő saját külön *bar*-juk szalmaszálas *drink*-je előtt szólhatnak majd: »a kis Favier-nél voltunk az imént, s be mulatságos volt! . . .« Aztán, hogy páholyunk elé érve, az ajtó kilincse után nyultam, mondotta: de nem! nem! előbb Bonnivet asszonyhoz . . .

— A kinek meghivását nem fogom elfogadni . . .

— Ugy van ... Karon fogott. S miközben lekerültünk a szinpadról s megindultunk a lépcső irányában, az első emeleti páholy felé, Jacques igy folytatta: Kártérítésképen el fogom mondani neked részletesen, micsoda módon fogok Kamillától szabadulni ma este ... Meglátod, hogy ez ügyes dolog. Az asszonyokkal s különösen a szinésznőkkel szemben, a roppant és egyszerüsködő hazugságok barátja vagyok. Jegyezd meg magadnak a recipét. Kizárólag csak ezek a hazugságok sikerültek, mert ők fel sem tételezik, hogy egy embernek volt bátorsága ilyen dolgokat kitalálni. Majd az utolsó felvonás alatt, a mikor Kamilla a szinpadon lesz, egy levelet kézbesitenek nekem, a melyet én olvasni kezdek ... Érted? S rögtön meglepetést fogok mutatni, aztán gyorsan néhány sort kaparok egy névjegyemre, a melyet átadok neked. Aztán pedig távozom ... Kamilla mindezt látta volt s nyugtalan lesz, mire a nagy szczénát jó nervozusan fogja eljátszani nekem. A mi mellesleg mondva, szükséges. Te pedig viszed neki a névjegyemet, a melyen elmondom, hogy Fomberteau, ismered? Nem. No hát, Fomberteau egyike ama ritka kritikusoknak, a ki nem rontott reám a *Herczegnő* alkalmából s ezért Kamilla szereti. Röviden: Fomberteaunak valamelyik kollegájával szóváltása akadt s föltétlenül szüksége van reám mint tanura. Lehetetlen volt megtagadnom a segédkezést. S te megerősited ezt a történetet. Ő hinni

fog neked. És a csiny megtörtént. De lássuk a Bonnivet asszony páholyát ... a 32-ik páholy ... Már túl jöttünk rajta. Nos, itt van ... És a botjának kicsiny aranyfogójával kopogott az ajtón, diszkrét tisztelettel.

Egy frakkos ur mosolyogva kinyitotta az ajtót, könnyedén köszönt s rögtön megsimult a páholy mélyén. Bonnivet vala, a kinek Jacques bemutatott, valamint Bonnivet asszonynak is és Senneterre vicomte-nak, a hajtónak, s már is elfoglalta volt azt a széket, a melyet az urak egyike szabadon hagyott. A fiatal asszony egy előtte levő dobozból czukorba fagyasztott szőllőfürtön csipkedett egy aranyozott csiptető szerszámmal. És evésközben fehér fogait mutatta bizonyos kegyetlen érzékiséggel. Hallottam, a mint a czukrázott szőllőszem megropogott az ajkai között. Azonközben kérdezte:

— Ön, ugy hallom, meg fogja festeni a kis Favier arczképét, Le Croix ur? Szép leány ... Remélem azonban, hogy más kifejezést fog adni az arczának ... Ha kedves mesterünk nem volna itt, azt mondanám, hogy a kis Favier, ha nem beszél, csakugyan az a klasszikus tehén, a mely egy robogó vonatot bámul meg ...

És beszédközben Molant nézte, a kit egyébként ő is, csak ép úgy, mint Figon, a »kedves Mester« elnevezéssel tüntetett ki, de micsoda fensőbbségteljes impertinenciával. S tudva, hogy

az a leány, a kire ez izléstelen képletet alkalmazta, a kedvese Molannak, a nevetése még impertinensebbnek tünt. És micsoda kegyetlen nevetés a vidámsága daczára, és micsoda érczcsengésü és hideg hang, könyörtelen, mint a szemek tekintete. S ha lehetetlen volt elképzelni a drágakő kékségükből fakadó igaz és forró könyeket, azonképen az is lehetetlennek tünt, hogy e hangban valamelyes gyöngédség zenéje szólalhasson meg, vagy jóság csengjen e vidámságban. Azóta megértettem, hogy e fönséges s törékeny bájosságu teremtés, a ki rögtön az Elfek királynőjének látását támasztotta a lelkemben, a legirtóztatóbb unalom áldozata volt, mely e világon képzelhető: eljönni teljesen érzéktelenül minden földi jó mellett, képtelenül áldozni bármit is, minthogy rég birja mindazt, a mi után vágyódása lehetne . . .

S azóta megtudtam azt is, hogy a »kedves mester« nagyon is ostobán itélte meg ezt az asszonyt s hogy rengeteg lelki unottsága a földi örömöknek talán túlságos élvezetéből eredt, a minthogy az ellankadt lélekben helye akadt a kiábrándult, a blazirt asszonynak is. Sejtettem, hogy sajátságos vakmerőséggel sok mindent meg mert próbálni. De az élete titkos dolgainak sejtése nélkül is rosszul éreztem volna magam a társaságában. Már az a kérdező modor, a melylyel rögtön nekem esett, elég volt ahhoz, hogy kényelmetlenül érezzem magam.

— Rég ismeri ön Molant? — kérdezte minden átmenet nélkül.

— Vagy tizenöt esztendeje; — feleltem.

— És látta-e szerelmesnek valaha könyvein kivül? Azaz, hogy ezuttal rajta vesztett, még pedig alaposan . . . Hát szellemes lány-e a kis Favier?

— Oh! roppant szellemes! — válaszoltam sietve. — És teljes jóhiszemüséggel mondottam ezt. De az ellenkező esetben is csak igy szóltam volna, hogy boszantsam ezt az asszonyt, a kinek már a hangja is kihozott a sodromból. És akkor arról a szegény leányról, a kit alig ismertem, s a ki az imént hirtelen csattanó durvaságaival sok illuziómat vette el, hosszu dicséretet kezdtem. Jacques elbámulva hallgatta a kedveséről mondott dithyrambikus szavaimat és megdöbbent arczkifejezését Bonnivet asszony aggódó féltékenységnek vélte. Mire szivesen ragadta volna meg az alkalmat, hogy a két barát közé elhintse a viszály magvát. A női vagy férfi jellemének meghatározására egy próbakövem van nekem: a rokonszenv, vagy ellenszenv amaz ösztönszerü borzongása a mások érzelmeivel szemben. Bonnivet asszony már csak arra a gondolatra, hogy Jacques és én kitünő barátok lehetünk, rögtön kedvet érzett elrontani a jó viszonyt.

— Lám, lám — szólott — a festő is szerelmes tán a maga modeljébe? . . . És kegyetlen kaczagását hallatta. Aztán hirtelen a férjéhez

fordult: »Csakugyan, kedves barátom, ön nem végez elegendő testgyakorlatot. Higyje el, ön hizik, a mi legalább is tiz esztendővel véniti önt. Példát vehetne Senneterre-től.« Megjegyzendő, hogy a hajtó ez este ki volt kenve-fenve, mint egy öreg butor, ugy, hogy a fiatalos kinézésére czélzó bók borzasztó ironiává változott. — No de azért nem kell haragudni — végezte nevetve — inkább egy kis szőllőt mindnyájuknak, mondhatom, hogy kitünő....

»Drága gyermek!« — mondogattam magamban, miközben piczinykedő bájossággal felénk nyujtotta a gyümölcs-dobozt, — »vajjon mikor szokták lefektetni?« Észrevettem, hogy a mikor gúnyos szavait intézte volt a férjéhez, egyben rám pillantott. Ez a benső igazság nélkül való teremtés szünetlen rabja volt bizonyos kettős szükségletnek, a melyekben erkölcsi nyomorusága nyilvánult meg: a hatáskeltés beteges vágya, a melyet túlságos sikerei csak még jobban kifejlesztettek, aztán a még ennél is betegesebb epedés, a minden áron való izgalom után, a mi titkos rendellenességeinek s szívtelenségének volt eredménye. Vajjon mondtam-e már, hogy a fiát nem szerette s hosszas esztendőkre nevelő-intézetbe adta? Nem tudott lemondani arról, hogy az emberben a meglepetés érzését ne keltse, egyben pedig sajátságos öröme tellett a félelemben, sajátságos öröme, hogy haragra lobbantsa a férfit s érezze, mint suhog el

fölötte a brutális megtorlás veszélye, mint érinti a fenyegetés, a mi a rima-természet legjellemzőbb vonása. Ez magyarázza meg az utczai leányok szerelmét is ütlegelő kedvesükhöz. Komolyabb alkalmak hijján, ezt az izgalmat gyerekségekben kereste, czihelődött egy szegény festővel, bosszantotta a férjét, kinek szemében, egy pillanatra, az elégületlenség villáma czikkázott fel. De azért Bonnivet is, Senneterre is nevetésre fogták a dolgot, nevettek ugyan azzal a nevetéssel, a hogy Tournade és Figon nevettek az elébb a Kamilla öltözőjében. Az összehasonlitás elkerülhetetlen volt. A szinésznő s e nagyvilági hölgy ugyanazt a czudar hangot használták. Csakhogy mig a Burne Jones leány alakja a maga dühén által szenvedélyes lelket árult el, a Bonnivet asszony hangjából csak az elkényeztetett gyermek elviselhetetlen szeszélye szólott, ámde fölöttébb finom érzésü gyermek, kinek figyelmét semmi sem kerüli el, még az én ellenszenvem sem, a melyet az olyan Tournade-féle nevetéssel próbált rejteni.

— Nekünk, kedves Senneterre — mondotta Bonnivet egyszerüen, — kijutott. Csakhogy egy öreg férj és egy régi barát olyan esernyők, a melyekre már sok eső esett.

— Ugy-e, hogy jóizü teremtés az én kis Bonnivette-m? — szólott Jacques Molan, a mikor kijöttünk volt a páholyból. — De miért nem hívott meg vacsorára? Ezt nem értem.

— Miért nem hívott meg?

— De hát miért hivott volna meg? — válaszoltam.

— Azért, hogy Kamilláról és rólam beszélj neki — szólott. Ez világos.

— Azok után, a miket a kis Favier-ről mondottam neki, már nem sokat kérdezhetett. Dicsérő szavaim nem igen tetszhettek neki. Ez nagyon jó jel rád nézve.

— Meglehet. Hát a férjéről mi a véleményed?

— Gyönge legény, ha megtüri, hogy a felesége olyan hangon beszéljen hozzá . . . Igaz, hogy elég ügyesen válaszolt, bizonyos finom tekintettel kisérve szavait . . . De azért gyönge, nagyon gyönge . . .

— Ah! — szólott Jacques — ez sajátságos viszony férj és feleség között, sajátságosabb, mintsem gondolnád . . . Bonnivet, látod, egyike ama számos párisi férjeknek, a kiknek sohasem sikerült volna bejutniok valamely előkelő szalonba s a kik társadalmi állásukat a feleségök kaczérkodásának köszönhetik. Az e fajta férjek, mintha ők tervezték volna ezt az uj zsánerü *alfonzkodást.* De csak élnek az előnyeivel, s rendesen három csoportba oszthatók: az ostobák, a kik megvannak győződve arról, hogy a hitvesök kaczérkodása soha sem megy túl a megengedhetőség határán, a bölcsek, a kik el vannak határozva arra, hogy sohasem fogják kutatni, meddig megy ez a kaczér-

kodás, s végre a féltékenyek, a kik szivesen használnát veszik a hitvesök kaczérságának, hogy ezzel telt szalonjuk legyen és elegáns ebédeket adhassanak. E mellett a hideg rázza őket arra a gondolatra, hogy a feleség szeretőt kerithetne magának. Ez a Bonnivet esete ... Anna királynő minden flirt-jét elfogadja, de sőt elég jó szemmel nézi azokat. Láttad, ugy-e, hogy fogott kezet velem. Csendes tanuja a felesége kis játékainak ... Nos hát, én meg vagyok győződve arról, ha csak gyanitaná azt, hogy ez az asszony a morális családiaskodáson túl, a legcsekélyebb fizikai bizalmaskodást engedi meg magának velem, megölné, itt, helyben, mint egy közönséges nyulat ... Ezt tudja az asszony s fél is ettől ... S ime, ezért szereti őt a legjobban mindnyájunk közül, s ime, ezért gondolom, hogy aligha csalta meg eddig ... Mindennek eljön az ideje, még a jónak is! De azért szeret ingerkedni vele az idegessége perczeiben. Egy ilyen percze volt az imént. Kamilla nagyon szép volt. Magunk között, ime ez igazi oka a mai vacsorának: nem akarta, hogy a kis kék herczegnő a te barátodé legyen ez este. És most jut eszembe, miért nem hivott meg téged is. Azt reméli, hogy te hasznát veszed majd az én távollétemnek. Ez a jó szinmű. Hol vagy Moliére? ...

— Ámde, szólottam merengőn — ha igy gondolkodol Bonnivet urról, nem érezheted majd

magad valami különös biztonságban, a mikor a felesége szeretője leszel.

— Már mint én? — szólott a vállait vonogatva — kedves barátom, én kiszámitottam a dolgot. Akármelyik asszony legyen a kedvesed, érted, akármelyik, mindenkor egyenlő chance-od van arra nézve, hogy egy napon szemtől-szembe kerülj valakivel, a ki öl . . . Aztán pedig Bonnivet asszony ismeri az ő zsarnokát, az ő Henrikjét — teljes nevén Henrik Amadé Placidius, s oly idyllikus hangzásuak pedig! — Tudja, hogy mire képes. Azon a napon, a melyen meg akarja csalni... no hát ezt csak bizzuk reá. A féltékeny férjek olyanok, mint a hamis lovak. Ezeken ül a legbiztosabban az ember, ha egyszer kitanulmányozta őket. Most pedig, van-e egy czeruzád? — Köszönöm. Majd a páholyban karczolok egy pár sort a névjegyemre, de elébb hadd intézzem el a ruhatárosnővel a nekem behozandó levél dolgát.

A páholyunk előtt voltunk. Jacques megállott, néhány szót váltott a ruhatárosnővel, a ki a folyosón járt fel s alá. Láttam, a mint a pénztárczájába nyul és amint találomra kikap egy levelet és átadja az asszonynak, a ki készségesen nyul utána. E pillanatban Molan visszanyerte igazi fizionomiáját: nyulánk és kegyetlen állatiasságában szép arcza és elegancziája majdnem visszataszitóvá lett.

— No, megvan — szólott — s most tapsoljuk meg a mi kis barátnőnket, mintha én nem is

a szerző volnék és te nem a szerző pajtása. Ezzel igazán tartozunk neki ... Szegény kis leány! ... Keserüsége lesz. Te irj nekem holnap egy sort vagy nézz el hozzám, hogy megtudjam, hogyan fogadta ezt a mi hazugságunkat. Nem mintha aggódnék az eredmény tekintetében. A szerelmes asszony nem sejti a valót. A legvalószinütlenebb dolgokat is úgy nyeli le, mint a potyka a horgot, jó mélyen s még egy darab zsineget is vele ...

— S ha mégis kitalálná, hogy hazudok? — vetettem közbe. — Ez a *mi hazugságunk* a szivemet nyomta s már-már meg akartam tagadni a bűnrészességet. De ha megtagadom, Kamillát nem láthatom ez este.

— Nem fogja kitalálni, — válaszolt.

— De ha inszisztál, ha a becsületszavamat kéri? ...

— Ugy hát adod becsületszavadat. — Az asszonyokkal szemben ez megengedhető. De különben sem fogja kérni a szavadat ... Csendesen. Itt van. Ne tünjünk összeesküvőknek. Teringettét! be szép! És ha elgondolom, hogy csak tőlem függne! Ha a másikat hagynám ott? ... De hát nem, nem, van erre egy régi franczia dal, s olyan édes :

C'est que la femme qu'on adore
N'est pas celle qu'on a déjá,
Mais celle qu'on n'a pas encore
Et qu'on n'aime plus quand on l'a.

— És ismerd el, hogy ez a négy sor több igazságot rejt magában, mint a te hajszálhasogató barátaidnak, Claude Larchernek és Julien Dorsennnek minden analitikus regénye.

Ezenközben Favier Kamilla a szinpadra lépett. És játszott a lelke boldogságával, bájosan. De hirtelen idegessé lett, türelmetlen, a mikor a ruhatárosné a páholyba lépett és átadta Jacquesnak a Fomberteau hamis levelét. A szinésznő majdnem elmulasztotta replikáját, a mikor látta, hogy Jacques czeruzát vesz ki zsebéből, hamarjában néhány szót firkál egy névjegyére, a melyet átad nekem s aztán távozik a páholyból. De a betyárnak igaza volt, ez egyszer az izgalom a szinésznő előnyére vált. Immár nem nézett a páholy felé, a honnan kedvese távozott volt. De lényének minden ereje a szerepében futott össze és a végső jelenetben olyan hatalmasan pathetikus vala, hogy a közönség elragadtatva szilajan tapsolt. S csak akkor, a mikor a viharos tetszés ujra a lámpák elé hivta, tekintett fel a páholyra, a melyben én már egyedül voltam. E tekintetben a sajnálkozás szép és bánatos tűze égett, hogy e diadal örömét nem nyujthatta az élete urának. És meg volt e tekintetben a művész büszkesége a művészszel szemben. De mindenekelőtt hozzám könyörgött e tekintet: ne mennék el a nélkül, hogy nem beszéltem volna vele. És a függöny alig hogy legördült, ott termett a páholynál. S nem sokat törődve

azzal, hogy társai meglátják, türelmetlenül kérdezte:

— Mi történt? Jacques hova ment?

— Ezt a névjegyet hagyta itt az ön számára — válaszoltam kitérőleg.

— Jöjjön fel az öltözőbe — szólott, miután átfutotta a kedvese néhány sornyi üzenetét — én beszélni akarok önnel. És annyira türelmetlen volt, hogy utána sietve, már a lépcsőn találtam. És rögtön megragadta a karomat.

— Igaz ez? — kérdezte lázasan. — Fomberteau csakugyan verekszik? És kivel? És miért?

— Nekem is csak annyit mondtak, mint én mondtam önnek — válaszoltam.

— De hát Fomberteau tudta, hogy Jacques a szinházban van ma este? Hát találkájuk volt a szinházban? Mért nem szólott nekem erről? Ő nagyon jól tudja, mennyire érdeklődöm a barátai iránt s emez iránt különösképen. Ez olyan derék fiú, olyan bátran megvédte *Adéle*-t és a *Herczegnő*-t. De hát megengedi, hogy ezt különösnek találjam? . . .

— Jacques úgy meg volt lepve, mint ön — dadogtam.

— Ah! — csattant ki és még erősebben szoritotta a karomat. Ön még becsületes ember. Ön nem tud ügyesen hazudni. Aztán mély hangsulyozással: de a barátját sem árulná el nekem, azt is tudom. És rövid hallgatás után: Jacques azt

mondta, hogy Ön ugyanabban a kerületben lakik, a melyben én, várjon meg engem, haza fog kisérni . . .

Eltünt az öltözője zárt ajtója mögött, anélkül, hogy én választ találtam volna. Istenem, be elégületlen voltam magammal! És micsoda ellentétes érzések tartottak fogva e folyosón, mely most, az előadás véget érvén, az elsietö szinészekkel, gépészekkel a felfordulás képét nyujtotta. Be féltem ettől a Kamillától való beszélgetéstől! Be sajnáltam, hogy nem találtam valami ürügyet az elsompolygásra! Be tartottam attól, hogy ez a szenvedélyes gyermek, baráti kötelességeimről mondott megjegyzése daczára, olyan dolgokat akar majd elmondatni velem, amelyeket nem lehet és nem szabad elmondanom. De vajjon őszintén sajnáltam-e ez éjszakának különös perczeit? Sajnáltam-e ezt a sétát kettesben, január havának hideg és csikorgós ege alatt? oly váratlan sétát, minthogy esti hét órakor még névről sem ismertem e fiatal asszonyt. S oly rövid sétát, minthogy a Vaudeville-szinháztól a Barouillère utczáig alig van háromnegyed óra. És ez a háromnegyed óra ama ritka emlékeim közé tartozik, melyek az életem sötét és kietlen alapjára derült világot vetnek. És az elmulott szépségét idézve, úgy érzem, érdemes volt megkezdeni e hosszú és egyhangú szenvedés történetét . . .

A szivem erősebben vert, a mikor az öltöző

ajtaja megnyilott. Favier Kamillát egy nagy fekete köpenyben láttam, vastag selyemkendővel a nyaka körül, egy kicsiny, sötétkék kalapban. S most magasabbnak és fiatalabbnak is tünt. A szempilláin rögtön felismertem a letörlött könyek nyomát. És roppant izgatottságát is kiéreztem abból a néhány szavából, a melyet az öltöztetőnővel váltott. Aztán, hogy karonfogva jött velem a lépcsőn, szórakoztatni véltem ez ártatlan megjegyzéssel:

— Nos, nem fél attól, hogy pletykázni fognak arról, hogy így távozik egy urral? . . .

— Pletykázni? — szólott, a vállait vonogatva. — Ezzel törődöm legkevésbbé. Mindenki tudja a szinháznál, hogy a Jacques szeretője vagyok . . . Egyébként, a mint láthatja, nem nagyon titkolódzom, de ő sem. Nem beszélte el önnek . . . No vallja be . . .

— Azt mondta nekem, hogy szereti a kisasszonyt — válaszoltam.

— Nem, — szólott bánatos mosolyával — én sokkal jobban ismerem őt, mintsem hogy ezt elhihetném. Ellenben inkább azt mondhatta önnek. hogy én szeretem őt és igaza volt. Mindenképen szép öntől, ha el akarja hitetni velem, hogy Jacques gyöngéden beszél rólam. Ismétlem önnek, hogy nem fogom zaklatni önt kérdéseimmel. Végre is ez a Fomberteau-dolog nem is olyan lehetetlen, Ámde oly egyszerü lett volna szólani nekem, mi-

előtt elrohant a szinházból. Én olyan boldognak képzeltem ezt a mai estét.

A chaussée-d'Antin utczán jöttünk végig, a mikor e szavakat ejtette, a melyeket hosszú csend követett. A szerelmes asszonyoknak vannak néha ilyen öntudatlanul kegyetlen mondásaik. De hát hogyan neheztelhettem volna e leányra, a ki a kedvesét sajnálja az én társaságomban és ezt megmondja nyiltan, a mikor minden varázsa épen a nyiltszivüsége, a természetének érintetlen egyszerüsége vala. Aztán pedig mind szerelmesebb kezdtem lenni, és bárha a leány egy más emberről beszélt, már magában véve az, hogy egyedül vagyok vele, boldogsággal töltött el . . .

S ime az idő hátrál, s a hosszu hónapok, a melyek ez édes órától elválasztanak, sorra leomlanak. A téli éjszakák égboltozatja ujból ragyog a nyüzsgő csillag-sokaságtól. A lépéseink egyszerre s mintegy egyesülve csengenek az üres utczákon. Éles csengésü hangja meg-megerősödik vagy megenyhül s mintha a lelkének zenéje volna. Még hallom e zenét. És visszaérzem azt az egyszerre édes és fájdalmas felindulást, a melyet minden szava támasztott a szivemben: oly meghatók valának a mikor e kedves hangon csengtek végig, s ime, ma oly kegyetlenül ironikus értelmüek. Az emlékembe idézve őket, a provence-i kertekre gondolok, a melyek oly korán virulnak, oly korán diszlenek a lenge szirmu virágok szépségében — s az-

tán egy fagyos éjen által leégnek a rózsa-tövek s elpusztulnak a mimózák, s a sürü bokrok, a melyek január végén a virágaik diszének ünnepében álltak, csak a holt kórót, az elfonnyadt szirmokat mutatják száraz leveleik között. Istenem! be korán is dermesztette meg az élet, a kegyetlen élet az érzéseknek ama friss és szelid virágait, a melyek e fiatal szivben nyiltak, és be remeg a szivem, ha e leány szemeire gondolok, a kézmozdulataira, a mosolyára, fejének kedves himbálására, mig e szavakat mondta:

— Igen, ha a szinház után, igy, hazamehetek vele, oly boldog vagyok, s ezt ő jól tudja . . . S azt is tudja, hogy mennyi bajom van, mig erre módott tudok szerezni . . . Rendszerint ez anyám jön értem . . . Szegény mama! Ha gyanitaná! . . . Jacques előtt nem ismeretlen, milyen kinos nekem az örökös hazudozás mindenféle apró-cseprő dologban . . . Még kinosabb, mint nagy dolgokban. Azok a kicsinyes cselfogások még csak jobban éreztetik az emberrel, micsoda rut s nyomoruságos dolog félvevezetni, csalni . . . Azt kell mondanom például, hogy a cousine-om jön értem, s ugyanakkor emezt is értesitenem kell . . . Nem, látja én nem születtem az ilyen ravaszságokra . . . Azt szeretem mondani, amit gondolok s a mit érzek. Egyébként sem pirulok a magam élete miatt. Jacques nélkül már rég elmondtam volna mindent az anyámnak.

— És ő csakugyan nem sejt semmit? — kérdeztem.

— Nem, — szólott mély keserüséggel, — ő hisz bennem. És látja, az ő életének én volnék a szebbik fele . . . én volnék a kárpótlás. Mi nem ugy voltunk mindig, ahogy ma vagyunk. Még emlékszem azokra az időkre, a melyekben saját palotánk volt, kocsink, lovaink. Az apám Páris egyik legismertebb coulissierje volt. Ön nagyon jól tudja, hogy történik ez a tőzsdén: egy szerencsétlen számitás és vége a vagyonnak . . . Nem az apám nevét viselem . . . az anyám neve, a mikor leány volt . . .

— De Jacques nekem erről egy szót sem beszélt — szólottam meglepődve, a mire Kamilla ujra a vállait vonogatta. — Már magában véve e bánatos mozdulat az illuziók pusztulását jelentette; mintha azt akarta volna mondani általa, hogy nagyon is jól ismeri ezt az embert, a kit csak továbbra is szeret.

— E történet kétségkivül nem érdekelte őt annyira, hogy emlékezett volna reá. Hiszen oly banális, az apám halálát is beleértve: a szerencsétlen öngyilkossá lett. De az már kevésbbé volt banális, a mikor az anyám, hogy a férje nevét megmentse, feláldozta a vagyonát. Igaz ugyan, hogy e vagyont az apám biztositotta a számára s következésképp tőle eredt. De azért hiába . . . abban a társadalomban, a melyet Jacques annyira szeret,

aligha akad asszony, a ki megtenné ezt, nem igaz? Mindent megfizettünk s nekünk évi hétezer frankunk maradt... Ebből éltünk egészen a mult esztendőig, mielőtt a Vaudeville tagjává lettem...

— És abban a környezetben élve, hogy jutott eszébe, hogy színésznővé legyen? — kérdeztem.

— Ah, ön meg akar gyóntatni engem? — szólott. No hát jó. Tudja-e az ember valaha, hogy az élete miért fordul igy vagy amugy? És ki se merészkednénk az utczára, ha arra gondolnánk, micsoda következményekkel járhat egy véletlen találkozás... És mosolygott, e szavakat mondva, a melyek élénk visszhangot keltettek bennem. Nem egy véletlen találkozásnak köszönhettem magam is, hogy megismerkedtem e leánynyal, a ki a lelkem békéjét veszélyeztette?

De ő folytatta:

— Ha hiszek valamiben, ugy az csak a végzet. Ismerőseink közül csak nehány emberrel tartottuk fenn az összeköttetést. Ezek között volt az apám egy régi barátja, — lelkes szinházbarát. Azóta ő is meghalt. Egy nap meghallotta, a mint szavalgattam magamnak egy megtanult verset. A *Bünhödés* strófái voltak:

»*Waterloo! Waterloo! Waterloo! Kietlen sikság*...«

— No látja, itt működött a Végzet. Az apám e régi barátja, az ő hanyatló emlékezőtehet-

ségéről beszélt volt, azt ajánlva nekem, hogy én gyakoroljam a magamét. Ez a véletlen tanács határozott az életem felett . . . a jó öreg ugy találta, hogy helyesen szavaltam el e nehány strófát és mintegy játékból egy másik költeményt adott megtanulásra. Tizenöt éves voltam s az öreg ur csak ugy pajtáskodott velem, mintha a kis huga lettem volna. Ha még életben volna, ki tudja, sajnálná-e a tanácsait vagy örülne nekik? Hányszor kérdeztem ezt magamtól! Egyszóval e második kisérlet után hosszasan tanácskozott az anyámmal. Szegények voltunk. És meg volt a veszélye annak, hogy még jobban elszegényedhetünk. A családunktól, mely oly kérlelhetetlen volt szegény apámmal, nem várhattam semmit . . . A tehetséget fel kell használni és manapság a szinház ép olyan pálya, mint a festészet vagy az irodalom . . . Az előitéletek ideje elmult . . . — De hát ön el tudja képzelni ennek az öreg párisi legénynek egész érvelését. És hallja ugy-e bár az anyám ellenvetéseit is? Oly büszke asszony volt! De végre csak engedett, a mikor megkérdeztetvén, roppant örömemet látta. Igy kerültem a conservatóriumba, a honnan ezelőtt három esztendővel, két első dijjal kerültem ki . . . Néhány hónapig az Odeonban voltam, aztán mindjárt a Vaudeville tagjává lettem... és most ön mindent tud Favier Kamilláról . . .

— Azaz hogy Favier kisasszonyról, — szólottam kijavitólag, — de nem Kamilláról.

— Ah! Kamilla! — válaszolt s kivonta a karját, mintha abban a pillanatban, hogy bővebben akarna beszélni a saját bizalmas énjéről, valamely ellenállhatatlan ösztöne a tartózkodásra intené. — Kamilla olyan leány, a kinek sohasem volt sok józan értelme, s ma még kevesebb van, mint hajdan, — tette hozzá bánatosan. — Ebben kétségkivül apámra hasonlitok, a ki, mint mondják, épenséggel nem volt józan ember, mert szerelemből vette el az anyámat, a mit fivérei, nővérei, az egész családja soha meg nem bocsájtottak neki. Szegény apa, szegény Kamilla! De hát mondja csak — s ezuttal mosolygott, — józan értelemre vall-e, hogy alig két órai ismeretség után ilyen dolgokat beszélek el magának? . . . Pedig hiába, nekem megvan a magam elméletem: a barátság olyan, mint a szerelem: vagy beüt az első perczben, vagy nem üt be soha . . .

— És a mi engem illet, úgy hiszi, hogy beütött? — kérdeztem.

— Igen, — válaszolt majdnem komoly egyszerüséggel s ujra a karomba füzve a karját, igy folytatta: — Ön Jacques iránti érzelmeim felől akarna kérdezősködni? Tudom jól . . . Magam is erről szeretnék beszélni, ha tudnék . . . De hát hogy már sok mindent elmondtam önnek, ezt is meg fogom kisérleni. Ugy tünik nekem, hogy ön ezek után enyhébben itélne meg engem, s nekem szükségem van erre, hogy ön ne itéljen meg téve-

sen. — Elülről kell kezdenem a dolgokat. Már elmondtam önnek, miért és hogyan jutottam a Conservatoriumba . . . Ez nagyon érdekes hely, higyje el, s alig ismert; van itt mindenből, a nagyon jóból s a nagyon rosszból, van romlottság s van naivitás, ármánykodás s fiatalság, kétségbeesett hiuság s a művészi vágy eszeveszettsége. Ebben részem volt nekem is . . . Éveken által lázasan csak arról álmodoztam, hogy egy napon nagy művésznő leszek . . . És be dolgoztam, istenem! be tanultam! . . . aztán pedig az ember nem lévén büntetlenül tizennyolcz éves, hogy ne álmodozzék és fülei sem azért vannak, hogy meg ne halljon bizonyos dolgokat s a szemei sem azért, hogy ne lásson. Ön meg fogja érteni, hogy aznap, a melyen kikerültem onnan, ha tisztának maradtam is, a tisztaságom nem párosult a legtökéletesebb ártatlansággal . . . Tanuja voltam legalább is annyi czudar történetnek, a mennyit az életben fogok látni. És soha durvábban nem fognak udvarolni nekem mint ahogy azt egynémely iskolatársam kisérlette meg, de soha alattomosabban sem, mint ahogy egy-egy tanárom próbálta. És soha undokabb tanácsokat sem fogok hallani, mint a milyenekkel akkori barátnőim láttak el . . . De a környezetnek sohasem volt mélyebb hatása reám. És nem fogadtam meg, csak a bensőm sugallatát, ez szól nekem, a mikor egyedül vagyok. Ez a benső sugallat rebegte nekem: be szép ez; — a mikor tizenöt éves

koromban e hires verset olvastam: »Waterloo! Waterloo«; miközben az édes anyám a Saïnt-Sulpice-utczai kölcsönkönyvtár rossz könyveiért rajongott. Ez a benső sugallat inditott arra, hogy rögtön igennel válaszoljak, a mikor a szini pályáról beszéltek nekem. S ez a benső sugallat védett meg a kisértések ellen, a melyek az iskolában körülostromoltak ... Ne képzelje ám, hogy e benső sugallat szava nagyon okos tanácsokat osztott. Gondolja meg, micsoda foglalkozás egy tizennyolcz éves leánynak: folyton szerelmi szavakat ismételni, szerelmi szavakat a szerelem akczentusával, szerelemmel a szemében, a gesztusaiban, az arczán! E játék végre is lázassá teszi az embert, a lélek odaforr a szerephez, és érezni akarnánk, érezni a magunk számlájára azokat az érzéseket, a melyeknek annyiszor megpróbáltunk a tolmácsai lenni ... Én nem tudom önnek kellőleg elmagyarázni, kétségkivül onnan van ez, a miért szinésznőnek születtem, de én képtelen vagyok eljátszani egy szerepet, egy alakot, a nélkül, hogy testben-lélekben azzá az alakká ne legyek és a mikor a más számára mondom:

»*Hallgass meg Bajazet, én érzem, hogy szeretlek!* ...« ha tudná, micsoda epedésem kerekedik elmondani ez édes mondatot a magam számlájára is!

— Fájdalom! — feleltem, a mikor ujból elhallgatott, — a mit ön itt elbeszél, ez a mindnyájunk története ... A könyvekben azt olvastuk volt,

hogy érezni, szeretni, fájdalmas dolog, s nem nyugszunk addig, mig meg nem ismerjük mindazt, amit a könyvek oly gyötrelmesnek mondanak . . . A költő szenvedése s fájdalmai ragályosak. Egészen akaratlan utánozzuk őket s ez utánzásban őszinték vagyunk. A mi ujra csak azt bizonyitja, micsoda komplikált gép az emberi sziv . . .

— És még komplikáltabb, mint ahogy ön gondolja, — szólott enyhe mosolygással — a mikor az olyan leányról van szó, a ki ugy él, a hogy én éltem akkor . . . Már elmondottam önnek, mennyire rajongtam a magam művészetéért. Miért gondoltam ugy, hogy e művészet nem fér össze az egyszerü polgári élet nyugalmával és hogy a prózai s unalmas erényesség a tehetség ellensége? Nem tudnám elmagyarázni önnek. Meg voltam győződve arról, hogy szenvedély nélkül nincs művésznő. S mindez óráig ugy hiszem, igazam volt . . . Azt az utolsó jelenetet például, soha jobban nem játszottam, mint ma este. Fájt minden idegem, minden mozdulatom, minden szavam. És adtam magam a szerepemen által. Adtam magam, ah! őrülten . . . Miért? Mert láttam, hogy Jacques távozik az ön páholyából és mert nem értettem . . . Ha tudná, micsoda gyötrelmei mvoltak e perczben annak a förtelmes Bonnivet asszonynak a páholya felé meredve. Istenem! be gyűlölöm azt az asszonyt! Ez az én rossz nemtőm és a Jacques rossz nemtője is. Meglátja . . . Ha az előadás vége előtt

ment volna el az ő szamár férjével, azt hittem volna, hogy Jacques együtt ment velük. S ott a szinpadon összerogytam volna . . .

Bocsánatot kérek. Visszatérek a történetemhez. Minden érzésem egy vágyban, egy álomban futott össze, a melyért, kérem, ne nevessen ki . . . Igen, mig készültem Conservatoriumbeli végső vizsgáimra, egy álmom volt. Azt akartam, hogy mindazt a fájdalmat, szerelmet, kéjt és boldogságot, mely a művésznő lelkét megrázza, valójában ismerjem, érezzem egy szeniális férfi irányában, a kit, mig ihletre gyujtok, ő is ihletre gyujtson engem s irjon nekem fönséges dolgokat, a melyeket aztán én ugyanazzal a genie-vel játszanék el, a melylyel alkottattak . . . Uram isten! be nehéz elmondani mindazt, a mit pedig oly világosan érez az ember! . . . Keresek valami nevet, keresek a szinház történetében, a mi ezeket a simérákat jobban elmagyarázná, mint az én szegény fecsegésem . . .

— Kegyed Champmeslé szeretne lenni, találkozni Racine-nel, mire *Phédra* megszületik.

— Igen, igen, — szólott élénken. — Igen, Champmeslé és Racine, vagy Rachel és Musset Alfréd . . . Találkozni egy iróval, egy költővel, kinek éreznie kell, hogy irhasson s érezni vele, viszszaadni a szinpadon s visszaadni teljesen, egész lelkével lázasan a tehetségnek kreációit s végig jönni igy kettesben e világon, hogy aztán a dicsőség szárnyain szárnyaljanak el, — mindaketten, mint halha-

tatlan hősei egy szerelmi legendának!... Ugy-e, hogy bolond fejének kell lenni az olyan kis verébfiók színésznőnek, ha az ilyen álmodóan mereng el?... Képtelenség, őrültség az efajta vágy. Pedig látja, ezt a képtelen vágyat már-már ugy tünt, hogy megvalósitom, a mikor a véletlen Jacques Molant hozta az utamba. És meg is valósitanám, ha legalább szeretne.

Aztán mély hangon ismételve sóhajtotta: »ha szeretne!«

— De hiszen szereti önt! — válaszoltam. — Ha hallotta volna, hogy beszélt önről az este...

— Nem, nem, ne akarjon engem félrevezetni, — mondotta komolyan, szomoruan, — én tudom, hagyja el... Jacques nem szeret, Jacques azt a szerelmet szereti, melylyel én iránta viseltetem... És mennyi időre?...

IV.

Mennyire megmaradtak az emlékezetemben e beszélgetés minden részletei! Csak irhatnám, irhatnám őket anélkül, hogy beléjök unnék. Azon közben ott látom magam a Barouillére-utczában, a Kamilla szállása előtt, a nagy kapu előtt, melyet a mély álomba merült portás a megismételt csengetések daczára csak nem akart megnyitni, Még hallom a csengő hangját s még érzem kicsiny ke-

zének lázas melegét, a mint bucsuzáskor megpihent az enyémben. És emlékszem, a mint a holdfényén, imádandó kisértet módjára állott előttem, mosolygón köszönt a fejével, az ajkához szoritja az ujját, a mivel arra látszott kérni, hogy bizalmas beszélgetésünkről senkinek se szóljak. Aztán a kapu bezárul mögötte. Mintegy akaratlan, még egy perczig hallgatódzom. Hallom, a mint tapogatódzó keze valami érczes csengésü tárgy után nyul: a gyertyatartó, mely ott várja a lépcső alján minden este. Egy gyufa ropogása szól; aztán a sietö lépését hallom, egy másik ajtó bezárulását, mely a lépcsőre nyilik ... Aztán csend. És akkor magam is megindulok hazafelé, végig jövök a Saint-Germain kerületének üres és holdfényes utczáin, a melyeken ilyenkor csak kóbor ebek barangolnak. És sajátságos izgalom töltött el. A bensőm égett, miközben egyre a leány elhangzott szavait idéztem a látását kergettem, boldogan s ijedten e gondolattól: mily mélységesen foglalkoztat, mennyire lenyügöz, s ime nehány órával előbb, még nem is ismertem, nem is tudtam róla ... És kóboroltam, kóboroltam meg-megremegő lélekkel, mely mintha a maga végzetes lázának kezdetét éreztette volna ... De az ember ilyenkor okoskodik, megnyugtatja ilyenkor magát azzal, hogy erősebb lesz, mint a baj s le fogja győzni. Ez értelemben mondogattam magamnak, miközben reggeli két óra felé a házam elé értem:

— Aludj jól az éjjel, holnapra el fognak mulni e képtelen gondolataid... Egyébként is ez a leány egy pajtásod kedvese. Ismerem magam: már a szeretkezésök puszta gondolata is utját állná annak, hogy szeressem. Nem fogom szeretni. Ma este élete történetének bizalmas elmondásával meghatotta a szivemet, a minthogy a szinpadról is nagy hatással volt reám, s a minthogy meghatott volna akkor is, ha egy regényben találkoztam volna az alakjával, a beszédével. Puszta képzelődés. Holnapra majd csak meggyógyulok. S ha nem gyógyulnék meg, ugy hát nem fogom viszontlátni többé, sem őt, sem Molant. Ennyi minden.

Puszta képzelődés? Az ilyet könnyü mondani. Ámde e képzelődés mély és érzékeny fészke nem a szivben rejlik? Ez éjszakám nyugtalan vala, s alig hogy rövid reggeli álmomból fölébredtem, Favier Kamilla járt az eszemben, az emléke forrón megejtett. »S ha nem gyógyulnék meg, ugy hát nem fogom viszontlátni többé sem őt, sem Molant...« Oh! micsoda bölcs elhatározás, a melynek kijátszására rögtön ürügyet kerestem. Nem-e azt igértem volt Jacques-nek, hogy a hazugsága sikeréről vagy sikertelenségéről értesiteni fogom? De azért nem minden lelki borongás nélkül indultam utnak reggeli tiz órakor, hogy különös megbizatásomról beszámoljak. Az este megfeledkeztem volt arról, hogy reggelre a modele-m jön hozzám. Egy Malvine nevü leány, a ki befe-

jezetlen *Psiché*-m mintája volt. S miközben elküldtem, magam is annak a benső sugallatnak hangját hallottam, a melyről Kamilla beszélt volt. E hang zúgott bennem: »gyönge vagy! gyönge vagy!« De e sugallat nélkül is, már magában véve a leány puszta jelenléte mintha serkedő érzéseim képtelenségét bizonyitotta volna. Malvine is, csak ugy, mint Kamilla, a primitiv madonnák szépségére emlékeztetett. A szótalan ajkak finom rajzban tüntek elő s nem nyiltak meg csak azért, hogy czudar hangokat hallassanak. Soha se higyjen az ember az arcz varázslatos bájának! A sorsnak vannak néha efajta intései, a melyeket elháritunk magunktól, mintegy a megmásithatatlanság sötét érzetében. Malvine távozása után végigmentem a műtermemen, egy pillantást vetettem a festék-ládámra a paléttámra, — s aztán magam is elmentem hazulról, mig a látott tárgyak szemrehányón zugtak mögöttem. Miért hogy meg nem hallgattam őket akkor!

Ott voltam a Jacques szállása előtt; egy nagy uj ház második emeletén lakott, s miközben felbandukoltam a lépcsőn, sorra eszembe jutottak régi fészkei, a melyeket egymás után hagyott el mig repült előre a párisi dicsőség utján. Legelsőben is a Monsieur la Prince-utcza egy kicsiny szobájában láttam. Baudelaire egy arczképe s nehány gipsz-medaillon képezte a szoba butorzatában az ő saját tulajdonát. Könyvek, irások tollak a legtöké-

tesebb elrendezésben feküdtek az asztalon és hirdették gazdájuk erős akaratát. Jacquesnak ez időtájt mindössze százötven frankja volt havonként, a melyet a vidéken lakó nagyanyja küldött neki. Ezzel a jó asszonynyal szemben legalább hálás unoka módjára viselkedett. Emlékezem, hogy a fájdalom igaz könyeit sirta, a mikor a halála hire érkezett, aztán pedig — könyvet irt róla. Később, egy második könyvének sikere után, egy boulevard-lap szerkesztőségébe lépett, egyben lakást cserélve, azt látszott bizonyitani, hogy épenséggel semmi kedve tengődni a megszokás szük keretében. A Bellechasse-utczába költözött, immár egész közel a Szajna jobb partjához. Ez uj lakásban még mindig ott diszlett a Baudelaire arczképe, de most immár bársonyba rámázva. Egyébként a butorok, a melyeket valamelyik készséges kárpitos havi részletfizetésre adott, nem igen árultak el művészi izlést. A tartós karosszékek, a praktikus iróasztal már arról a Jacques Molanról beszéltek, a ki később oly neves kereskedője lett az irodalmi áruczikkeknek. Mindössze a hálószobával szomszédos öltözője vallott kényesebb és elegánsabb izlésre, s a »nők barátjá«-t árulta el. A lépcsőn gyakran lehetett találkozni lefátyolozott női-látogatókkal s ez okát adhatta az öltöző csinos berendezésének. Az ujabb és ujabb siker után Passyban bérelt egy kis házat magának, de innen csakhamar elköltözött s most a végleges és diszes berendezkedés következett. Ezt

már észrevettem az előszobában, a hol a libériás groom fogadott. Egy küldöncz is várakozott itt, s ha nem csalódom, az én kerületemben állomásozott. A groom tágas dohányzó-terembe vezetett, mely szomszédos volt a szük dolgozó-szobával. Itt e tágas terem egy üvegszekrényében bibelot-k pazar sokasága. S ez csupa eredeti dolog: öreg kinai topánok, tizenhatodik századbeli pompás bronzművek, fénymázas dobozok, Saxe szobrocskák, régi bonbonnière-k. E tárgyak különbözősége is Molannak örökösen utilitárius szellemét árulta el. Bizonyos szerencsétlen végeladásokból halászta ki e dolgokat. A falakon nehány festmény; csupa modern kép, a végletekig, a kétségbeesésig modern. Ez is kétszáz perczentre elhelyezett tőke, mert a festményeknek ez órában még ismeretlen festői holnap talán a Millet vagy a Corot dicsőségét érik el. Molan néhány aranyért vásárolta őket nyomorgó művészektől. De a dohányzó- és egyben könyvtár-terem igaz jelentőségét, czégét és hivatását csak akkor találhatta ki az ember, ha legalább is ugy ismerte Molant, mint ahogy én ismertem. Ez a fényüző disz kirakatnak szolgált, s az *interview*-k számára, a divatos iró ebédjeit és vacsoráit követő órák számára volt berendezve. És mindenütt rend, aprólékos, kifogástalan rend. Szabályos rendben a könyvek az állványokon — és micsoda könyvek! Csupa fiatal iróember munkái, akik ehhez, az immár dicsőséges iróhoz jövet, hi-

zelegve láthatták remekül bekötött könyveiket s a tehetségüknek megfelelő szinekben — a koloristák ó-pirosban, bánatos lelkületüek halványszürkében, a raffináltak japán papir-kötésben! És a szivarozókészülék különböző tárgyainak ezüstös fénye, a csillogó poharak és palaczkok, a melyekben a szikvizet s a brandy-t angolosan szolgálták fel, — a keleti szőnyeg érdesége, a mozgó kristálynemüek — csupa tizennegyedik századbeli csodás szépségü dolog — flamand tisztasága, — a házigazda őrködő tekintetéről beszélt, mely aggódva áll meg e pompás tárgyak minden legapróbb részleténél. És eszembe jutottak az iró ama szavai, a melyeket az előtte való este, financier tehetségéről mondott; és természetének pozitivitását tekintve, ugy éreztem igazat beszélt. De most belépett, körömcsiszoltan, megmosdottan, megfésülten, ez egész testéből illatosan, valami háziköntösben, melyet a divatáru-kereskedő páratlan zsenije találhatott ki a professionátus »viveur« számára. Csakhogy ez a viveur az élet nagy élvezőinek különös fajához tartozott, mert ujjai között egy tintás végü ludtollal jelent meg, a melyet, miután megmutatott nekem, a kandalló tüzébe hajitott. És vidáman kérdezte:

— Megvárattalak? . . . A harmadik oldalt kellett befejeznem . . . Délig még egy oldal, aztán ma megkerestem a kenyerem. Mindennap négy oldal, akár regényt, akár szinművet irok — ime,

ez az én methodusom, — és egy könyvállványra mutatva, a melyen egy hosszu sor, de kevésbbé csinos kötésü könyv állott: — És ime az eredmény . . .

— És te igy tetszés szerint abbanhagyhatod és ujra megkezdheted a munkádat? — kérdeztem.

— Tetszés szerint. Szokás dolga, látod. Én az agyvelőmet ugy beigazitottam, a hogy a gázórát szokás. A hasonlat megbotránkoztat? Te nem gondolkodtál annyit a bölcs mondása felett, mint én — *A türelem hasonlit leginkább az emberben ahhoz a módszerhez, a melylyel a természet alkotja meg a maga müveit* . . . Soha semmi hirtelenkedés és szinte automatikus pontosság — ime ez a tehetség titka . . . De beszéljünk a te küldetésed eredményéről, tegnap este . . . Kamilla sirt s nyiszorgatta a fogát, mi? . . .

— Oh! dehogy, — válaszoltam örvendezve, hogy elbizakodottságát lerombolhatom, — Kamilla alig kérdezősködött. Nem akarta, hogy hazudnom kelljen . . .

— Ez — szólott a vállát vonogatva — teljesen reá vall. Ő mindig finom lelkületü. Tőled semmit sem kérdezett, nehogy egy barátodat kelljen elárulnod. A mellett nyomban a legilletékesebb helyre fordult, hogy megtudja a valót. Reggel, rögtön, táviratozott Fomberteau-nak . . .

— Hát te nem értesitetted Fomberteau-t?

— Délfelé akartam elmenni hozzá . . . De

hát ő megelőzött, mire Fomberteau a következő sorokkal válaszolt — s egy levelet vett ki a zsebéből. — Képzeld el magadnak Kamillát, a mint ezt a zagyvalékot olvasta:

Kedves barátnőm, az ördög vigyen minden csalárdságot és minden bolond tréfálkozót. Semmiféle párbajom nincsen. Következésképp az ön Jacques-ját sohasem kértem fel segédkezésre. Ezeken kivül minden egyéb igaz. Legyen hát egészen nyugodt, a mi őt illeti. Czikkirás napja lévén, bocsássa meg, ha hosszasabban meg nem köszönöm, a miért oly kedvesen aggódott értem.

Mire Kamilla a következő utóiratot fűzi e sorokhoz:

Minthogy tegnap olyan magyarázatot adott nekem, mely nem felelt meg a valóságnak, joggal várom a másikat, a valót . . .

— És mikor kaptad ezt a levelet? — kérdeztem.

— Husz percz előtt. A küldöncz az előszobában várakozik . . . Látni akartalak s tudni akartam, mit mondott neked. Bár gondolhattam volna, hogy ez felesleges. De azért nem veszitett semmit e várakozással. Most majd irok neki, még pedig a legjobb tintámból s a legjobb tollammal . . ,

— Kiváncsi vagyok, — szólottam, — hogy micsoda ujabb hazugsággal fogod kivágni magad?

— Már mint én? — válaszolt, egy kis asztal elé ülve s tollat ragadva. — Semmiféle hazugság-

gal . . . Azt mondom neki, hogy épenséggel nem tartozom magyarázattal és nem türöm az olyan csineket, mint a Fomberteau-nál való kérdezősködés.

— Csak nem akarod ezt tenni! — szólottam élénken. — Ez a szegény leány egész szivével szeret. A kétely elviselhetlen volt neki. Ugy gondolta, hogy te hazudsz neki és az igazat akarta tudni. Mondd, nem természetes ez? . . . És nem-e cselekedett jogosan? Találj valami kifogást, ez oly könnyü neked. Vagy mondd meg neki inkább az igazat, ezzel tán kevésbbé gyötröd a szegényt . . .

— Erre nincs csak egy észrevételem, — felelte Jacques, miközben már le is ragasztotta a boritékot, csengetett az inasnak s átadta neki a levelet, — az tudniillik, hogy nagyon boldog volnék, ha Kamilla ez üzenetem után megharagudna rám . . . Van nekem ám egy másik elvem is, a melyhez ép ugy ragaszkodom, mint a munkában való rendszerességhez. Ha az ember szakitani akar egy kedvesével, minél jelentéktelenebb a szakitás oka, annál helyesebb . . . És a dolgaim másrészről olyan kitünően haladnak, hogy valóban nincs szükségem Kamillára, hogy megpuhitsam riválisát . . . Minthogy te az én *nézö*-m vagy, s a mellett néma, mint a sir, nagy kedvem volna elmondani neked mindent és a diskréczióról szóló hangzatos frázisok daczára annál is inkább, mert e konfidencziák csak engem kompromittálnak —

eddig. Épen az, hogy egy sir van e dologban és egy nagy ember sirja — megint!... Szóval tegnap este, hosszas ostrom után, Bonnivet asszony találkát igért nekem... És mit gondolsz, hol? Százat egy ellen, hogy nem találod ki. A Père-Lachaise-ban, a Musset sirjánál — csakugy, mint a másik! Nem gyönyörü ez?... A temetőtől egy fiakkerig, mint a fenségestől a nevetségesig mindössze egy lépés és a fiakkertől egy bizonyos legénysszállásig egy második lépés... Mert jegyezd meg magadnak, sohasem szabad az embernek saját lakására vinni az asszonyt... Igy állván a dolgok, annál jobb, ha Kamillával összeveszünk, annál jobb!... De ne vágj olyan szánalmas arczot, mintha azt akarnád mondani: Kedves Molan, ön valóban szörnyeteg, s hadd tegyelek most ki — a negyedik oldal okából...

Ha még kételyeim lettek volna amaz érzelmek tekintetében, a melyeket Kamilla fakasztott a lelkemben, hirtelen eloszlottak volna abban a gyötrelmes felindulásban, melyet e czinikus beszéd hallatára éreztem. A szegény leány drámájának fájdalmas igazságát láttam s magamnak is részem volt benne, bárha én csak szemlélő valék; ámde, bizonyos párbajokban, ha egy szeretett élet veszélybe kerül, a segéd nem egyszer halványabb, mint maga a párbajozó fél. Ennek a szegény színésznőnek, az élete minden mostohasága daczára is csak naiv és regényes szive, ez igaz és őszinte

szív, meg lesz hát törve, szét lesz szaggatva és miért? Mert két hiuság egymásnak ront — és micsoda hiuság! A legvadabb, a legkérlelhetetlenebb, egy csak látszólag nagy stilü nő és egy csak látszólag nagy iró, fékevesztett, önző hiusága! Borzalmas határozottsággal pillantottam meg annak az örvénynek mélyét, a melybe ez a szegény leány, a kivel tegnap oly hirtelen barátságot kötöttem, belepusztul. És e viziónak keserüsége okozta, hogy a Jacques szavaira nem tudtam felháborodva válaszolni, a mi őt kétségkivül roppant mulattatta volna. Gunyolt volna s ez fájt volna nekem. És kimondta volna egészen nyiltan, a mit ravasz mosolya csak halkan rebesgetett: »Ha annyira tetszik neked ez a leány, hát most betöltheted rögtön a vigasztaló szerepét . . .« Tartozom magamnak azzal az igazsággal, hogy e rut szavakat nem mondottam magamnak, a miben különben semmi érdemem. Mert érdeme-e az embernek, ha nem profanizálja magában azt a nőt, a ki épen csak tisztasága és nemessége által tetszik? . . . De ha távol is állott tőlem egy banális szerelmi kalandnak tisztátlan gondolata, a Kamilla iránti rokonszenvem a Molan szavai után csak fokozódott. Ime ez magyarázza meg, hogy a helyett, hogy hazatértem volna, hogy dolgoztam volna, csak folytattam esztelen látogatásaim sorát, s ez a képtelen nap ugy alkonyodott reám, hogy egy harmadik s ugyancsak meggondolatlan látogatást tettem. Egy egész raj bolondság kezdete volt.

És még korántsem ért véget, mert hiszen az imént, mig Molan brutális szavait irtam le, a toll reszketett a kezemben. És a mikor ez intim tragédiának két másik epizódját akarom elbeszélni, le kell, hogy tegyem ezt a tollat, az emlékeim sajgó fájdalma alatt. Pedig ugyanakkor vonzanak is ez emlékek és fájdalmas világukból édes varázslat árad. Az egész lelkem hevül, a mint visszagondolok reájok.

A második látogatásom, a mint az könnyen kitalálható, a szegény Kék herczegnőnek szólott. Az ő szentimentális lelke s a kedvesének materialista szelleme között bizonyára nem volt nagyobb különbség, mint Molan diszes szállása és a szerény Barouillère-utczának ama szerény háza között, a melynek harmadik emeletén csengettem volt, két óra tájban. Nagyon is természetesnek tünt, hogy az öngyilkos és tönkrement financier özvegye e szerény házban rejtőzött el, mely mintegy bánatos menhelye vala a hajdani gazdagságnak, boldogságnak. És Kamilla! Az a körülmény, hogy immár hirneves szinésznő létére is csak továbbra is e szerény házban lakott, a szavai igazságát éreztette velem, a mikor az anyjával való békés életéről beszélt, a mi a hiuság teljes hiányát s a leánylélek tagadhatatlan büszkeségét bizonyitotta. Ha bucsut mondott érintetlenségének, legalább nem a fényüzésnek adta el magát. Adta magát, mert szeretett s mert csodált egy embert. Fájdalom! Csak-

hamar meg kellett tudnom azt is, hogy a párisi elegancziák kisértésének — érthető kisértés, ha egy fiatal teremtésről van szó, a ki ismerte a pazarságot s elvesztette volt — ugyancsak szerepe jutott abban a morális drámában, mely a lelkében játszódott le.

E gondolatok közben már megnyilt az ajtó. Egy öreg cselédasszony, láthatólag afféle mindenes, az arczomat vizsgálva s némi habozás után ugy szólott, hogy majd megnézi: vajjon »a hölgyek« itt vannak-e. Egy kis szalonban várakoztam, a melyet a butorok zsufolásig megtöltöttek. Ha megemelem rajtok a vászon takarót, a szövetjük finom damasz-ja s a farészek aranyozása a hajdani gazdagságot árulják el. Az egyik falat egy elég csinos himzett-szőnyeg boritotta. Az alakjait be kellett hajtani alul, hogy e szük szobához alkalmazkodjanak, a melynek mennyezetét elérhettem a botommal.

A nagy zongora, a hatalmas bronz-óra, a tulmagas gyertyatartók is a financier palotájában szerepeltek hajdan. És az egykori fény e néma tanui minden beszédnél ékesebben hirdették a pusztulás bánatosságát. Egyébként nem volt időm elmélkedni a felett, a mit az én szegény Claudeom e butorzat psychologiájának nevezett volna. Egy körülbelül negyven éves asszony lépett be a szalonba. Az első szempillantásra felismertem benne a Kamilla édesanyját. Teljesen a leánya volt vagy hu-

szonöt esztendő távolságán át, a megöregedett s fájdalmasan elváltozott vonások azonosságával. Mindössze a szemek tekintetében volt lényeges különbség. A mennyire a Kamilla szemei azurjoknak hol élénkebb, hol sötétebb fényével a lélek szenvedélyességéről, s izgalmairól beszéltek, — annyira a Favier asszony tekintete békés és rezignált vala és boldog mindenek daczára. Igen, a bensö béke képét nyujtotta a tragikus végü financier özvegye. A kissé kövér, egészséges arcza és kifogástalan ruházkodása láttára lehetetlen volt elképzelni, hogy kiállott volt egy csomó irtóztató megpróbáltatást, s a maga békés és kifogástalan tekintetével épenséggel nem tette egy szinésznő anyjának benyomását. Most széket kinált, s én bosszusan ültem le, a miért a leányához jöve az asszonyban volt részem. De Favier asszony nagyon megnyugtatónak tünt a maga polgári és praktikus gondolkodásmódjával, mely teljesen megfelelt kinézésének és eredetének. Azóta megtudtam, hogy egy vidéki kiskereskedőnek volt a leánya, a kit a Kamilla regényes édesatyja a szépségeért vett el. És ugy tünt, hogy sorsának fergetegje mintegy személyén kivül zajlott le. Az ifjuságát is ugyanazzal a közömbös nyugalommal élhette át, a melylyel a fény és gazdagság napjait és ugyanezzel a nyugalommal jöhetett át legujabb és nem kevésbbé valószinütlen kalandján, hogy anyaságánál fogva, Páris egy csillagának fénykörébe került.

— Kamilla itt lesz mindjárt, — szólott. — A szabónő van nála, egy derékot próbálnak fel. A szegényke nem érzi jól magát. Bizony fárasztó az ő mestersége s már is nyugalomra volna szüksége. Sajnálom, hogy nem mentünk tengeri fürdőbe az idén. Mindig Yport-ba mentünk, ismeri Yport? Mig drága férjem élt, Svájczban nyaraltunk. Julius 15-én szoktunk volt elutazni és nem tértünk vissza szeptember 15-ike előtt. Azóta se jártam Svájczban. Csak fájdalmas emlékekre találhatnék . . . Ön azért jött nemde, hogy Kamillával az ő portrait-jéről beszéljen?

— Tehát a kisasszony szólott erről Nagysádnak? És nem felejtette el! — mondottam.

— Oh! legkevésbbé, — válaszolt Favier asszony — és én nagyon meg voltam lepve, de örültem is, mert eddig a leányom sohasem akarta lefestetni magát. Azt is mondta a leányom, hogy Ön a Champ-Elysées-i klub tagja. A férjem is tagja volt. Most fuzionáltak a Vendôme-téri klubbal, nemde? Azt is olvastam a lapokban, hogy a klub képkiállításokat szokott rendezni. Ki akarja-e majd ott állitani a Kamilla portraitját? Ez azt hiszem nagyon jó lesz önnek is, a leányomnak is . . . Nekünk vannak ott barátaink, a kiket ujra fogadni fogunk, ha majd visszatértünk régi kerületünkbe. Csak azt várjuk, hogy Kamilla végleges szerződését irja alá. A Français-hoz hivják. De a miért nem hivták, a mikor két első dijjal került ki a

Conservatoriumból, hát azt ajánlják neki, hogy most immár hires szinésznő lévén, csak kéresse magát. Én nem bánom. Én nem értek hozzá. De mindig mondom a leányomnak, hogy a Moliére szinháza ugy áll a többi szinházakhoz képest, mint a hogy a Louvre vagy a Bon Marché néz le a kicsi divatboltokra . . .

Nem vagyok bizonyos benne, vajjon hűen adom-e vissza a szavakat. Viszont azt biztosan tudom, hogy tenorjuk ez volt és hogy micsoda szellemben mondattak. Szegény Favier asszony egyszerü volt egészen a közönségesig, és oly bizalmaskodó természetü, hogy már inkább fecsegőnek rémlett. Bölcs és szelid lélek, mely a pusztuláson túl is csak megtartotta a maga józan egyensúlyát. Ez még ritkább tünemény, mint egy szinésznő szentimentálizmusa. A jólét Olympusáról lebukott emberek rendszerint az örök életükre bizonyos erkölcsi kétségbeesést tartanak meg. És sajátságos, de ez a kétségbeesés akkor a leggyakoribb, ha a gazdagság és jólét mindössze két szegénység közötti epizód vala! A helyzetek ez elváltozása olyan fantasmagoriának tünik, a melyben elvész a józan itélet. Favier asszonynak, ha kiállotta volt a megrázkódtatások viharát, az olyan egyszerü, bizonyos nyugodt pozitivizmussal megáldott teremtésnek kellett lennie, a mit fiatalos mosolya, az arczának harmonikus vonásai különben is bizonyitottak. Ekképen ellenkezője a leányának, kinek

jövőjét úgy nézte be, mintha egy katonafia lett volt: kezdi mint kadét, aztán lesz tiszt, kapitány, ezredes és végre tábornok. Conservatorium, Odeon, Vaudeville, a Theatre français tagja, majd societaire-je, igy látta ezt, a maga becsületes polgári eszével, a mi annál meglepőbb, hogy nevelése révén egészen máskép kellett volna képzelnie a nő végzetét és hivatását. Anya és leány lelkének e lényeges különbsége e két nő közötti bizalmas viszonynak örökre útját állotta. Nagyon is világosan láttam ezt, a mikor Favier asszonynyal való tiz percznyi beszélgetésem után, halvány arczczal, kisirt szemekkel, Kamilla jött be a szalonba, a nélkül, hogy egész lényének mélységes izgalmát az édes anyja csak gyanitotta volna!

— Most rajtad a sor próbálni — szólott. — Eredj mama. Mi megvárunk . . . La Croix urnak kétségkivül nincs valami sürgős dolga . . .

És alig hogy a jó asszony mögött bezárult az ajtó, sietve kérdezte:

— Beszélt ön Jaques-al?

— Délelőtt nála jártam — feleltem.

— Ugy hát ön tudhatja, hogy én mindent tudok . . .

— Azt tudom, hogy kegyed irt Fomberteaunak — válaszoltam kitérőleg.

— Ön kétségkivül azt is tudja, hogy az ön barátja válaszolt arra a levelemre, amelyben tegnapi távozásának igaz okát kérdeztem. És kétség-

kivül azért küldte el ide hozzám, hogy aztán ön beszámolhasson neki arról a benyomásról, amelyet az ő czudar levele tett reám . . . No, vallja be, ez legalább őszinte lesz . . .

— Miért itél igy felőlem, kisasszony? — szólottam fájdalmasan. És a fájdalom őszinteségét ő is érezhette, mert meglepődve nézett reám, miközben folytattam, magam is csudálkozva a saját szavaim felett: »Ön igazságosabb volt hozzám . . . Ön megértette, hogy bizonyos hallgatás nem egyértelmü a helyesléssel vagy a bűnrészességgel. Igaz, hogy Jacques nem titkolta előttem tegnapi szomoru csinyjét, sem a mai levelét. Viszont én sem titkoltam el előtte, hogyan vélekedem e kegyetlenségről és ha eljöttem ide, higyje el, tisztán a rokonszenvem sugallatát követtem, a melyhez, alig huszonnégy órai barátság után, elismerem, nincs jogom. És látja, ez a rokonszenv mégis él bennem . . . Ön sokkal nyiltabban, sokkal bizalmasabban beszélt hozzám, mintsem ezentúl idegennek tekinthetném. Ugy gondoltam . . . ah! tudom is, mit gondoltam. Szerencsétlennek tudva, jöttem ön felé amúgy természetesen, egyszerüen. Ha ez indiszkréczió volt részemről, úgy az imént már megbüntetett érte . . .

— Bocsásson meg — szólott más hangon és más tekintettel — és felém nyujtotta kicsiny, égő kezét. — Én szenvedek és ez igazságtalanná teszi az embert . . . Én is, bárha még alig ismerem,

sokkal élénkebb rokonszenvvel vagyok ön iránt, mintsem hogy kételkedhetném az önében . . . de a Jacques levele kegyetlenül sértett. Ő tudja, hogy szeretem és e réven azt gondolja, hogy mindent megengedhet magának. Rosszul cselekszik. Ő nem tudja, hogy hová hajit engem, a mikor ép játszik a szivemmel! . . .

— Ne nehezteljen reá annyira azért a pillanatnyi felhevülésért — szólottam aggódó sietséggel, a melyet egy hirtelen támadt gondolatom okozott. — Ön Fomberteau-hoz fordult. Ez az első perczre bántotta Molant, és irt önnek. Én biztos vagyok benne, hogy most már megsajnálta . . .

— Megsajnált! — kiáltott fel haragos kaczagással. — Ha ön ezt komolyan gondolja, ugy hát rosszul ismeri őt . . . Korántsem az fáj nekem legjobban, a mit velem cselekszik, bárha kegyetlenül szenvedek is. De fáj, hogy lerombolja azt a fogalmat, a melyet róla alkottam magamnak, oly nagynak láttam, oly magasra helyeztem! . . . Különbnek tünt mindenkinél, oly csodálatos, oly páratlan volt nekem. És látom akkor, hogy ő is csak olyan, mint a többi, mint akármelyik szeretője akármelyik színésznőtársamnak, mint akármelyik, mint a legrosszabb, a kinek még annyi bátorsága sincs, hogy a hűtlenségét nyiltan bevallaná, ellenben rejti azt afféle szajha-hazugságokkal! És a kinek a szeretője szerelme csak hiuság, csak arra szolgál, hogy gomblyukát kidiszitse egy női

szív érzelmeivel, csak úgy, mint egy virággal . . . És a szivemet szaggatja, hogy ő, oly okos ember létére, még csak nem is gyanitja a szenvedésem természetét. Hát csakugyan azt hiszi ön, hogy ki nem találtam, hová ment tegnap este? Azt hiszi, nem találtam ki, hogy az a czudar Bonnivet asszony souper-ra hívta meg, vagy hazakisértette magát vele, vagy még rosszabbat cselekedett? A nagyvilági nők! de hiszen nagyon jól tudjuk, mit érnek! Körülöttünk ugyanazok a férfiak őgyelegnek, a kik őket veszik körül és elbeszélik nekünk az ő kalandjait . . . Alapos szajhák, higyje el . . . És Jacques rögtön szófogadó volt, miért? Mert ennek palotája van, lovai vannak, fogatai vannak, Worth-nál készült ruhái, ötvenezer frankos gyémánt nyakékei, harminczezer frankos prémjei és nemesi neve, a mi még csak nem is az övé! No de igaz is, őrült ostobaság, hogy szive is legyen az embernek . . . De hát én is, és azon a napon, a melyen nekem tetszik, igen, én is ragyoghatok a gazdagságtól, minthogy ez tetszik olyan nagyon ennek a parvenu lelkü irónak. Csak a Tournadeé kell, hogy legyek, azé a kocsis arczu kövér fiué, a kit ön az öltözőmben látott, és lesz nekem is hotel-em, gyémántjaim, Worth-féle ruhám és fogatom és lovaim! . . . Lesz nekem is, nekem is! . . . És ő meg fogja tudni, és ő leend az, a ki belőlem kitartott asszonyt, szerencsétlen szajhát csinált, és én ezt neki meg fogom mondani és én ezt neki

oda fogom kiáltani. Azt hiszi, nem lesz bátorságom? . . .

— Nem, nem lesz bátorsága — feleltem — már a puszta gondolatára utálat fogja el . . .

— Nem, szólott tompa hangon — engem sem kell jobbnak gondolni, mint a milyen vagyok. Vannak napok, a mikor csakugyan érzem a ragyogó élet csalogatását. Én gazdag voltam, lássa. Tizenhárom éves koromig részem volt mindabban a pazarságban, a miben csak része lehet az olyan egyetlen leánynak, kinek édes apja százezer frankot nyer évenként a tőzsdén. Nos hát, én nem egyszer érzem hajdani gazdagságunk hiányát. Az életem szürke középszerüsége, közönséges, kedélytelen volta undorit néha és fojtogat. A mikor az embernek a maga lóvonatu kocsiját kell várnia, hogy megtakaritsa azt a néhány frankot, a melybe egy fiakker kerül, bizony nem egyszer jut eszébe a kisértés szava: »Csak akarnod kellene! . . .« Oh, ha tele van a lelkem boldogsággal, ha arra gondolhatok, hogy szeretek és szerettetem, hogy Jacques úgy ragaszkodik hozzám, mint én hozzá s megmaradok az életében, hozzáfüződöm a műveihez, lázas gyönyörüségben válaszolom magamnak: »csak akarnod kellene? . . . Nos hát, én nem akarok!« . . . De ha ott ijeszt a való előttem, ha látom, mint e perczben, hogy csak a lidérczfény hazug világát kergettem, és ennek az embernek nincs több szive, mint ennek a fának itt, — és öklével egy kis asz-

talra csapott, mely ott állott a széke mellett — akkor ... oh! akkor másképen felelek a kisértés szavának: »Csak akarnod kellene? No hát, akarni fogsz! És nem leszek mindig ily ostoba ...«

— De igen, — szólottam, a keze után nyulva — mert az ostobaság egész egyszerüen csak abból áll, hogy szive van az embernek. És ha Jacquesnak is volna szive, már tudniillik a maga módja szerint, és ön tapasztalhatná ezt még ma este vagy holnap reggel ...

— Ön nem ismeri őt, — válaszolt. És szép homloka ránczba borult s ajkát lázas harag remegtette meg. Aztán keserüen szólott:

— Ugy kellene, hogy ő is megalázkodjék, hogy napokon által kérjen bocsánatot... Ön tegnap csak a gyönge és szerelmes nőt látta bennem. Az imént megismerte a másikat is, a gonoszt. De van még egy harmadik is, a büszke... De azért maradjon ön későbbre is barátom — folytatta hirtelen bánatosan a haragja közben. És e hirtelen változás bája szomorú mosolyt vetett orczáira. Két vastag könyet törült ki a szemeiből, aztán gyermekes hangon, mely oly kedves ellentétje volt iménti tragikus beszédjének, így szólott:

— Hallom, a mama jön vissza ... Valahogy ne lássa, hogy sirtam. Ha már hazudozni kell előtte, hát hazudjunk jól ...

És hallgatni e beszédet, hallgatni szerelmes szivvel! Igen, szerelmes szivvel! Az egész délutánon keresztül folyton csak idéztem a színésznő

szavait, kérdezve: őszinte-e? s lehetséges volna, hogy kétségbeesésében arra a rettenetes lépésre határozza el magát? ... A kövér Tournade-ot láttam lelk szemeim előtt. És kitartónak, türelmesnek sejtettem e szerencsétlen teremtés körül, úgy tudva, hogy egy napon mégis csak czélt fog érni. S ugyanekkor Jacques Molan-t is láttam, a tekintetét, a melylyel ma reggel szakitási terveit kisérte. Lehetetlen, hogy ne tudná pedig, micsoda felelősség háramlik reá. És próbáltam kimutatni magamnak, hogy jellemében több az affektáczió, mint a való gonoszság, s alapjában véve ártatlan fiú, afféle irodalmi komédiás. És kétségkivül többet ér pose-ainál, többet, mint kegyetlen paradoxonjai. Ki tudja? Ha őszintén és egyszerüen figyelmeztetném arra, hogy eljárása micsoda végzetes következményekkel lehet a szegény leányra, talán hatással lesznek reá, talán megremegtetem a megbánás hurját ... Mert végre is a szív ügyeiben is van bizonyos tisztesség, bizonyos tiszta kezüség, mint például a pénzügyekben. És miért ne lehetnének Jacquesnak is skrupulusai, miért ne lehetne tisztességérzete, a mikor egy végrehajtandó vagy elkerülhető czudarságról van szó? ... Igy okoskodva, arra határoztam el magam, hogy beszélni fogok vele, majd arról győztem meg magam, hogy ez nevetséges volna. Utóbb azonban, esti hat óra körül, mégis a lakása felé tartottam. Molan nem volt otthon. Felmentem a klubba, úgy gondolva, hogy talán

ma este is ott ebédel. De nem. Már lemondtam, hogy ráakadjak és ekkor legalább azzal a szép leánynyal akartam volna beszélni, a kiért czéltalanul kerestem Molant; karcsu alakja, szép szemei, bánatos mosolya ellenállhatatlan megejtették a szivem . . . És a szánalom ürügye alatt megindultam a Vaudeville irányában. De itt, gyöngeségem érzetében, hirtelen elrestelkedve, habozón megálottam. Még látom magam, a mint körüljárom a szinházat, majd a boulevardra néző lépcsőjére, majd a Chaussée-d'Antin utczában lévő bejáratra vetve egy pillantást. Az első felvonás vége volt; a közönség kiözönlött az utczára. Ekkor végre átléptem a szinpadra vezető bejárat küszöbét. — Oh! a titkos engedmények nyomorúsága! — És kivel találkozom a lépcsőn? Jacques kal magával.

— Kamillához mégy? — kérdezte kedélyes hangon, a melyben mintha egy kevés maliczia is lett volna. Jó magam pirulhattam e válasz közben:

— Nem, te utánad futok, téged kereslek mindenütt.

— A Kamilla ügyét akarod védeni előttem, mi? — szólott karonfogva.

— Tudom, hogy beszélgettetek egymással ma délután, de sőt te meg is védelmeztél engem. Köszönöm. — Olyan jogos dolog lett volna, ha ki akartad volna használni a helyzetet. De igen, de igen! Csakhogy te becsületes ember vagy . . . Nos hát, tudd meg, hogy az ügy rendben van, hogy a

te barátnőd és én teljesen kibékültünk, és holnap ő lesz ott abban a legényszállásban, az én *szeretkeződ*é-m kedves falai között a hogy a te Larcher barátod nevezte ... Ez ennek a szegény ördögnek egyetlen mondása ...

— És Bonnivet asszony? — kérdeztem elképedve e váratlan változás hirére.

— Bonnivet asszony! — válaszolt brutálisan — közönséges szajha — *grus officinalis* — a nagyvilági nő a maga teljes rémségében. Ime, ez Bonnivet asszony ... Beszéltem neked a mi találkánkról a Pére-Lachaise-ben ... Nos hát, eljött és megjáratta velem a temetőnek minden zegezugát ... És e bizalmas együttlét alatt még hidegebben adta a kaczért, mintha a szalonjába kerültünk volna össze ... És hogy én nem nagyon szeretem, ha gúnyt üznek belőlem, hát szinte haragban váltunk el egymástól.

— Mire Kamilla hasznát vehette annak a vágyadnak, a melyet a másik elháritott volt — vetettem közbe.

— Dehogy, dehogy! — szólott, a fejét rázva. — Te tévedsz. A férfi szive sokkal komplikáltabb. Miután Bonnivet asszonyt a kocsijáig kisértem, — mert elég vakmerő volt, vagy elég óvatos a találkára a saját fogatán jönni, — magam is a lord Herbert Bohun szavaival éltem, a melyeket Ethorel asszonynak mondott volt, a mikor emez nem akart engedni a lordnak alig két napi ismeretség után

tett vakmerő szerelmi vallomásának. Te nem ismered a lord szavait? oh, páratlan szemtelenségü, hihetetlenül elbizakodott szavak: »You know, I sha'nt give you another chance!« Tudja kérem, aligha fogok önnek még egyszer alkalmat adni...

Ezzel pedig köszöntöttem, még pedig annyi nyugalommal, hogy az ostoba még azt hihette, hogy nem vagyok őszinte .. Pedig nagyon is őszinte voltam. Szivarra gyujtottam, s valami roppant vidámsággal, mely még magamat is meglepett, lejöttem a boulevardra. Arra a felfedezésre jutottam, hogy nemcsak hogy nem szeretem ezt az asszonyt, de még csak nem is tetszik nekem. Ott lenni vele azon a legényszálláson, örömeim megszokott szinhelyén, kétségkivül hizelgő sportja lett volna az önérzetemnek, de alapjában véve mégis csak kínlódás marad. Ez sovány. Ez száraz. Ez pretenziosus. Csont és rágicsálás, — rossz zene!... Viszont a másik látása támadt és az én fél-hűtlenségemen, és összehasonlitásaimon át még imádandóbbnak tünt, annyira imádandónak, hogy besiettem egy kávéházba és irtam neki egy békitő levelet. És odaadtam volna a darabomnak ma esti egész jövedelmét, ha Anna királynő meglát vala a perczben, a melyben Kamillának irok szerelmes levelet, mig ő azt hiszi, hogy a sértett hiuság könyeit ontom valamilyen rejtett sarokban. Én volnék ez?

— És Favier kisasszony válaszolt a leveledre? — kérdeztem.

— Hat oldalt, barátom, hat remek oldalt, a minthogy minden levele egy-egy remekmű . . . — tette hozzá gúnyolódó meghatottsággal — igen hat oldalt, melyek közül öt és fél oldalon azt mondja, hogy soha többé meg nem bocsájt nekem, hogy aztán a levél utolsó soraiban megbocsásson az egész szivéből, mit akarsz . . .? Ez klasszikus. De hát hová mégy? Azt hittem, meg akarod látogatni? . . .

— Mondtam már, hogy téged kerestelek — válaszoltam. Megtaláltalak, és a mit mondani akartam volna neked, azt megmondtad te magad. A haragtok véget ért. Kibékültetek s boldogok vagytok. Most már csak áldásomat adhatom reátok . . .

V.

E tréfás szavakkal hagytam el barátomat. És vidámságom elég ügyesen palástolta sajátságos fájdalmamat, mely ekkép elkerülte ironikus szavait. Oh! ujabb nyomoruság! Oh! fájdalmas következetlensége a szivnek, mely mindenkor ugyanaz marad s csak nem tud megváltozni: tapasztalat, elv, kor daczára sem! Az egész délután azért futottam barátom után, hogy könyörögjek neki: szegény kedvesét ne hagyja el ily kegyetlenül. És jöttem a szinházba, hogy viszont Kamillát a kedvese jobb érzelmeiről győzzem meg, annyira féltem

áttól, hogy csakugyan végrehajtja bosszúját, melynek már a puszta gondolata is megrázkódtatta a szivemet. A kibékülésöknek tehát csak örülnöm lehetett. Annál jobb, ha a Bonnivet asszony kaczérsága eredményezte ezt a békét, a melyet tanácsaimmal kétségkivül nem tudtam volna elérni... Nos hát, épen nem! Hogy a színésznő, a szerelmes asszony e kézségével megbocsájtott Jacquesnak, a szivemet érte, és a holnapi találka gondolatára maró fájdalmat éreztem. Láttam őket az egymás karjaiban, és ez elviselhetetlen látvány arra kényszeritett, hogy végre is beismerjem magam előtt a szomoru valóságot: féltékeny voltam, igen, féltékeny voltam, képtelenül, gyermekiesen, nevetségesen féltékeny, s anélkül, hogy erre jogom lett volna. Belekerültem az érzelmek ama förtelmes poklába, a hol a szerelemnek csak fájdalmát ismeri az ember, a nélkül, hogy örömeiben valaha része lett volna. Oh! az átkozott utját e pokolnak be kitünően ismerem. Szivbeli életem során, tökéletlen és zavart szivügyeim során nem egyszer kerültem abba a veszélyes helyzetbe, hogy csak ép úgy, mint a Favier Kamilla esetében, túlgyöngéd barátja voltam egy más férfit szerető asszonynak. Ámde ezúttal ünnepélyes fogadalmat tettem magamnak. Hazajöttem volt, hogy lefeküdjek és nem tudtam aludni. Felültem az ágyamon, és igy, a homályban, a kezemet fogva, egészen hangosan szólottam: »Becsületszavamat adom magamnak,

hogy az egész héten át zárva tartom az ajtóm, nem megyek sem Jacques-hoz, sem a szinházba, sem a Barouillére-utczába. Dolgozni fogok és fogom gyógyitani magam . . .«

Mindenkinek vannak a jellemében gyöngébb és erősebb oldalai, a melyek szorosan összefüggnek és mintegy kiegészitik egymást. Az én bátortalanságom a positiv cselekedetek tekintetében, kárpótlást nyer bizonyos passiv és ritka erejü energiában. Ha képtelen vagyok arra, hogy bátran csak menjek előre a vágyaim irányában, viszont különös erőm, különös elszántságom van akkor, a mikor a lemondásról, a távolmaradásról, a tartózkodásról van szó. Megmondani egy asszonynak, hogy szeretem, a mikor csakugyan szeretem: a félénkség elfojtja a szavamat. Tudtam menekülni egy-egy bálványozott kedvesem mellől, képes voltam még csak nem is válaszolni a levelére, és vergődni szótlan a szenvedésben, mert megesküdtem magamnak, hogy szakitani akarok. Megtartani a Kamilla esetében a fogadalmamat, sokkal könnyebb volt. Csakugyan e nyolcz nap, a melyet elegendőnek véltem a meggyógyulásra, úgy mulott el, hogy sem őt, sem Jacques-t nem láttam, viszont ők sem adtak életjelt magukról. A programmnak e része tehát végre lett hajtva, de a gyógyulás nem jött meg. Dolgoztam, de micsoda munkát! Mindenekelőtt a *Psyché*-met vettem elő és foglalkoztam vele negyvennyolcz órán keresztül. De e munka

csak nem tudott lekötni. A barátom kedvesének mosolya, kék szemei ott ragyogtak közte s a vásznam között. Letettem az ecsetet. Szólottam Ducros Malvinenek, ennek az én szomorú tekintetü s czudar hangu ostoba modelemnek, hogy pihenjen. S miközben ő czigarettere gyujtott és egy rossz regényben lapozgatott, a gondolatom elreppent messze Kamilla felé. És hirtelen igy okoskodtam:

— Minthogy nem tudom megtiltani magamnak, hogy egész áldott napon keresztül reá ne gondoljak, hátha megpróbálnám csinálni az arczképét emlékezetből? Goethe azt állitotta, hogy a fájdalom megváltása megvan abban a versben, a melyet a fájdalomról irunk. Miért ne volna hát egy megfestett költeménynek ugyanolyan hatása, mint az irottnak . . .? Mert végre is nem-e költői mű volt e paradoxszerü és őrült vállalkozás: model nélkül festeni meg annak a nőnek az arczképét, a kit össze-vissza kétszer láttam? Paradox? Igen. De korántsem őrült. Erről a lenge silhouette-ről oly élénk, oly határozott emlékem maradt, hogy csak a szememet kellett behunynom, s ott láttam magam előtt, láttam a szinpadon oly szépen, oly tündériesen, a kendőzés daczára, láttam az öltözőjében, a mint hol bánatos, hol vidám, mig pittoreszk rendetlenség terjed körülötte s beszél a szinészélet apró nyomorairól; s láttam végre a deczemberi égboltozat csillagai alatt, a karomra

támaszkodva, sápadtan és megnőve, mintegy elváltozva, mig bánatosan megnyitja a szivét előttem, — és láttam otthon, a lakásán, a csalódások tragikus szépségében . . . Mindezek a Kamillák egy képben olvadtak össze lelki szemeim előtt, egy teljes, tökéletes képbe, mely szinte fölért a való jelenlétével. Malvinet elküldtem, a *Psyche*-t a műterem egy zugába rejtettem el és hirtelen, a megejtő tündérség rajzába fogtam. A lelkem lázában támadt e rajz és hasonlatossága meglepő vala. Kamilla a kékesszinü papir aljáról rám mosolygott. Csak egy vázlat volt, de annyira élő, hogy magam is meglepődve meredtem reá. Mint mindig, úgy ezúttal is kételkedtem a saját tehetségemben. Meg akartam győződni arról, vajjon a kép valóban annyira sikerült és elsiettem a Rivoli-utcza egy üzletébe, a hol hires személyiségek arczképeit árulták. A Favier kisasszonyéit kértem. Hat különböző arczképe volt itt. Megvettem őket, s úgy éreztem, hogy elpirulok, a mi koromat, mesterségemet és e vásárlás czéljának ártatlan czélját tekintve, elég nevetséges félénkség volt. És hogy minden részletökben, alaposan megnézhessem őket, arra vártam, hogy egyedül legyek a Touilléria-nak lombjukvesztett vad gesztenyefái alatt. A késő ősznek bágyadt délutánja be jól illet ahhoz az epedésemhez, a melyet ez arczképek láttára éreztem. A legkedvesebb közöttük utczai öltözékben ábrázolta Kamillát. Két év előtti arczkép lehetett

a mikor még nem volt a Jacques kedvese. Az ajkak és szemek körül szüzi kifejezés tündökölt, mintegy a szemérmetes tartózkodás szilajságában. Két másik arczkép az Odeonban játszott szerepeiben mutatta. Még mindig az ártatlan gyermek arczképe, de az érvényesülés vágya ránczot vetett volt szemöldökei közé és kigyujtotta a szemeit. Az ajkak zárt és szinte megnyult vonala a kétkedő ambiczió aggódását árulta el. A három utolsó arczkép már a Kék herczegnőt ábrázolta: a gyermekből lett asszonyt. A szerelem revelácziója ott volt az orrczimpák körül, melyek az életet szívták magukba, a szemekben, melyek könnyedén és forrón a kéjnek lángját lobogtatták; és a száj mintegy magán viselte az adott s kapott csókok nyomát. Vajjon el fog-e jönni az a nap, a melyen egyéb arczképek immár nem a művésznő s a szerelmes leány regényét fogják elbeszélni, de mutatni fogják, mint kitartott kisasszonyt, mint a Tournade vagy egy egész csomó Tournade kedvesét, örökre megbélyegzetten az undok czédaságban . ! . És ujra s ujra azt a legrégibb arczképét néztem, a melynek élő eredetijével találkozhattam volna a Touilleriák kertjében. Hányszor végigjárhatott itt, a mikor fiatalon, szüziesen, a Conservatoriumba ment a mi közös kerületünkből! És most már csak képzelnem lehetett olyannak, a milyen első ölelése előtt volt s a milyen nem lesz többé soha!

»A költészet a megváltás!« Igen, egy Goethe

vagy egy Leonard számára, a kik irott vagy festett műveikbe bele tudják fojtani az egész lelköket. De vannak ám szegény, gyötrődő művészek is, a kiknél az alkotás csak egy hangulat lázából ered. És mig ki akarnák fejezni a szenvedést, nem tudnak szabadulni tőle, de sőt csak súlyosbitják, megmérgezik, mert valójában ki sem tudják fejezni. És az én esetem is ujra csak az volt. Pedig micsoda gyönyörüség volt elmerengeni az arczképek fölött, nézni azt a legrégibb képet, mint egy halott leány emlékét. De a tehetségem nem tudott felvergődni a lelkem magaslatáig és a végleges mű elmaradt! Mindössze csak egy vázlatot tudtam csinálni, a mikor pedig egy remekművet éreztem át. De legalább tiszteletben akartam tartani szent ihletem e lázas rohamát és nem nyultam többé e portrait vázlatához az egész héten keresztül. Miért hogy e láz tovább nem tartott? Miért? a hiba nemcsak bennem rejlik.

Egy napon egyszerü inczidens jött közbe s egyébként sem az én akaratomtól függött. De elegendő volt ahhoz, hogy visszavessem, a komplikált kaczérság és őszinte szerelem e kis drámájának kellő közepébe. Az utóbbi napok izgalmai közepett megfeledkeztem arról, hogy leadjam névjegyemet Bonnivet-éknál, s ily módon úgy hihettem, hogy Anna királynő részéről aligha leszek háborgatva, S ime, épen ő nyujtott ürügyet arra, hogy magányommal és munkámmal szakitsak. Egy napon illatos, nemesi czímerrel ellátott levél-

két kaptam tőle, a melyet maga Bonnivet asszony firkált be, az ő angolos, de minden eredetiség nélkül való irásával. Ebédre szóló meghivás volt. Kicsiny, bizalmas jellegü ebéd, néhány közös barátunk jelenlétével. És hogy e levelet udvariatlan magatartásom után kaptam, csak azt bizonyitotta, hogy a Jacques-kal való harag nem tartott volt soká. Másrészről az ebéd közelsége, — harmadnapra volt adandó — a hirtelen meghivást árulta el. Az első érzésem az volt, hogy nem megyek el. Leültem hát asztalomhoz, megirtam a magam kimentő levelét, lepecsételtem, a boritékra bélyeget ragasztottam. Aztán, a helyett, hogy a postára küldtem volna, a zsebembe rejtettem, hogy majd magam viszem el. Az utczán kocsit fogadtam, s a helyett, hogy a legközelebbi postahivatalhoz hajtattam volna, a Molan lakczimét vetettem oda a kocsisnak. S ott voltam ujra a diszes ház előtt, a melynek a küszöbét soha többé át nem akartam lépni. A szabadkozó levelem pedig elküldhettem, miután Jacques-kal beszéltem volt, s megtudtam tőle, minek köszönhetem a Bonnivet asszony kedvességét.

A »ifju s immár hirneves mester« ezuttal dolgozó-szobájában fogadott. Molan vastag tölgyfa iróasztala előtt ült. A szoba négy falához könyvállvány támaszkodott. Semmi por, semmi nyoma annak a rendetlenségnek, melyben a született iró jól érzi magát, a kit kergetődző képzelete szün-

telen megzavar munkája közben. Semmi műtárgy, és a kandallón még az a kis diszmű-óra sem volt látható, mely szinte kötelező. Ellenben egy jó pontos óra ketyegett az asztalon s mutatta az időt ennek a rendszeres, a maga munkáját szépen beosztó, szabályszerüen dolgozó embernek, mintha nem is ő lett volna és épen a maga művészeténél fogva az emberi lélek minden zavarának, minden viharának festője. Látni kellett őt, a mint hideg és megfontolt maszkjával, a délelőtt folyamán megirt négy oldalt olvasta át, négy kis oldalt egyenlő sorokkal, a T betük zárt vonalaival, és a szabályosan megpontozott I betükkel. Vajjon irigység volt-e, a mikor én, az örökös befejezetlenségek embere, mintegy akaratlan és boszankodva, figyeltem meg e részleteket. Végre is ennek a fiunak joga volt úgy kezelni a maga irodalmi vagyonát, a mint például a bérházát adminisztrálta volna. Ámde legyünk teljesen őszinték. Lehet, hogy a Kamilla szeretője iránt elnézőbb lettem volna ma reggel, ha a kissé sápadt arczát, kissé megviselt szempilláit látva, nem következtetek azzal a bájos leánynyal való szeretkezésére, a kit én az egész héten által hajdani szüziességében imádtam. E benyomásom ép oly kinos volt, mint ha Kamillával szemben, az álmodozáson s a rokonszenven kivül, egyéb jogaim is lettek volna. És mig alapjában véve azért jöttem, hogy róla beszélhessek, most legjobban szerettem volna ugy menni el innen,

hogy a neve szóba sem került. A hallgatás lehetetlen volt, mert alig hogy kezet szoritottunk, már is odanyujtottam Jacques-nak a Bonnivet asszony meghivását.

— Te küldetted nekem ezt az irást? — kérdeztem. — De hát ki lesz ott azon az ebéden? — S mit kell, hogy válaszoljak? . . .

— Hogy én küldettem? — válaszolt meglepődve, miután végig futott a levelen. Épenséggel nem. De el kell fogadni ezt a meghivást két okból: először jól fogsz mulatni, aztán meg igaz szolgálatot teszel nekem vele . . .

— Neked? . . .

— Igen. Ez nagyon egyszerü, — válaszolt kissé türelmetlenül, hogy nem értettem meg rögtön. De hát nem találod ki, hogy Bonnivet asszony azért hi meg téged, mert azt reméli, hogy te fel fogod világositani őt, hányadán vagyok jelenleg Kamillával . . . Legjobb szeretnélek téged *Daisy*-nek nevezni, mert te vagy voltaképen a *Nagynéném unokaöcscsé*nek naiv fiatal embere. Egy kis éleslátás, terringettét! Igaz, hogy az utóbbi nyolcz napon keresztül megint a faképnél hagytál s nem tudhatod, hogy állanak az ügyek. Eléggé ismersz engem, mintsem hogy feltehetnéd rólam, hogy az elmult héten nem manövriroztam egy kicsit abban a háboruban, mely köztem és Anna királynő közt folyik . . . Ez a manövrirozás főbb vonalaiban mindig ugyanaz: egyre arról győznöm meg höl-

gyemet, hogy mélységes szerelemmel vagyok a szegény Kamilla iránt. Szükségtelen elbeszélnem a részleteket, s közöttük azt, hogy csakugyan úgy viselkedem Kamillával, mintha szeretném .... Csakhogy Anna királynő kezd mindjobban ravasz lenni, ravasz, ravasz ... A játékom kitanulmányozza. Egy hibát, egy parányi hibát kövessek el, s a stratégiám nem fog többé. Soha életében fel nem mászik a fára, ha azt látja, hogy az csak olyan szinpadi fa ...

— Ugyan? Én csakugyan nem értem ezt. Te udvarolsz Bonnivet asszonynak, az tény. Te beszélsz neki a kis Favier iránti szerelmedről, ime, egy második tény. Hogyan egyezteted ezt össze? Mert udvarolni az egyiknek annyit jelent, mint nem szeretni a másikat.

— *My dear Daisy* — felelt Molan — én nem udvarolok Anna királynőnek, de igyekszem, hogy ő vigyen rá az udvarlásra. Volt-e valaha egy uszkárod? Volt. No hát láthatod, a mikor te, az ebédlőd asztalánál, egy koteletten rágicsáltál, mint néz téged is, a csontot is, miközben a szemei tekintetében a tisztességérzet s a hustevő állat mohó étvágya viaskodik egymással. Nos hát, én is ilyen szemekkel nézek Anna királynőre, a mikor egy-egy ujabb fogása van, hogy felkeltse bennem a szépségének epedését. Aztán pedig az ember fölötte állván a kutyának, — a kötelesség, a tisztességérzet győzedelmeskedik. Hirtelen távozom

mellőle, mint a ki nem akar botlást elkövetni . . . Egy példa: képzeld csak, tegnap egy kocsi robog át azon a nagy ködön, a mit én kedves kis házasságtörési ködnek nevezek . . . Bonnivet asszonynyal, micsoda véletlen! egy régiségkereskedő üzletében találkoztam, a hol ő, — micsoda ujabb véletlen, — ugyanazokra a szőnyegekre alkudozott, mint én. Kijövet arra ajánlkozott, hogy hazavisz a kocsiján.

— Az ő saját kocsiján? — kérdeztem megdöbbenve.

— Jobb szeretted volna, ha egy fiakkert fizetett volna? Én nem . . . Egyébként tudja meg Daisy, hogy ez a kocsikázás kettesben most nagyon divatos. Van köztük ártatlan. Van köztük bűnös. Tessék a tömegnek kiismerni magát közöttük. Remélem, ezek után már nem vagy felháborodva. Folytatom . . . Nos hát, ott szorongunk egymás mellett a szűk coupé-ban. Meghatározhatlan és átható aroma terjed, a melyben husz illat vegyül össze: az intim batiszt- és selyemnemüek balzsamos szaga s a rizspor illata, mely fehér finom felhőben szállott a testére a délelőtti fürdője után.

— Ha valaha illatszer-boltot nyitok — vetettem közbe — s ha másra bizom a reklámaim megszerkesztését . . .

Az iróniája bántott és indiskrét szavai oly kiállhatatlanul izléstelenek voltak, hogy meg akartam volna akasztani őket. Gúnyolódásomra mintha

egy pillanatra a harag szikrája ragyogott volna fel szemeiben. De aztán mégis csak jókedve győzött. Megvonogatta a vállát és minden megjegyzés nélkül, mindössze a még hátralevő tizennyolcz illatot engedve el, igy folytatta:

— Nos hát, Anna királynő és én, ott vagyunk abban az édes, langyos légkörben, a kocsi ablakait a köd elhomályositja. Megfogom a kezét. Engedi. Szorongatom a kis kezet s ő visszaszorongatja. A karom átfonom a derekán. A csipői megfeszülnek akkor, mintha szabadkozni akarna, valójában pedig a nyulánk vonalait akarja éreztetni velem. Felém fordul, hogy megbotránkozzék, valójában pedig lenyügözzön, megőrjitsen a szeme merev tekintetével. Magamhoz vonom. Az ajkam az ajkát keresi . . . Védekezik, s ekkor hirtelen abbanhagyom az ostromot, eltaszitom magamtól, és én mondom azokat a szavakat, melyek az ő neméhez illenek: »Nem, nem, nem, az gazság volna, azt nem tehetem meg *neki* . . .« és én állittatom meg a kocsit és én menekülök. És ha az embernek Páris egy másik sarkában csinos, szerelmes szeretője van, a kihez elrohanhat azzal az epedéssel, a melyet a riválisa gyujtott ki, — e játék a legédesebb sport a világon . . . És hogy Anna királynő lépre megy, ez nagyon természetes. Érezni azt, a mint szenvedélyesen kivánják és egyben szöknek is mellőle — ime, ez elegendő arra, hogy az ilyen kissé romlott, kissé hideg, kissé

hiu s kissé kiváncsi asszonynál czélt érjen az ember.

— Igy hát, ha jól értettem, az én szerepem az volna a holnapi ebéden, hogy magam is ily értelemben hazudjak Bonnivet asszonynak, ha Kamilláról beszélne? Ez esetben szükségtelen elfogadnom azt a meghivást. Mert én ezt a csunyaságot nem fogom elkövetni.

— Csunyaság? Ez kissé erős. És miért Daisy? — kérdezte Jacques nevetve.

— Mert bántana a lelkiismeretem, ha ennek a tisztátlan intrigának sikeréhez hozzájárulnék — fakadtam ki, ezuttal csakugyan haragra lobbanva. Hogy Bonnivet asszony megcsalja-e a férjét, vagy sem, az nekem mélységesen mindegy, valamint azzal a czudar játékkal sem törődöm, a melylyel mulattatni tudjátok magatok. De ha egy igaz, egy őszinte érzéssel találkozom, hát leveszem a kalapomat és nem gázolok rá. Ezzel az igaz érzéssel viseltetik Kamilla irántad. Én hallottam, hogy beszélt a maga szerelméről, a mikor hazakisértem volt, mig te mentél ebédelni azzal a te betyárlelkü hölgyeddel. És láttam másnap is, a mikor a te kegyetlen válaszodat megkapta. Ez a leány őszinte, mint az arany. Szeret téged az egész szivével. Nem, nem, én nem foglak segiteni abban, hogy eláruljad, annál kevésbbé, mert e szegény leány sokkal nagyobb veszélynek néz elébe, mintsem te azt képzelnéd ... És akkor elmondtam

mindent; ékesszólón beszéltem a színésznő szenvedéseiről, vágyairól, arról a fönséges epedéséről a maga ideálja felé, a melyhez e viszony által vélt eljutni, a kisértésről, mely ott villog körülötte, s arról a bünös cselekedetekről, mely az emberi teremtésnek az első csalódás keserüségét szerzi meg. És védtem a kis herczegnőt azzal az én egész szerencsétlen szerelmemmel, a melyet éreztem iránta. És oly féltékeny voltam! — Fájdalmas anomáliája az érzéseknek, a melyet Jacques minden éleslátása daczára sem vett észre. Kötségbeesett szavaimban mindössze siralmas naivitást látott és inkább szánakozó, mint ironikus mosollyal válaszolt:

— Szegény fiu, de hát mi mindent összebeszélt neked azon a néhány órán keresztül, a melyben együtt voltatok. Ej, hát csakugyan azt hiszed, kedves barátom, hogy én nem néztem bele a mi kis kék herczegnőnk szerelmi világába? Igaz, hogy teljesen tiszta volt, a mikor az enyém lett. De a mennyiben ő akarta magát hozzám varrni, s a mennyiben nagyon jól tudta, mit cselekszik ezzel, meg fogod engedni nekem, hogy akármennyire tiszta lett légyen is, ne tegyek magamnak semmiféle szemrehányást, annál kevésbbé, mert én sohasem mondottam neki, hogy tőlem nem tudom micsoda nagy dolgokat várhat és hogy én őt szerelemből szeretem. Nekem is megvan a magam őszintesége a nőkkel szemben, bármit is

válaszolj . . . Kurtizálva őket, soha sem akarnám, hogy tévedésben legyenek az iránt, micsoda játékhoz hivom fel őket. Rajtok áll, elfogadni a konzekvenciáit. Ez egy . . . Ha pedig Kamilla csakugyan vágyat érez magában a fényüzésre, a mit mellékesen megjegyezve, egészen természetesnek találok, — úgy hát ennek semmi köze ahhoz az ő elpusztult eszményéhez. Ezekre csak olyan kifogást talál magának, a mit ujra csak természetesnek találok. De hát, csak rajta, csak keritsen magának gazdag szeretőt, nekem semmi kifogásom ez ellen, s csak hadd legyenek Worth-féle ruhái, lovai és fogatai, és hotel-je és gyémántjai! Hát csak keressen magának gazdag szeretőt még e délután, vagy holnap, és én esküszöm neked, hogy nem fogok magamnak több szemrehányást tenni, mint ezért a meggyujtott czigaretteért. Sőt a mikor körül lesz rajongva, körülczifrázva, ki tudja, nem-e fog mulattatni, hogy ujra kezdjek vele? . . . Egyelőre pedig fogadd el a Bonnivet asszony meghivását. Jól fogsz ebédelni, a mi soha sem megvetendő, aztán pedig tetszésed szerint akár útját is állhatod az én tisztátlan intrigámnak, a hogy te nevezed. Szerelmi dolgokban csak ép úgy, mint a sakkjátékban, a nehézség a mulatságos. Egyébként elég ostoba vagyok, csak egy perczig is feltételezni, mintha te nem mennél Anna királynőhöz. Te igenis menni fogsz. Ezt látom a szemedben . . .

— Hogyan? — kérdeztem kissé megzavarodva, mert valóban úgy éreztem, hogy kimentő levelemet fogom elküldeni.

— Hogyan? Hát úgy, hogy látom a tekinteted, miközben figyelsz a szavaimra. Azt hiszed, hogy ilyen figyelmes volnál, ha ez a történet immár nem érdekelne szenvedélyesen? Azaz hogy te hármunkat, Kamillát, Bonnivettet és engem egyenesen kitalálnál, mintsem hogy lemondj a történeteink megismeréséről... Megmondtam neked a multkor, te született néző és konfidens vagy. Voltál az enyém, voltál a Kamilláé. Most még a Bonnivet asszonyé kell, hogy legyél. Ez meg van irva. Te leszel ennek az asszonynak a gyóntatója. Te le- szel és hinni fogsz vallomásaiban — erősitgette tagolva a szavakat, — és igy végezte:

— A mi egyébként büntetés lesz a blaszfemáidért. De lássuk csak. Hát a kék herczegnő portrait-ját mikor kezdjük meg?...

Azt kell gondolnom, hogy ez ördöngös ember csakugyan nem tévedett, a mikor olvasni vélt a szemeimben, mert az ő története csakugyan lekötött és ellenállhatatlanul hipnotizált. És úgy jöttem el tőle, hogy ott, az ő asztalán, az ő tollával irtam Bonnivet asszonynak, elfogadva a meghivását. Sőt rosszabbat is tettem. Képtelen és beteges féltékenységem daczára, mely a Jacques és Kamilla viszonyának gondolatára rögtön a szivembe tüzött, megigértem barátomnak, hogy csakugyan megkez-

dem a kedvese portrait-ját, lefestem, immár nem azt az eszményi és álmodott leányt, de az igazit, azt, a ki ez emberé volt, a ki adta az ajkát neki, adta magát teljességgel, s a kit Jacques-kal való megállapodásom szerint a Bonnivet-ebédet követő napra várhattam a műtermemben, hogy a vásznamnak üljön!

Gyöngeségeimet már a lépcsőn lejövet megsajnáltam és bánkódásom csak fokozódott, a mikor átlépve ajtóm küszöbét, a Kamilla fejének vázlata tünt fel az állványomon. Árnyszerü, befejezetlen életével, édesen mosolygott felém. »Nem, te nem fogsz engem befejezni soha! ...« — látszottak mondani a szomoru szemek, az arcz megsoványodott oválja, bánatos mosolygásában redős ajkai. És azóta sem volt bátorságom hozzányulni ehhez a szegény fejhez. A gyönyörüsége véget ért.

De azért elmerengtem rajta azon az egész napon által, mely a Bonnivet asszony ebédjét előzte meg. S a mikor elmentem az ebédre, el akartam bucsuzni e rajztól, helyesebben a bocsánatáért könyörögtem volna. Titkos, mélységes bánkódás ejtett meg előtte, mintha nem is álomkép, de a megcsalt menyasszonyom látása volna. Még látom magam a műterem nagy tükre előtt elrejtve, a mint nyitott frakkban járok-kelek, nézem a rajzot loppal, mint a bünös, s megyek, hogy elrejtsem, a falnak forditsam. A képzeletem Favier Kamillája eltünt, hogy a másiknak engedjen helyet,

a ki ép oly szép volt talán, ép oly megható, de immár nem *az én* Kamillám . . . Még egy sóhajtás, még egy tekintet és menjünk vissza a valóságba!...

A valóság egy fiakker volt, mely a kapu előtt várakozott reám és szakadó esőben elrobogott velem az Ecuries-d'Artois-utczába, a hol a szép színésznő mondaine riválisának háza volt. És a szép színésznő vajjon mit fog mondani, ha megtudja, hogy én itt jártam . . . Mert Jacques kétségkivül meg fogja mondani neki már csak azért is, hogy mulasson a zavaromon. És vajjon mit fog mondani maga Bonnivet asszony? Miért is hitt meg voltaképen! És mit tudok róla, ha azt nem, hogy már első látásakor ellenszenvet éreztem iránta, mely csak fokozódott Jacques indiskrécziói után. Ámde az én ellenszenvem igazolatlan is lehetett, a minthogy Jacques is tévesen itélte meg ez asszonyt, tévesen és könnyelmüen, mint Favier Kamillát. »S ha ez a kaczér nő«, okoskodtam magamban, »csakugyan kelepczébe kerül? Az efajta dolgok megtörténnek. S ha igaz érzése volna e fiu iránt, a mi a szemeinek kemény kékségét, keskeny ajkait, egész fizonomiájának kevély szárazságát tekintve, nagyon valószinütlen. És ha mégis!...«

E rövid monologom közben már el is érkeztem a Bonnivet-ház elé. Én sem vagyok ostobább plebejus, mint bárki más, de már magában véve az a gondolatom, hogy egy ilyen harmincz-garasos

dijszabásu járművön érkezem egy félmillió frankos ház elé, és egy ötven louis-t megérő ebédre, mindenkor elegendő lesz arra, hogy az ugynevezett elegáns világot megutáljam. Utálom ezeket a Bonnivet-szerü épitkezéseket, a melyek nevetséges architekturájába belekevertek legalább is huszféle stilt és módot találtak arra, hogy egy renaissance formáju ketreczbe angolos falépcsőt helyezzenek, — utálom azokat a néma, de szemtelen pofáju libériás inasokat s e zajos diszleteknek s közöttük élő embereknek durva mesterkéltségét.

Oh! ezek a diszletek, e szedett-vetett butorzatnak ragyogó siralmassága! És semmi sincs a maga helyén: tizennyolczadik századbeli tapisszeriák mellett tizenhatodik századbeli festmények és templomi kathedrák, régi étolák födötte pamlagok és karosszékek szomszédságában XV. Lajos korabeli butorzat!... Szóval, a mikor beléptem a Bonnivet asszony szalon-boudoirjába, hivebb *Kamillaista* voltam, mint valaha, még lelkesebb rajongója annak a kis szinésznőnek, a ki a Barouillère-utcza egyszerü lakásában jelent volt meg előttem. A szegény leány milliomos vetélytársnője inkább feküdt, mint ült egy empire-stilü pamlagon. Olyan nyugágy formáju pamlag volt, tökéletes mása annak a sárga-selymes fekhelynek, a melyen Dávid ábrázolta volt, mozdulatlan és kegyetlen szépségében Recamier asszonyt, minden szirénfajtáju kaczérok e hirneves védasszonyát. Amolyan látszólag egy-

szerü ruhát viselt, mely pedig valójában a legnagyobb elegancziáról tanuskodott. Vastag, de egészen bágyadt csillogásu selyem, mely magába vette a világosságot, a helyett, hogy visszasugároztatta volna. És e szövetet boritó csipke-vért kirajzolta a keble vonásait. S megcsillogtatta a váll s a karok meztelenségét. Óriás és gyémánttal keritett türkiszek fénylettek a szép asszony fülében. E türkiszeken s mindkét karjára font aranykigyókon kivül — a nápolyi muzeum aranykigyóinak két pompás utánzata — ez este nem viselt más ékszert. De az arany szinének s a selyem bágyadt árnyalatának sötét harmoniájából mintegy kihangzott az arczcnak szőke halványsága, az élő elefántcsont finom tonusaival. Egyetlen drágakő sem csillogott világos aranyszin hajában, ámde a fülbevaló türkiszeit mintha a szeme fényéhez válogatta volna. Mert e türkiszek s a szemek kékje teljesen hasonlatos volt, mindössze azzal a különbséggel talán, hogy a drágakövek kéksége, a melyről azt állitják, hogy elhalványulnak, ha a viselőjüket veszély fenyegeti, gyöngéd, szinte szerelmes árnyalatokban fénylett a szemeknek rendithetetlen érczes és azurjához képest. E nyulánk és veszélyes teremtés mellett — oly szőke s oly fehér a ruhája fekete hüvelyében — egy alacsony széken, Senneterre, a hajtó, foglalt helyet, mig Pierre de Bonnivet, a kandalló mellett, az én hajdani mesteremmel, Miraut-val beszélgetett. Ez utóbbi mintha kissé meg-

lepődött s egy kissé bosszankodott is volna, hogy itt lát engem ... Szegény öreg mester, ha tudná, mennyire nem szándékozom vetélykedni vele a huszezer frankos portrait-k hajszájában! De azért a képfestésben utazó ember afféle jóságos óriás vala. Meleg szavakkal fogadott, bárha egy kicsit nagyon is pártolólag szólott rólam Bonnivet asszonyhoz fordulva:

— Ah! Ön ismeri az én tanitványomat? Sok sok hajlama van, de oly kevés önbizalma, oly kevés merészsége ...

— Elegen vannak, a kiknek nagyon is sok van, — válaszolt a fiatal asszony, a szemei rossz tekintetével.

— No jó, — gondoltam magamban, — aligha jó kedvü ma este, de még csak nem is udvarias ... Miraut, igaz, hogy nagyon megvan elégedve magával. De a mellett ritka tehetségü ember, s valóban megtiszteli az asszonyt, ha eljön ide, hozzá ... De hát valóban, be gonosz arcza is van ennek az asszonynak ma este! S férje is, mintha látszólagos vidámsága alatt rejtene valamit ... A mit Jacquesnek mondottam a multkor: Én nem biznám magam sem az egyikre, sem a másikra. Ezek a hideg lelkületü szőke asszonyok mindenre képesek és mindenre el vannak készülve ... És elgondolni, hogy milyen boldog lehetne Jacques a kis barátnőjével, egész egyszerüen! ... Az élet valóban rosszul van elrendezve ...

Ez ujabb benső monologom azonban nem gátolta meg, hogy meg ne halljam az ujonnan érkező vendégek, s mindenekelőtt Mosé Abel gróf és grófné beszélgetését. Mosé, a férj, tökéletes tipusa a modern financier-nek, a ki esténként kifejtett fényüzését délután nyeri meg a tőzsdén. Ez az arcz, mely különösen az izraeliták között gyakori, nem volt visszatetsző nekem. Az igaz szenvedély jelét ismertem fel benne. És Mosé asszony! Be ragyogó teremtés a maga czikornyátlan keleti szépségében! A bibliai Judith vala, égő szemekkel, mint a sivatag homokja, a melyet Holophernes katonái jártak ... »Ki gyülölhetné Izrael népét, a mikor ilyen asszonyaik vannak? ...« mondanám velök. A Mosé házaspár alig volt itt öt perczig, a mikor a csinos arczu Ethorel asszony s a férje léptek a terembe, aztán »természetesen«, — a hogy Miraut mondotta volt a fogai között, értésemre adván, mikép ismeri e társaság kulissza-dolgait, — Crucè, a műtárgy-gyüjtő jelent meg; és követték: Machault, egy professionátus athléta, a kit gyakran láttam a vivó-termekben, aztán egy bizonyos Desforges báró, hatvanéves, roppant finom tekintetü férfiu. És zugó beszélgetés támadt, az időről és az egészségről szokásos mondások kergették egymást, és roppant unalmas volt hallgatni őket. És egy-egy szólás mégis megmaradt emlékezetemben.

— Ön nem jár eleget, — mondotta Desfor-

ges Mosének, a ki nehéz emésztésről panaszkodott. Az ember a lábaival emészt, ismétlé Noirot doktor szüntelenül . . .

— De hát ilyen időben? — válaszolt a financier.

— Ugy hát masszíroztassa magát, — szólott ujra Desforges. Majd elküldöm önnek Noirot doktort.

— És ön nem vette meg azt a két gyertyatartót, — mondotta Crucè Ethorel urnak, — de hiszen háromezer frankot még testvérek között is megér . . .

— Kedves Annám, — szólott most Mosé asszony Bonnivetnéhez, — miért nem volt ma a jégen reggel? . . . Pedig be pompás dolog korcsolyázni még január előtt . . . Az ilyen kétszer egy században aligha fordul elő. Jaj, be kerestem . . .

— És én is, — szólott Ethorel asszony, — be mulattál volna, ha láttad volna, a mint az a vén bolond Hurtrel asszony a kis Liauran után fut. Egészen belepirult és izzadt, miközben Liauran elrohant Mabel Adrahan-nal . . .

— Ezen Ön nevet asszonyom? És ha én azt mondanám, hogy én meg sajnálom Hurtrel asszonyt, — szólott Senneterre.

— Tisztelet a szerelemnek, ismerjük ezt a hegedüszót, — vetette közbe Bonnivet asszony. Nyilvánvaló felindultságban volt, a minek okát csakhamar megértettem, a mikor az ebédlő ajtai

megnyiltak, a nélkül, hogy Jacques megjelent volna. És csakhamar megtudtam azt is, mi volt hamis ürügye és való oka az elmaradásának. Rögtön az első fogásnál, az asztal virágainak és ezüstkészletének apropos-jából, a divatos izlés került szóba és elvariált a közönség izléséig. Az uj szinművekről beszélve, valaki a *Kék herczegnő*-re tett alluziót, mire azt hiszem Machault igy szólott:

— Hát már nem játszák ezt a darabot? A boulevardon végigjöve ugy láttam, hogy a szinlap megváltozott.

— Igen, mert Bressoré alaposon meghült és nem játszhat. Egészen véletlenül hallottam ezt a Cercle de la rue Royale-ban, — szólott Mosé, sohasem hanyagolván el, hogy elegáns klub tagjának vallja magát, — és a mennyiben az egész darab rajta nyugszik, lévén csak neki tehetsége . . . — folytatta szavait, a melyek azt bizonyították, hogy vértelen arczából kisugárzó fekete szemei az üzletember megfigyelésével kitalálták Bonnivet asszony ellenszenvét Favier Kamilla iránt . . .

— Ugy látszik, mindenki beteg a Vaudeville szinházban, — szólott Bonnivet. Molant is vártuk ebédre. Az utolsó perczben kimentette magát. Ő is gyöngélkedik . . .

E szavakat mondva, a feleségére pillantott, de emez oda se figyelt. Az egyik szomszédjával, Miraut-val beszélgetett. És érczes hangja, világos és keménynézésü szemei korántsem árulták el az

izgalmát; csak orrczimpáinak alig észrevehető remegései jelentették, hogy felindultságának igaz oka a Jacques távollétében rejlik. Ugyanakkor Bonnivet felém is pillantott. És kutató tekintetére három dolog lett világos előttem: — az első, s a legveszélyesebb, hogy ennek a férjnek alapos tudomása lehetett az Anna királynő és Jacques dolgairól; — a második, hogy a szinlap-változást Jacques sietett felhasználni, hogy a kaczér asszonynak a csalódott féltékenység keserüségét okozza, ugy sejtetve, hogy ezt a szabad estét Kamillával tölti, — a harmadik pedig, hogy ez a fogás csakugyan nagyon fájt Bonnivet asszony hiuságának. E három, ösztönszerüleg tett tapasztalat, mely közül kettő sulyos következményekkel járhatott, épen elegendő volt arra, hogy ezt a banális ebédet végtelenül érdekessé tegye előttem. Nem tudtam megállani, hogy örökösen s roppant figyelemmel Pierre de Bonnivet urat s a feleségét ne nézzem. Másrészről tartottam attól, hogy asztalbontás után majd beszéltetni próbálnak; s én nem akartam elárulni Molant sem az asszonynak, sem a férjének. Nem különösen az utóbbinak. Homlokának oly hamarosan kidagadt ere, zöldes szemei, a melyek szüntelen a harag vérceppjét sejtették, szőrös ujjai, mindmegannyi a brutalitásnak jele volt és a félemletes ember benyomását keltette. A tragikus cselekedet ép oly természetesnek tünhetett neki, mint nekem az én fájdalmas félénkségem, vagy

Molannak az ő arczátlan elbizakodottsága. És az est nem mulott el anélkül, hogy titkos sejtelmeim be nem bizonyultak volna. Alig hogy elhagytuk az asztalt, Machault karonfogott és kérdezte:

— Ön, La Croix, gyakran érintkezik Jacques Molan-nal, úgy-e bár?

— Iskolatársak voltunk, s néha látjuk egymást, — válaszoltam kitérőleg.

— Nos hát, ha találkozik vele a napokban, mondja meg neki, hogy Senneterre idejövet látta őt . . . Következésképp *mindenki* tudni fogja, hogy főfájása vagy náthája csak kifogás . . . Ennek nincsen nagyobb jelentősége, de hát Annával mindig jobb, ha tudja az ember a dolgokat . . .

Nem volt időm világosabban megérteni ezt a rejtélyes *mindenkit* s ezt a még rejtélyesebb utolsó mondatot, s a derék vivó sajátságos mosolya a melylyel szavait kisérte, ugyancsak titokzatos volt előttem. Pierre de Bonnivet jött felénk, az egyik kezében egy szivar-, a másikban egy czigarette-dobozzal. Egy egyszerü orosz papyros czigarettere gyujtottam, mig Machault, kemény gladiátor módjára, egy faág vastagságu szivarba harapott. Aztán még a kávé előtt az asztal likőrös palaczkai között keresgélt és egy cognac-os üvegre találva, öntött magának egy kis pohárral. Azonközben szólott:

— Ez a mai estének kitünő első aperitifje.

— És ön, La Croix ur, egy csésze kávét?

Nem. Egy kevés chartreuse-t? — kérdezte tőlem Bonnivet. — még csak egy gyüszünyi cherry-brandyt sem?

— Este sem likört, sem kávét — válaszoltam és mosolyogva tettem hozzá: »Nekem nincs herkulesi gyomrom és idegzetem.«

— Ahhoz, hogy az ember szeresse az alkoholt, még nem kell olyan kemény legénynek lennie, mint a milyen Machault. Ott van a mi Molan barátunk, — szólott a férj és nézte, mint hallgatom e név kiejtését. Aztán hallgatás után: Tudja ön, hogy mi baja van voltaképen? . . .

— Nem tudom, — válaszoltam. — Megerőlteti magát. Még többet dolgozik, mint iszik . . .

— És a kis Faviert még mindig szereti? — inszisztált Bonnivet s ujra rám meredt éles tekintetével.

— És a kis Faviert még mindig szereti, — válaszoltam ugyanolyan közönyös hangon.

— Ez a viszony már rég ideje tart, nemde? kérdezte a férj, egy pillanatnyi habozás után.

— A *Kék herczegnő* óta. A mézes-hetek járják még mindig . . .

— Ugy hát ma esti betegsége, épen a mikor nem játszik a kis Favier? . . . — És nem fejezte be a kérdést. Mire én egészitettem ki azt, egyben czinikus formát adva a válaszomnak:

— Ürügy volna arra, hogy vele töltse az

estét s az egész éjszakát? Hitemre, nem tudom; de ez nagyon lehetséges.

Láttam, hogy e szavakra a féltékeny homlok kiderült. Világos, hogy a Molan kimentő levelét egy pillanatra sem tartotta őszintének, egyben pedig észrevette volt a felesége felindultságát is. Vajjon arra gondolt-e, hogy Jacques és Bonnivet asszszony között bizonyos hirtelen harag támadt, mely minden udvarlásnál és gyakori látogatásnál jobban elárulja a szerelmi intrika létezését. És sejtve, hogy Jacques bizalmasa vagyok, e távollét igaz okát belőlem akarta kivenni, miközben gyanakvó érzése egyre a hangom, a szavaim őszinteségét kereste. És a féltékeny lelkületüek módjára, a kik örök képzelődésben hamar gyanakszanak s csakhamar le is csendesednek. — Bonnivet is visszanyerte vidámságát. És Desforges bárót pillantva meg, a ki elkésve, csak most jött utánunk a terembe, jókedvüen kérdezte tőle:

— Nos, Frederic! meg volt elégedve az ebéddel? . . .

— Ép e pillanatban engedtem meg magamnak, hogy Aimét felhivassam, megdicsérjem a tésztáját és megtegyem megjegyzéseimet a ludmájpástétomra . . . — válaszolt a báró. Jó szakács, szó sincs róla, de még fiatal . . .

— Majd csak lesz belőle valami, — szólott Bonnivet, felém mosolyogva, — különösen, ha olyan mestere van, mint Ön . . .

— Ez a hetedik, a kit kiformáltam, — jegyezte meg Desforges, a vállát vonogatva s roppant komolysággal ismételgetve: — a hetedik, egygyel sem több, sem kevesebb, mióta tudom, hogy mit jelent enni . . . Csakhogy Önök elrontják az embereket egy csomó téves dicsérettel . . . A szakácsok olyanok, mint a művészek. Semmi sem árt nekik jobban, mint a fél-műértők bókjai.

E bölcselkedő axiomára kisompolyogtam a dohányzó-teremből. A szalonba akartam menni, hogy ott néhány perczig részt vegyek az általános beszélgetésben, aztán pedig angolosan távozzam. A szalonban csak a hölgyek és Senneterre valának. E kicsiny társaság nem igen áldozott a bizalmas beszélgetésnek s ily módon ugy hihettem, hogy Bonnivet asszonynak alig lesz módjában lefogni és kivallatni engem. Ámde rosszul ismertem ezt a szeszélyes és határozott asszonyt, a ki viszont nagyon jól ismerte a férjét. Kitalálta, hogy nem volna tapintatos dolog a férje előtt beszélni. Alig hogy megjelentem, felkelt a pamlagról, a hol Ethorel asszony mellett ült, szemben Mosè-nével és Senneterre-rel, a ki ujra az alacsony széket foglalta el, az asszony legyezőjével a kezében. Felém jött s a szomszéd kisebb szalonba vezetve, arra kényszeritett, hogy leüljek mellé a pamlagra:

— Itt csendesebben beszélgethetünk, — szólott. Majd hirtelen: Hát a Favier kisasszony portrait-ja halad-e? — A hangjában, a kérdezős-

ködő modorában a szép és gazdag asszony zsarnoksága rejlett, a kinek az ember csak olyan szórakoztató vagy felvilágositással szolgáló cseléd. Valahányszor egy divat-bábnak az effajta öntudatlan arczátlanságára találok, mindenkor roppant vágyam kerekedik, hogy kellemetlen és bántó szavakkal feleljek. Jacques kétségkivül e jellembeli sajátságomra számitott, a mikor az izgató szerepét szánta nekem, a melynek eljátszását pedig oly energikusan megtagadtam volt.

— Favier kisasszony portrait-je? De hiszen még meg sem kezdtem.

— Ah! — szólott mosolygón. Molan meggondolta a dolgot s megtiltotta a leánynak... Ön, La Croix ur, ugy-e bár szerelmes belé? No, vallja be...

— Én, szerelmes Favier kisasszonyba?... — válaszoltam, — oh! semmiképen...

— Pedig ugy gondoltam a multkor és Jacques Molan mintha féltékenykedett volna önre?...

— Minden szerelmes többé-kevésbbé féltékeny, — válaszoltam és engedve annak a mind növekvő vágyamnak, hogy kellemetlen legyek. Különben is rosszul tenné, ha féltékenykednék. Favier Kamilla szereti őt egész szivével és sok van neki...

— Ez nagy baj a tehetségére nézve — szólott Bonnivet asszony, és egy kicsit összevonta szőke szemöldökeit; — de én megértettem belőle, hogy szavaim találtak.

— Nem lehetek egy véleményen önnel, asszonyom — válaszoltam, s ezuttal a szivem meggyőződésével. A kis Favier nemcsak imádandó szépség, de a mellett valóban zseniális leány, édes szivü és elbájolóan szellemes . . .

— Az ember nem hinné ezt, a mikor játszani látja — felelt Bonnivet asszony — legalább nem, az én véleményem szerint. De ha így van, annál rosszabb. Soha irót nem inspirált a boldogság. Egyébként nyugodt vagyok. Ez ugysem fog soká tartani. Molan egy szép napon majd meg tudja, hogy ott, a szinház kapualjában, megcsalta a trup valamelyik komédiásával, s akkor . . .

— Önt, asszonyom, valóban tévesen informálták a szegény leány felől — válaszoltam, talán sokkal gyorsabban, mintsem az udvariasság megengedte volna. Az a leány csupa nemesség, csupa büszkeség és teljesen képtelen valamilyen rút cselekedetre.

— A mi nem gátolja meg abban, hogy Molan által kitartassa magát. Nekem legalább azt mondták, hogy az iró minden jövedelmét ez a leány tékozolja el. . .

— Eltékozolja? kitartatja magát? — kiáltottam fel. Nem, asszonyom, önnek hazudtak. Favier kisasszony visszautasitott palotát, lovat, fényes ruhákat, ékszereket, szóval mindazt, a mi annyi varázszsal bir szinésznő társai előtt, hogy egészen egyszerüen, a szive szerint adja magát. És

ő szereti Jacques-t a legszebb, a legőszintébb ragaszkodással . . .

— Ha így van, hát csak sajnálhatom azt a leányt — szólott vihogva — mert az ön barátja nem sokat ér.

— Az én barátom, . . . válaszoltam száraz, támadó hangon, — én nekem megvan az az eredetiségem, hogy megvédem a barátaimat . . .

— A mivel csak azt lehet elérni, hogy még jobban támadják őket. A szép asszony finom arcza a rosszaságnak annyira határozott kifejezését öltötte, ez az egész beszélgetése a haragtartásának annyira undok nyomoruságát árulta el, hogy ellenszenvem egészen a gyülöletig fokozódott és magam is arczátlanul vágtam vissza:

— Meglehet, hogy abban a világban, a melyben ön él, asszonyom, de nem közöttünk, a kik derék emberek vagyunk. . . .

Rámmeredt. De kék szemeiben nem annyira a harag, mint inkább a meglepetés fénye csillogott fel. E kaczér teremtések jellemének sajátságos vonása, hogy megbecsülik azokat, a kik bátran síkra szállanak velök. Bonnivet asszony mosolygott, majdnem kedves mosolygással:

— Molan megmondta nekem, hogy ön eredeti ember. De tudja, én is eredeti vagyok egy kicsit és azt hiszem, hogy mi majd csak összeférünk . . .

És hirtelen megváltozik a beszédje és csodá-

latos asszonyi szimatja kitalálja a módját, hogyan tetszhessen nekem. Most utazásaim felől kérdezősködik. Ő maga is bejárta Olaszországot. Kétségkivül valami kiváló művész vezetője akadt ott, mert mindazt, a mit most mondott, nagyon is éles ellentétben állott előbbi közönséges szavaival. Meglepő gondolatok váltották fel egymást. S ha nyilvánvalólag nem is az ő agyában fakadtak, már az is derék dolog volt, hogy meg tudta őket jegyezni magának, s most ügyesen élt velök. Igy Peruginről és Rafaelről igen ötletes megjegyzései voltak, kimutatva az utóbbi illogizmusát, a mikor madonnáit túlszépeknek festve meg, elhárit mellőlük minden keresztényi érzést, a mi a lelke álmodásával s a hit misztikus világával összeegyezhetetlen paganizmus. És mindazt, a mit mondott, annyira érteni is látszott, hogy nem találtam nevetségesnek azt a rajongó csodálatot, a melylyel az a bamba Senneterre nézett fel reá. Mert ez a másik féltékeny férfiú nem tudta megtiltani magának, hogy meg ne zavarja beszélgetésünket, s a menynyiben Bonnivet asszony, szokása ellenére, elég jól fogadta, hát engem is némi jóakaratban részesitett. Egyébként bizonyos tervet forralt magában, a melynek ártatlan machiavelizmusa bohózatszerüen végezte be ezt a drámának indult estét.

A mikor tizenegy óra felé elbucsúztam, Senneterre minden áron el akart kisérni, s mig végig jöttünk a Champs-Elyséen, folyton csak Anna

királynőt dicsérte. Majd pedig, hogy az Avenue d'Antin sarkán Gastinne elé értünk, hanyagul kérdezte:

— Lő-e ön pisztolylyal?

— Nem én, — válaszoltam.

— Bonnivet kitünően lő — erősitgette — kitünően, bámulatosan. Nézzen be Gastinnehoz egy nap, s mutattassa meg magának a Bonnivet kartonjait. Roppant érdekes ... Parancsszóra, egymásután tizszer talált a czélba, mely alig nagyobb egy huszfrankosnál ... Higyje el, roppant érdekes ... És e sötét figyelmeztetés után bucsút vett tőlem s befordult a Francois I-er utczán levő szállásába.

VI.

— Ah! hát azt a borzalmas pisztoly-históriát is feltálalta neked — szólott Jacques kaczagva, a mikor másnap találkoztunk. Ez pompás ... És jól a szemedbe nézett, hogy megértesse veled, micsoda sors vár reád és micsoda biztos golyó furódik a fejedbe a Bonnivet pisztolyából, ha udvarolni mernél Bonnivet asszonynak! Velem különbet tett. Engem elvitt, hogy megmutassa a kartonokat. A következő felirás van rajta: »Tiz lövés parancsszóra; Pierre de Bonnivet ur. — Kilencz lövés ugyanattól.« — És az összevissza rongyolt karton hasonlit azokhoz a fura rajzokhoz, a milyeneket a titkos betegségekről szóló

orvosi könyvekben találni. Egyébként érdekes követni ezeknek a Gastinne-nél kiállitott kartonoknak történetét. Tiz közül legalább is hét az olyan Bonnivet-féle hitvesi féltékenységről tanuskodik, másrészt az olyan gyanus legényekről, mint Crucé, a ki az Ethorel asszony pénzéből él, a mennyiben férje által mindenféle értéktelen régiséget vásároltat össze, a miben különben az asszony is segiti. Aztán férjek, a kik össze-vissza harminczezer frankot keresnek évenként, de feleségeik módot találnak arra, hogy százezreket költsenek; és képviselők, a kik a szavazatuk eladásának gyanujában állanak. És a mikor a Gastinne-beli hősök, az »egy, kettő, három, tüz« . . . hősei kiállanak valakivel, rendesen elhibázzák az emberüket.

Ebédelés közben tartotta ezt a kis beszédet, a melyben a párisi előkelő élet orvosának szerepét akarta játszani előttem. Tudniillik, alig hogy befejezte a maga kötelező négy oldalát, elsietett hozzám, ő, a ki soha sem szokott volt meglátogatni. Ez a sietős kiváncsiság eléggé bizonyitotta, mennyire érdeklik galáns ügyeiben kieszelt diplomácziai fogásainak sikerei. Egyébként elég rosszul fogadtam. »Ilyet nem tesz az ember« — mondottam volt neki. »Te elfogadtatsz velem egy kellemetlen meghivást, hogy együtt lehessünk s ime, te nem jösz el.«

— De valld be, hogy ez ügyes dolog volt! — csattant ki olyan gyermekes vidámsággal, hogy

nem tudtam reá neheztelni. Azután részletesen elmondatta magának a történteket, és azzal a tréfás beszéddel felelt, a melyben a féltékeny Senneterre-t és a Gastinne-nél lövöldöző urakat gúnyolta ki. Majd komoly hangon kérdezte:

— És nem vettél észre valami különösen érdekes dolgot, te, a ki tudsz látni? Igen. Ti festők nem értitek meg a dolgokat, de látni tudtok jól. Például Machault és az Anna királynő között.

— Megállj csak! — szólottam közbe. A mikor azt mondotta nekem, hogy Senneterre látott téged, különös mosolylyal kisérte szavait. Miért kérdezed ezt? Csak nem udvarol ő is Bonnivet asszonynak?

— Jelenleg már nem! De én azt hiszem, ha valaha ellejtette az asszony a *falso passo*-t, a hogy a te barátaid, az olaszok mondják, úgy hát Machault-tal lejtette el.

— Machaulttal?! — kiáltottam fel. És ismételtem: Machault, ez az örökön részeg kolosszus, ez a fekete frakkos gladiator ezzel a finom formáju, tetszésem ellenére egy kissé kiélezett, de azért mégis oly arisztokratikus nővel! Lehetetlen. . . De hiszen te magad mondottad a multkor, hogy Bonnivet asszonyt erényesnek gondolod . . .

Ah! Daisy, Daisy! — szólott, a fejét rázva — ha azt keressük, hogy egy szép asszony, egy ideális asszony, egy Szirén, egy Madonna, egy Angyal — csupa nagy betüvel — kinek a szeretője,

mindenekelőtt a tiszteletre méltó társaság leggorombább alakjára kell gondolnunk. Különben is gyanusitották Machault-tal s az asszony tudja, hogy előttem is. Ezt meg is mondtam neki. Következzéskép a Machault jelenlétével ugyanazt a hatást akarta gyakorolni reám, a melyet én gyakoroltam reája a távollétemmel . . . Különben is . . . és most szinte gyülölködő keserüség szólott a hangjában, egy a kettő közül: vagy volt már szeretője Bonnivette asszonynak s akkor rima, és ez esetben nagy szamár volnék, ha nem akarnék sorra kerülni nála. Vagy nem volt neki, s akkor csak kaczérkodik, de hát én majd csak birok vele . . .

— Nagyon csodálnám — válaszoltam — s minthogy te elismered, hogy a mesterségemből folyólag elég ügyes megfigyelő vagyok, hát hadd mondom meg neked a következőket: Én tanulmányoztam tegnap ezt az asszonyt, felfedeztem rajta a temperamentum hiányának minden jelét: a szük kebel, kevés csipő, pehelytelen bőr, a keskeny ajkak, melyek közül az alsó kissé befelé hajlik, száraz és kemény orrczimpák, érczes hang. Fogadni mernék, hogy azt sem tudja, mit eszik és mit iszik. Ez az asszony tetőtől-talpig csak hideg gondolkodás, az érzékiség minden árnyéka nélkül.

— Mintha azért a hideg természetü nőknek nem ép úgy volnának kalandjaik! Te nem ismered ezt a fajtát? Ezek, ha átengedik magukat, nem azért van, hogy adják magukat, hanem hogy ve-

gyenek. Aztán pedig vannak a hidegvérü nők között olyanok, a kiket »keresők«-nek hívnak, s ez esetben . . . Ime, én Bonnivet asszonyt hol az egyik, hol a másik csoportba sorolom. Én nem mondom azt, hogy megfejtettem a sphinx talányát, ámde ha a talánynyal nem birok, majd veszem magát a sphinx-et, az ő egész személyében. Továbbá pedig, a miért te ebben segitségemre voltál, ime én, igazságos ember létemre, ezennel megjutalmazlak. Kéz kezet mos. Rögtön nem fogod megbánni a tegnapi ebédet. Hány óra van most? Fél kettő . . . Hát légy elkészülve arra, hogy tiz percz mulva Favier Kamilla fog belépni ide az ő tiszteletreméltó mamájával, hogy megbeszélje veled a leánya portrait-ügyét. No, ugy-e, kedves vagyok? És még azt sem mondtam meg neki, hol voltál ebéden tegnap este. Ez még kedvesebb, mi? . . .

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ATHENAEUM R.T. KÖNYVKÖTÉSZETE